CARLOS FUENTES

Traducere de
MARIA-GABRIELA NECHEȘ

Gringo Viejo

Bătrînul gringo

Editura
UNIVERS
București • 1998

Coperta colecției: Done Stan
Redactor: Mircea Aurel Buiciuc

Carlos Fuentes
Gringo Viejo
Copyright © 1985 by FONDO DE CULTURA ECONOMICA
All rights reserved.

Toate drepturile asupra acestei versiuni
aparțin Editurii UNIVERS
79759 București, Piața Presei Libere nr. 1.

ISBN 973-34-0484-5

Lui William Styron, al cărui tată
mă includea în visele lui
despre Războiul civil din Statele Unite.

Dar cine cunoaşte destinul oaselor sale
sau de cîte ori o să fie înmormîntat?

THOMAS BROWNE

Ceea ce tu numeşti a muri
este doar ultima durere.

AMBROSE BIERCE

I

EA SE AŞAZĂ, SINGURĂ, ŞI ÎŞI AMINTEŞTE.

Văzu rînd pe rînd spectrul lui Arroyo şi al femeii cu faţa ca luna şi al bătrînului gringo, trecînd prin faţa ferestrei ei. Nu erau fantome. Pur şi simplu îşi mobilizează propriul trecut, cu speranţa că ea va face la fel şi li se va alătura lor.

Dar ei i-a luat multă vreme să realizeze acest lucru.

Mai întîi a trebuit să înceteze să-l mai urască pe Tomás Arroyo pentru că i-a arătat ce ar fi putut să fie, iar apoi pentru că i-a interzis să mai fie vreodată ce ar fi putut să fie.

El a ştiut întotdeauna că ea se va întoarce acasă.

Dar i-a permis să se vadă cum ar fi fost dacă ar fi rămas; iar aşa, ea nu va putea să fie niciodată.

Această ură a trebuit să se cureţe dinlăuntrul ei, ceea ce i-a luat mulţi ani. Bătrînul gringo nu mai era acolo ca s-o ajute. Tomás Arroyo nu mai era acolo. Tom Brook. Ar fi putut să-i dăruiască un fiu cu acest nume. N-avea dreptul să se gîndească la un astfel de lucru. Femeia cu faţa ca luna îl dusese cu ea spre o destinaţie fără nume. Tomás Arroyo se sfîrşise.

Singurele momente care îi rămîneau erau acelea în care ea a trecut frontiera şi a privit înapoi şi i-a văzut pe cei doi bărbaţi, pe soldatul Inocencio şi pe băiatul Pedrito, iar în spatele lor, îi vine în minte acum, a văzut praful stîrnindu-se într-un fel de cronologie tăcută care îi cerea să-şi amintească, ea a fost în Mexic şi s-a întors în ţara ei fără amintiri şi Mexicul nu se mai afla în preajma ei. Mexicul dispăruse pentru totdeauna, dar trecînd podul, de partea cealaltă a fluviului, un praf înzestrat cu memorie insista să se stîrnească numai pentru ea şi să treacă frontiera şi să poarte cu el

arborele *mezquite** și lanurile de grîu, cîmpiile și munții învăluiți în fum, marile fluvii adînci și verzi după care bătrînul gringo a jinduit atît, pînă la apartamentul ei din Washington, pe malul fluviului Potomac, pînă la Atlantic, pînă în centrul lumii.

Praful s-a împrăștiat și i-a spus că acum ea este singură. Și își amintește.

Singură.

---

* *Mezquite* – arbore din familia leguminoaselor (*Prosopis juliflora*) care trăiește în zonele aride din nordul Mexicului; ramurile lui dispersate aproape că nu fac umbră, iar florile albe, înmiresmate, dispuse în formă de spic, seamănă cu cele ale salcîmului (n. tr).

II

— BĂTRÎNUL GRINGO A VENIT ÎN MEXIC SĂ moară.

Colonelul Frutos García le ordonă să înconjoare movila cu lanterne şi să se apuce să sape vîrtos. Soldaţii cu torsul gol şi cu ceafa acoperită de sudoare înşfăcară cazmalele şi le înfipseră în pămînt, în crîngul de arbori *mezquite*.

Bătrînul gringo: aşa i-au spus bărbatului aceluia de care colonelul îşi amintea acum în timp ce copilul Pedro îi privea fix pe bărbaţii care lucrau în noaptea deşertului: copilul văzu din nou un glonte străpungînd în aer un peso de argint.

— Dintr-o pură întîmplare ne-am întîlnit în dimineaţa aceea la Chihuahua şi, deşi nu ne-a spus-o el, toţi am înţeles că se află acolo pentru ca să-l omorîm noi, mexicanii. De asta a venit. De asta a trecut graniţa, într-o vreme în care foarte puţini dintre noi ne îndepărtam de locul în care ne-am născut.

Lopeţile de pămînt erau nori roşii rătăciţi din cer: prea aproape de pămînt şi de lumina lanternelor.

— Ei, americanii, da, spuse colonelul Frutos García, şi-au petrecut viaţa trecînd graniţe, pe ale lor şi pe ale altora, iar acum bătrînul a trecut-o pe cea de la sud pentru că nu mai avea alte graniţe de trecut în propria lui ţară.

— Ia seama cum vorbeşti.

(„Şi graniţa de aici, dinlăuntrul meu?" spusese gringa ducîndu-şi mîna la cap. „Şi graniţa de aici dinlăuntrul meu?" spusese generalul Arroyo ducîndu-şi mîna la inimă. „Există o graniţă pe care îndrăznim s-o trecem doar noaptea, spusese bătrînul gringo: graniţa diferenţierii noastre de ceilalţi, a luptei noastre cu noi înşine.")

— Bătrînul gringo a murit în Mexic. Doar pentru că a trecut graniţa. Nu este acesta un motiv suficient? spuse colonelul Frutos García.

— Vă amintiţi cum se speria dacă se tăia la faţă atunci cînd se rădea? spuse Inocencio Mansalvo cu ochii săi verzi înguşti.

— Sau cît îi era de teamă de cîinii turbaţi, adăugă colonelul.

— Nu, nu e adevărat, era curajos, spuse copilul Pedro.

— Pentru mine era categoric un sfînt, spuse rîzînd femeia numită Garduña.

— Nu, vroia doar ca lumea să-şi amintească mereu de el aşa cum a fost, spuse Harriet Winslow.

— Ia seama, ia seama la ce spui.

— Cu mult mai tîrziu, toţi am aflat treptat cum a fost viaţa lui şi am înţeles de ce bătrînul gringo a venit în Mexic. Avea dreptate, presupun. De îndată ce a sosit, a dat de înţeles că se simte obosit; lucrurile nu mai erau ca înainte, şi noi îl respectam pentru că aici n-a părut niciodată obosit şi s-a arătat la fel de viteaz ca cel mai viteaz. Ai dreptate, băiete. Prea viteaz pentru ca să-i meargă bine.

— Ia seama la ce spui.

Cazmalele s-au lovit de lemn şi soldaţii s-au oprit o clipă, ca să-şi şteargă sudoarea de pe frunte.

Bătrînul gringo obişnuia să glumească: „Vreau să merg să văd dacă mexicanii ăştia ştiu să tragă drept la ţintă. Misiunea mea s-a terminat şi eu o dată cu ea. Îmi place jocul, îmi place lupta, vreau s-o văd."

— Desigur, i se citea în ochi despărţirea de lumea asta.

— Nu avea familie.

— Se retrăsese şi străbătea locurile din tinereţea lui, California, unde a lucrat ca ziarist, sudul Statelor Unite, unde a luptat în timpul războiului civil, New Orleans, unde îi plăcea să bea şi să umble după femei şi să se simtă dracul gol.

— Cum le mai ştie colonelul pe toate.

— Atenţie la ce spui despre colonel; se pare că a fost ridicat deja în grad şi aude tot.

— Şi acum Mexicul: o amintire a familiei sale, un loc unde a venit tatăl lui, tot ca soldat, atunci cînd ne-au invadat cu mai bine de o jumătate de secol în urmă.

„A fost un soldat, a luptat împotriva sălbaticilor goi şi a urmat stindardul ţării sale pînă în capitala unei rase civilizate, mult spre sud."

Bătrînul gringo obişnuia să glumească: „Vreau să văd dacă mexicanii ăştia ştiu să tragă drept la ţintă. Misiunea mea s-a terminat şi eu o dată cu ea."

— Dar lucrul ăsta nu-l înţelegeam pentru că l-am văzut sosind pe bătrîn atît de viguros, atît de drept, fără să-i tremure mîinile. Dacă a intrat în trupa generalului Arroyo, s-a întîmplat pentru că tu însuţi, Pedrito, i-ai dat ocazia şi el şi-a cîştigat-o cu un Colt 44.

Bărbaţii îngenunchează în jurul gropii deschise şi hîrşîie muchiile lăzii de pin.

— Dar mai spunea şi că a muri ciuruit în faţa unui pluton de execuţie mexican nu este un mod prea rău de a te despărţi de lume. Obişnuia să spună surîzînd: este mai bine decît să mori de bătrîneţe, de vreo boală sau pentru că ai căzut pe scară.

Colonelul rămase tăcut un moment: avu senzaţia clară că aude o picătură care cade în mijlocul deşertului. Îşi ridică privirea spre cerul fără nori. Vuietul oceanului se stinse.

— Niciodată n-am ştiut cum se numeşte într-adevăr, adăugă privindu-l pe Inocencio Mansalvo, gol pînă la brîu şi acoperit de sudoare, în genunchi în faţa lăzii grele şi solid legată de deşert, ca şi cum într-un timp atît de scurt ar fi prins rădăcini; numele americane ne dau multă bătaie de cap, la fel ca şi feţele lor, pentru că toate ni se par la fel; americanii vorbesc chinezeşte, spuse rîzînd în hohote Garduña, care pentru nimic în lume n-ar fi pierdut o îngropare, cu atît mai puţin o dezgropare; feţele lor sînt pentru noi ca ale chinezilor, spălăcite, toate sînt la fel pentru noi.

Inocencio Mansalvo smulse o scîndură pe jumătate putrezită din ladă şi apăru faţa bătrînului gringo, devorată de noapte mai degrabă decît de moarte: devorată de natură, gîndi colonelul Frutos García. Aceasta îi dădea feţei arse de

soare, verzuie, straniu surîzătoare pentru că rictusul gurii îi descoperise gingiile și dinții lungi, dinți de cal și de gringo, un aer permanent batjocoritor.

Toți rămaseră privind un minut ceea ce luminile nopții lăsau să se vadă, adică luminile gemene ale ochilor căzuți în fundul capului, dar deschiși ai cadavrului. Ceea ce atrase cel mai mult atenția copilului a fost faptul că bătrînul gringo mort avea părul pieptănat, părul alb lins, ca și cum acolo jos ar fi umblat un drăcușor cu un pieptene care trebuia să le umezească părul morților pentru ca să arate bine cînd se vor întîlni cu moartea.

— Moartea, exclamă rîzînd în hohote Garduña.

— Grăbiți-l, grăbiți-l, dădu ordin Frutos García, scoateți-l repede, că nu mai tîrziu de mîine trebuie să fie la Camargo încornoratul ăsta bătrîn, spuse cu vocea pe jumătate răgușită colonelul, grăbiți-vă, că deja a luat drumul țărînei și dacă se va stîrni vîntul, îl vom pierde pentru totdeauna pe bătrînul gringo...

Și adevărul este că aproape s-a și întîmplat așa, suflînd vîntul peste pămînturi părăsite, noroaie și saline, pămînturi cu indieni nesupuși și spanioli renegați, hoți de vite aventuroși și mine lăsate în voia întunecatei revărsări a infernului: adevărul este că hoitul bătrînului gringo este aproape pe cale să se unească cu vîntul deșertului, ca și cum granița pe care a trecut-o într-o zi ar fi fost de aer și nu de pămînt și ar fi cuprins toate timpurile pe care ei și le puteau aminti opriți acolo, cu un mort dezgropat în brațe – Garduña curățînd pămîntul de pe corpul bătrînului gringo, răsuflînd greu, grăbită; copilul neîndrăznind să atingă un mort: ceilalți amintindu-și orbește perioadele lungi și spațiile vaste de o parte și de alta a rănii care se deschidea înspre nord asemenea fluviului însuși care forma granița în locul unde fuseseră prăvălite tunurile în prăpastie: insulele în deșerturile din nord, pămînturile străvechi ale triburilor de indieni, navahii i apașii, vînători și țărani supuși pe jumătate dorințelor nestăpînite de aventură ale Spaniei în America: pămînturile lin Chihuahua și Río Grande ajungeau în mod misterios să noară aici, în această pustietate unde ei, un grup de soldați,

păstrau un moment de reculegere, tulburați de propria lor faptă și de compasiunea nedespărțită de ea, pînă cînd colonelul spuse degrabă, sfîșiind clipa, degrabă, băieți, trebuie să-l înapoiem pe bătrînul gringo țării sale, sînt ordinele generalului.

Și apoi privi ochii albaștri înfundați în orbite ai mortului și se sperie, pentru că îi văzu pierzîndu-și pentru o clipă depărtarea pe care trebuie să i-o acordăm morții. Le spuse acestor ochi, pentru că păreau încă vii:

— Nu vă gîndiți niciodată că tot acest pămînt a fost al nostru? Ah, ura și amintirea noastră sînt nedespărțite.

Inocencio Mansalvo îl privi cu asprime pe colonelul Frutos García și își puse pălăria texană acoperită cu pămînt. Se îndreptă spre calul lui, împrăștiind pămîntul de pe pălărie și apoi totul se precipită, acțiuni, ordine, mișcări: o singură scenă din ce în ce mai depărtată, mai stinsă, pînă cînd n-a mai fost posibil să fie zărit grupul format de colonelul Frutos García și de copilul Pedro, de Garduña cea care rîdea în hohote și de supusul Inocencio Mansalvo: de soldați și de cadavrul bătrînului gringo, rigid, învelit într-o pătură și legat strîns de o sanie a deșertului: o targă de pitchpine și fîșii de piele tîrîte de doi cai orbi.

— Ah, surîse colonelul, să fii un gringo în Mexic. E mai bine decît să te sinucizi. Asta spunea bătrînul gringo.

III

NICI NU TRAVERSĂ BINE RÍO GRANDE, CĂ ŞI AUZI explozia şi se întoarse să privească podul în flăcări.

Coborîse din tren la El Paso cu geanta lui neagră pliabilă, ceea ce pe vremea aceea se numea un geamantan „Gladstone", îmbrăcat în întregime în negru cu excepţia butonilor albi de la manşete şi a plastronului. Îşi spuse că în această călătorie n-o să aibă nevoie de un bagaj prea mare. Merse vreo cîteva sute de metri prin oraşul de frontieră; şi-l imaginase cu mult mai trist şi mai apatic şi mai vechi decît era în realitate, şi-l imaginase bolnav de revoluţie, de holera de pe malul celălalt. Era un oraş, dimpotrivă, cu automobile nou-nouţe, cu magazine care vindeau pe credit şi cu oameni tineri, atît de tineri, încît nici măcar nu erau născuţi în secolul al XIX-lea. Căută în zadar ideea pe care şi-o făcuse despre frontiera americană. Nu era uşor să cumperi un cal fără să ocoleşti întrebările inoportune legate de ocupaţia călăreţului.

Putea să treacă graniţa şi să-l cumpere în Mexic. Dar bătrînul vroia să-şi complice existenţa. Pe lîngă aceasta, îi intrase în cap că are nevoie de un cal american. Dacă îi vor deschide geamantanul la vamă, vor găsi doar nişte sandviciuri cu slănină, un brici de ras, o perie de dinţi, două cărţi scrise de el şi un exemplar din *Don Quijote*; o cămaşă curată şi un pistol Colt ascuns printre celelalte lucruri. Nu vroia să dezvăluie motivul pentru care îşi luase un bagaj atît de uşor în această călătorie cu un scop atît de precis.

— Îmi propun să fiu un cadavru frumos.

— Şi cărţile, domnule?

— Sînt ale mele.

— N-a insinuat nimeni că le-aţi fi furat.

Bătrînul se va resemna, fără să intre în alte detalii.

— Niciodată n-am putut să citesc *Don Quijote*. Aş vrea să-l citesc înainte de a muri. Eu am părăsit pentru totdeauna scrisul.

Îşi imagină toate acestea şi celui care îi vîndu calul îi spuse că merge să caute terenuri de parcelat în nordul oraşului; un cal continuă să fie mai util printre salbii decît una dintre aceste maşini infernale. Vînzătorul îi spuse că aşa este şi ce bine ar fi dacă toată lumea ar gîndi ca el, căci nimeni nu mai cumpără cai acum, în afară de agenţii rebelilor mexicani. De aceea este puţintel cam ridicat preţul, avînd în vedere că de partea cealaltă a graniţei este revoluţie, iar revoluţiile sînt bune pentru afaceri.

— Aşa că se mai poate da o întrebuinţare bună unui cal bun, spuse bătrînul şi ieşi călare pe o iapă albă care va atrage privirile noaptea şi îi va complica existenţa stăpînului ei atunci cînd stăpînul ei va dori să-şi complice existenţa.

Acum trebuie să-şi ascută simţul de orientare, căci dacă graniţa este bine marcată de lăţimea fluviului care separă El Paso de Ciudad Juárez, dincolo de această aşezare mexicană nu există alt hotar decît distanţa pînă la linia unde se unesc cerul şi cîmpia prăfuită şi secetoasă.

Linia întîlnirii cerului cu cîmpia se îndepărtă pe măsură ce bătrînul înaintă, cu picioarele lui lungi atîrnîndu-i pînă sub burta iepei şi cu geanta neagră fixată în şa. Cu vreo douăzeci de kilometri la vest de El Paso trecu vadul rîului în partea lui cea mai îngustă, atenţia tuturor fiind distrasă de explozia de pe pod. În privirea limpede a bătrînului se întîlnirăîn clipa aceea oraşele cu zăcăminte aurifere, expediţiile care nu s-au mai întors niciodată, călugării dispăruţi, triburile rătăcitoare şi muribunde de indieni tobosos şi laguneros, supravieţuitoare ale epidemiilor europene, care au fugit din aşezările spaniole pentru a pune mîna pe cai şi pe arcuri şi mai apoi pe puşti, într-o mişcare perpetuă a întemeierii şi distrugerii, a norocului şi nenorocului în găsirea filoanelor de aur din mine, a genocidurilor la fel de gigantice ca pămîntul şi la fel de uitate ca ura acumulată a oamenilor care trăiesc pe pămînt.

Rebeliune și represiune, dezastru și foame: bătrînul știu că se află deja pe pămînturile neliniștite din Chihuahua și Río Grande, lăsînd în urmă refugiul pe care îl reprezenta El Paso întemeiat cu o sută treizeci de coloni și șase mii de capete de vite. Părăsea refugiul consacrat al fugarilor din nord și sud: un adăpost ușor de descoperit, precar pe pămîntul tare al deșerturilor: o stradă centrală, un hotel și un pian mecanic, izvoare de sifon și Forduri cu țignal și răspunsul nordului invadator la iluzionările deșertului: un pod suspendat de fier, o gară, o ceață deasă albastră importată din Chicago și Philadelphia.

El însuși era acum un fugar voluntar, la fel de fugar ca vechii supraviețuitori ai asalturilor indienilor conchos și ai apașilor reveniți la nomadismul crud al nevoii, al bolii, al nedreptății și al deziluziei; toate acestea bătrînul gringo și le-a scris în minte atunci cînd a trecut granița între Mexic și Statele Unite. Pe bună dreptate toți au obosit de atîta fugă și au rămas prinși în spinii marilor proprietăți latifundiare timp de mai bine de o sută de ani.

Dar poate el aducea cu sine altă teamă căreia îi dădu glas atunci cînd trecu granița:

— Mă tem că adevărata graniță și-o poartă fiecare înlăuntrul său.

Podul sări în aer în depărtare și el o luă la dreapta și se îndreptă spre sud și simți că se află pe drumul cel bun (se afla deja în Mexic și îi era de ajuns) cînd pe înserat îi pătrunse în nări mirosul de turte fierbinți și de fasole prăjită prea tare.

Se apropie de casa de țară din chirpici cenușiu și întrebă, în spaniola lui apăsată, dacă i se va putea da ceva de mîncare și o pătură pentru noapte. Perechea grasă din casa învăluită în fum spuse da, aceasta este casa dumneavoastră, domnule.

Cunoștea expresia rituală a politeții mexicane și bănuia că după ce își va pune casa la dispoziția oaspetelui, amfitrionul se va simți în dreptul lui să-l supună pe acesta la tot felul de vexări și capricii, pornite mai ales din gelozie. Dar își înfrînă dorința de a provoca; încă nu, își spuse, încă nu.

În noaptea aceea, în timp ce dormita, îmbrăcat în negru, pe rogojină, ascultînd respirația grea a amfitrionilor, simțind mirosurile grele ale celor doi soți și ale cîinilor lor, diferite de ale sale pentru că mîncau diferit și gîndeau și iubeau și se temeau diferit, îi plăcu ideea de a i se pune la dispoziție o casă. Ce altceva pierduse dacă nu tocmai acest lucru, ca urmare a patru lovituri succesive și iremediabile ale sorții și la urma urmelor nu avea alt motiv, conchise, împotriva propriei sale presimțiri amorțită dar rea, ca să călărească la trap spre sud, singura graniță care îi mai rămînea după ce a epuizat la cei șaptezeci și unu de ani ai săi celelalte trei laturi ale continentului nord-american și chiar granița neagră pe care confederații au vrut să le-o deschidă în '61. Acum îi rămînea doar sudul deschis, unica poartă pentru a ieși în întîmpinarea unei a cincea lovituri oarbe și criminale a sorții.

Zorile se iviră pe vîrful muntelui.

— Pe aici se merge la Chihuahua? îl întrebă pe bărbatul cel gras.

Mexicanul încuviință și întrebă la rîndul său cu o privire bănuitoare îndreptată spre ușa închisă a casei:

— Și pe dumneavoastră ce vă duce la Chihuahua, mister?

Adăugă cuvîntului un ușor *e* final, făcîndu-l să sune ca *mistere*, și bătrînul se gîndi că avantajul esențial pe care un gringo îl are întotdeauna asupra unui mexican este acela de a fi un mister, un lucru pe care nu știi cum să-l iei: prieten sau dușman. Deși în general nu aveau nici un cîștig de pe urma acestei îndoieli.

Stăpînul casei continua să vorbească:

— Lupta este crîncenă pe acolo; acela este teritoriul lui Pancho Villa.

Privirea era mai grăitoare decît cuvintele. Bătrînul îi mulțumi și își văzu de drum. În spate, îl auzi pe stăpînul casei deschizînd ușa și răstindu-se la femeie care numai atunci îndrăzni să-și arate fața. Dar bătrînul gringo vru să-și imagineze niște ochi plini de melancolie neagră: călătoria este dureroasă pentru femeia care rămîne, și mai frumoasă ca niciodată pentru călător. Bătrînul gringo vru să respingă

ideea reconfortantă că prezența lui într-o casă străină poate încă să stîrnească gelozie.

Munții se înălțau ca niște pumni arămii și tociți și bătrînul se gîndi că trupul Mexicului este un cadavru gigantic cu oase de argint, ochi de aur, carne de piatră și două testicule tari de aramă.

Munții erau pumnii. Avea să-i deschidă, unul după altul, în speranța că mai devreme sau mai tîrziu va găsi, asemenea furnicilor grăbite pe o palmă brăzdată adînc, ceea ce căuta.

În noaptea aceea, își priponi calul de un cactus gigantic și se cufundă într-un somn înfometat, mulțumind pentru lenjeria lui de lînă. Visă ceea ce văzu înainte de a adormi: stelele albastre răsărite de curînd și cele galbene, muribunde; încercă să-i uite pe fiii lui morți, întrebîndu-se ce stele sînt deja stinse, lumina lor nefiind altceva decît propria lui iluzie: o prelungire a stelelor moarte în privirile umane care vor continua să le laude timp de multe secole după dispariția lor într-o îndepărtată catastrofă de praf și flăcări.

Visă că traversează un pod în flăcări. Se trezi. N-a visat. L-a văzut în dimineața cînd a intrat în Mexic. Dar ochii lui deschiși priviră stelele și bătrînul își spuse: „Ochii mei strălucesc mai mult decît oricare stea. Nimeni nu mă va vedea decrepit. Voi fi mereu tînăr pentru că azi îndrăznesc să fiu tînăr. Lumea își va aminti de mine așa cum am fost."

Ochi de un albastru profund, albastru de oțel, sub sprîncene înspicate, aproape blonde. Nu erau cea mai bună apărare împotriva soarelui supărat și a vîntului crud care în ziua următoare îl purtară în inima deșertului în timp ce mușca dintr-un sandvici uscat și își potrivea o pălărie Stetson neagră, fără formă, cu boruri late, peste claia de păr argintiu. Se simți ca un gigantic monstru albinos într-o lume păstrată de soare pentru poporul lui iubit, protejat pe ascuns și apropiat de umbră. Vîntul încetă, dar soarele rămase. După-amiază i se va jupui pielea. Se afla în deșertul mexican, frate cu Sahara și cu Gobi, continuare a deșertului Arizona și Yuma, oglinzi din centura de splendori sterile care încinge globul, parcă amintindu-i că nisipurile reci, cerurile fierbinți și fru-

museţea pustie aşteaptă atente şi răbdătoare să pună din nou stăpînire pe Pămînt chiar dinspre pîntecul lui: deşertul.

— Bătrînul gringo a venit în Mexic să moară.

Şi totuşi, călare pe iapa albă şi înaintînd fără grabă, simţi că voinţa lui de a muri este o farsă. Privi la tot ce-l înconjura. Lăptuca sălbatică se înălţa nervoasă ca o sîrmă şi ascuţită ca vîrful unei spade. Pe toată ramura cactusului, spinii protejau frumuseţea de neatins a unei flori de un roşu sălbatic. Salcia deşertului îşi concentra într-o singură floare viorie şi palidă tot parfumul ei dulceag şi greţos. *Choya** creştea capricioasă şi înaltă, adăpostindu-şi florile galbene. Dacă gringo mergea în căutarea lui Villa şi a revoluţiei, deşertul era deja un simulacru al războiului, cu maniocul ca o baionetă spaniolă şi cu penele oţelite ca cele ale apaşilor şi spinii agresivi, ca nişte cîrlige, ale bradului. Avanpostul deşertului erau haitele de plante agăţătoare, turmele vegetale surori ale lupului nocturn şi ale tovarăşilor lui.

Vulturii zburară în cerc şi bătrînul îşi ridică capul. Îşi coborî privirea, în panică: scorpionii şi şerpii veninoşi ai deşertului îi muşcă numai pe străini. Niciodată nu-l cunosc pe cel care călătoreşte. Îşi ridică şi îşi coborî capul, năucit: porumbeii trişti trecură ca nişte săgeţi, cu geamătul lor îndurerat, iar şoimii călători îl dezorientară. Înspre bolta cerului păsările trasau un zgomot de gazon unduitor şi accidentat.

Închise ochii, dar nu grăbi pasul.

Atunci deşertul îi spunea că moartea este doar o oboseală a legilor naturii: viaţa este regula jocului, nu excepţia, şi chiar deşertul care părea mort ascundea o întreagă viaţă minuţioasă care prelungea, crea sau corecta legile existenţei umane. El nu se putea sustrage, chiar dacă alta era voinţa lui, imperiului vital al pustiului la care ajunsese prin proprie voinţă, fără ca cineva să-i dea un ordin: bătrîne gringo, şterge-o în deşert!

---

* *Choya* – variantă a termenului *cholla*, nume popular care se dă în nordul Mexicului mai multor plante cactacee din genul *Opuntia*, proprii acestei zone.

Nisipul aleargă spre pîlcul de arbori *mezquite*. Orizontul se mișcă și se ridică pînă la nivelul privirii. Umbrele implacabile ale norilor îmbracă pămîntul cu văluri de pete. Pămîntul miroase puternic. Curcubeul se împrăștie ca o oglindă a lui însuși. Tufele de răculeț ard în buchete galbene. Suflă vîntul álcali.

Bătrînul gringo tușește, își acoperă fața cu fularul negru. Respirația îl părăsește așa cum apele s-au retras într-o zi de pe pămînt, dînd naștere deșertului. Picăturile respirației sale sînt ca setea tamariscăi care crește lîngă rîurile aproape secate, înmagazinînd cu aviditate umiditatea.

Trebuie să se oprească, sufocat de astm, să descalece cu greu de pe iapă, asfixiindu-se, și să-și rezeme pios fața de șalele calului. Dar dincolo de toate spune:

— Destinul meu este în mîinile mele.

IV

INOCENCIO MANSALVO SPUSE DE ÎNDATĂ CE ÎL văzu sosind în tabără:

— Bărbatul acesta a venit aici să moară.

Cum Pedro era un puşti de unsprezece ani abia şi se afla foarte departe încă de a se tutui cu viteazul Inocencio, originar din Torreón Coahuila, nu înţelese foarte bine ce a vrut să spună. Dar încă de pe atunci îl respecta mult. Dacă Mansalvo ăsta era un leu în luptă, mai crud încă era cînd ghicea soarta oamenilor. Fapt este că bătrînul gringo i s-a părut mai viteaz decît toţi în bătăliile la care a luat parte aici la Chihuahua. Poate că Mansalvo a ghicit la el o vitejie sinucigaşă de îndată ce l-a văzut intrînd şi de aceea a spus ce-a spus.

— Gringo ăsta se ţine în şa de parcă ar fi gata să sară la bătaie chiar aici, de parcă ar fi venit să facă pe grozavul cu noi, chiar dacă apoi vom tăbărî toţi pe el şi îl vom face fărîme.

— Se vede că este un om de onoare; călăreşte fără intenţii rele, spuse colonelul Frutos García, al cărui tată era spaniol. Se vede cu ochiul liber.

— Vă spun că vine să moară, insistă Inocencio.

— Dar cu demnitate, repetă colonelul.

— Eu nu ştiu dacă cu demnitate, din moment ce este un gringo. Dar ca să moară da, spuse încă o dată Mansalvo. Ce poate aştepta un gringo aici printre noi dacă nu asta, moartea.

— De ce trebuie să moară neapărat?

Lui Inocencio îi străluciră într-atît dinţii încît pînă şi ochii îi deveniră verzi.

— Doar pentru că a trecut frontiera. Nu este ăsta un motiv suficient de puternic?

— Nu, nici vorbă, rîse Garduña, o tîrfă de toată pulberea din Durango, care a ajuns să se alăture trupei fiind singura profesionistă printre vivandierele cuminți care urmau trupele generalului Arroyo: ăsta se roagă tot timpul. Trebuie să fie un om cucernic.

Rîse în hohote pînă cînd sulemeneala îi crăpă pe obraji ca un obiect dat cu lac și expus prea mult la soare. Își cufundă nasul într-un buchet de trandafiri ofiliți, pe care îi purta întotdeauna prinși la piept.

Apoi, în cele cîteva zile cît merse împreună cu trupa lui Villa, atît Inocencio, cît și colonelul își dădură seama că bătrînul gringo se îngrijește ca o domnișoară gata să se ducă la primul ei bal. Își avea propriul lui brici de ras și îl ascuțea cu grijă; scotocea prin toată tabăra pînă găsea apă fierbinte pentru a se rade cu cea mai mare grijă pentru pielea lui; ajunse chiar să pretindă luxul unui prosop cald filfizonul naibii. Dar ce nenorocire dacă s-ar fi tăiat din neatenție, în ciuda faptului că doar el avea la dispoziție o oglindă adevărată în vagonul generalului Arroyo, în timp ce ceilalți nu se răseseră niciodată privindu-se într-o oglindă, toți o făceau pe bîjbîite sau în cel mai bun caz privindu-se în unda rapidă a unui rîu. Dar ce nenorocire dacă bătrînul s-ar fi tăiat la față, ce caz mai făcea din atîta lucru, ce palid devenea, cum își mai ștergea sîngele, de parcă avea să și-l piardă pe tot, scotea un plasture alb și își acoperea repede rana, de parcă i-ar fi păsat mai puțin că sîngerează sau că se infectează decît că arată prost.

— Treaba e că niciodată n-a fost mort în toată viața lui, scheună cea căreia îi ziceau Garduña, căci ea într-adevăr părea ieșită nu dintr-un lupanar din Durango, ci din cimitirul de alături, unde preoții refuză să îngroape femei ca ea.

— Voi spuneți că îl trimite moartea, strănută Garduña, ca și cum florile ei ar fi fost încă vii. Eu spun că l-a trimis diavolul, pentru că nici măcar el nu-l iubește. Ca să ajungi pînă aici! Trebuie să fii foarte sărac ca voi, sau foarte nenorocit ca mine, sau foarte rău... ca el.

— Parcă se roagă, parcă cere ceva, spuse de departe Mansalvo. .

— Poartă o durere în privire, spuse deodată Garduña, și-i acordă respectul ei pentru vecie.

Și ceilalți făcură la fel. Toți învățară să-l respecte, deși din motive foarte diferite.

Fapt este că acum era aici, cu cîmpia nesfîrșită în fața ochilor, după patru zile de existență singuratică și legată de pămînt: o cîmpie punctată de tabere fumegînde, împrăștiate ca tufele de creozot în jurul unui tren paralizat, rămas pe șinele lui. Văzu scena mergînd la trap pe cîmpul de salbie; vagoanele cu aspect de case ambulante pentru femei și copii, cu soldații care se odihneau pe acoperișurile vagoanelor, fumînd țigări galbene și destrămate.

El sosise.

Era deja aici. Mergînd la trap, se întrebă dacă știe ceva despre țara aceasta. Prin ochii săi albaștri trecu ca un fulger imaginea atît de îndepărtată a redacției ziarului *San Francisco Chronicle*, unde știrile din Mexic traversau aerul cu încetineală, nu ca săgețile care îi puneau tot timpul pe fugă pe reporteri: scandaluri locale, evenimente naționale, reporterii din imperiul lui William Randolph Hearst erau energici, niște Ahile americani, nu broaște țestoase mexicane, vînînd știrile, inventînd știrile dacă era necesar, existau unele știri bombă care intrau spărgînd ferestrele redacției lui Hearst: La Follete a fost ales pentru platforma populistă în Wisconsin, Hiram Johnson era noul guvernator al Californiei, Upton Sinclair a publicat *Pădurea*, Taft a pus mîna pe putere promițînd reforma tarifelor, și un bătrîn faraon primea în castelul din Chapultepec, plin de decorații, spunînd din cînd în cînd „Omoriți-i prin ardere pe rug" și menținîndu-se viu doar datorită animozității sale în stare de veghe împotriva vulturilor care zburau în cerc deasupra tuturor palatelor și bisericilor din Mexic. Un bătrîn vioi, delectarea ziariștilor, un bătrîn tiran inspirat în privința expresiilor publicabile: „Bietul Mexic, atît de departe de Dumnezeu și atît de aproape de Statele Unite". Știri neînsemnate, iritante știri asemenea mușteloor grase și verzi într-o după-amiază de vară,

intrînd în sala de redacție a ziarului *San Francisco Chronicle*, unde ventilatoarele încete vopsite în maron nu reușeau să miște aerul greu. Wilson era un candidat ieșit de la Universitatea din Princeton, Teddy Roosvelt se separase pentru a forma partidul Bull Moose, iar în Mexic niște banditi numiți Carranza, Obregón, Villa și Zapata au pus mîna pe arme cu intenția secundară de a răzbuna moartea lui Madero și de a-l răsturna pe un tiran beției, dar cu intenția principală de a-i fura pămînturile domnului Hearst. Wilson a vorbit despre noua Libertate și a spus că îi va învăța pe mexicani democrația. Hearst pretindea: Intervenție, Război, Indemnizație.

— Nu trebuia să vii în Mexic ca să te lași omorît, fiule, îi spuse umbra tatălui său. Îți amintești cînd ai început să scrii? Au fost unii care au pus pariu pe longevitatea ta.

— Ăsta se roagă tot timpul, spuse Garduña. Trebuie să fie un om cucernic.

— Tu n-o să fii înmormîntată în cimitir, rîse Inocencio.

— Cum să nu, spuse Garduña. Am aranjat totul cu familia mea în Durango. Cînd o să mor, or să spună că sînt mătușa mea Josefa Arreola, care a rămas atît de fecioară, că nu-și mai amintește nimeni de ea. Preoții își amintesc doar de cei păcătoși.

— Păi atunci să vedem de ce parte se află gringo, de partea celor sfinți sau a păcătoșilor.

— Ce poate să aștepte un gringo aici cu noi?

Bătrînul gringo știa că există o puzderie de ziariști ca el, veniți din ambele părți, care roiau în jurul armatei lui Pancho Villa, așa încît nimeni nu l-a oprit cînd a traversat tabăra. Tuturor li s-a părut ciudat: ziarist nu părea să fie, a spus-o dintotdeauna colonelul Frutos García. Cum erau să-l priveas că ei ca pe un ziarist pe un bătrîn înalt, slab, cu părul alb, cu ochi albaștri, cu pielea feței îmbujorată și riduri ca brazdele din porumbiște, cu picioarele atîrnîndu-i mai jos de scări?! Întrucît tatăl lui era spaniol și negustor în Salamanca, Guanajuato, Frutos García spuse că așa îl priveau păstorii de capre și prostituatele pe Don Quijote cînd și-a băgat nasul în satele lor, fără să-l fi invitat nimeni, călare pe un cal deșălat

și pornind la atac cu lancea lui împotriva armatelor de vrăjitori.

— Medic! Medic! îi strigară din vagoanele înțesate de lume cînd îi zăriră valijoara neagră.

— Nu, nu medic. Villa. Îl caut pe Pancho Villa, le strigă la rîndul lui bătrînul.

— Villa! Villa! Villa! Villa! strigară toți într-un glas, pînă cînd un soldat cu o pălărie galbenă cu dungi de sudoare și praf strigă rîzînd de pe acoperișul unui vagon: Toți sîntem Villa!

Bătrînul gringo simți că cineva îl trage de pantaloni și coborî privirea. Un băiat de unsprezece ani, cu ochii ca două bile negre și cu două cartușiere așezate cruciș peste piept îi spuse:

— Vreți să-l cunoașteți pe Pancho Villa? Generalul o să meargă să-l vadă la noapte. Veniți să-l vedeți pe general, domnule.

Băiatul apucă hățurile și conduse calul bătrînului pînă la unul dintre vagoanele de pe șine, unde un bărbat cu maxilare puternice, mustață cu vîrfurile întoarse în sus și ochi galbeni și înguști, mînca *tacos** în timp ce-și sufla de pe ochi o șuviță rebelă și linsă de păr arămiu.

— Cine ești, gringo? Alt ziarist? spuse bărbatul cu ochii mijiți, zărindu-i picioarele înfășurate în jambiere de piele, dinspre deschizătura vagonului rătăcit. Sau vrei să ne vinzi scule?

— Bărbatul ăsta a venit aici ca să caute moartea, vru să-i spună Inocencio Mansalvo șefului său, dar Garduña îi astupă gura la timp: ea voia să vadă dacă este adevărat ce-au crezut cei trei prieteni cînd l-au văzut sosind. Băiatul de unsprezece ani aduse de hățuri calul străinului.

Bătrînul dădu din cap că nu și spuse că a venit să se alăture armatei lui Villa.

---

* *Tacos* – fel de mîncare ușoară, de cele mai multe ori improvizată, proprie oamenilor săraci din mediul rural; se pregătește, de obicei, dintr-o turtă de mălai rulată sub forma unei clătite groase și mari, umplută cu carne, legume etc., sau din două turte de mălai așezate sub forma unui sandvici cu umplutura la mijloc (n. tr.).

— Vreau să lupt.

Ochii mijiți se deschiseră puțintel: masca de praf căzu atunci cu bucurie. Garduña izbucni în rîs o dată cu el și îi răspunseră în cor femeile îmbrăcate cu fuste lungi și rupte, care ieșiră din bucătăria de la un capăt al vagonului de bagaje, acoperite cu șaluri, să vadă de ce rîde atît de mult generalul.

— Bătrîne! Bătrîne! rîse tînărul general. Ești prea bătrîn! Du-te să-ți uzi grădina, bătrîne! Ce faci aici? Nu avem nevoie de balast. Pe prizonierii de război îi omorîm, ca să nu-i tîrîm după noi. Asta e o armată de luptători de gherilă. Înțelegi?

— Am venit să lupt, spuse gringo.

— A venit să moară, spuse Inocencio.

— Noi ne mișcăm rapid și fără să facem zgomot; părul tău ar străluci noaptea ca o flacără albă, bătrîne. Hai, pleacă, asta este o armată, nu un azil de bătrîni.

— Haideți, puneți-mă la încercare, spuse bătrînul, dar o spuse cu multă răceală, își amintește colonelul Frutos García.

Femeile făceau zgomote de păsări, dar acum rămaseră tăcute cînd generalul îl privi pe bătrîn cu aceeași răceală cu care i-a vorbit bătrînul. Generalul scoase lungul său pistol Colt. Bătrînul nu se mișcă din șa. Atunci generalul îi aruncă pistolul și bătrînul îl prinse din zbor.

Așteptară din nou. Generalul își puse mîna în buzunarul adînc al pantalonului țărănesc, scoase un peso de argint, strălucitor, lat ca un ou și neted ca un ceas și-l aruncă în aer, drept în sus. Bătrînul așteptă fără să se miște pînă cînd moneda coborî la un metru deasupra nasului generalului; atunci trase repede; femeile țipară; Garduña le privi pe celelalte femei; colonelul și Mansalvo își priviră șeful; doar copilul îl privi pe gringo.

Generalul abia mișcă din cap. Copilul alergă să caute moneda, o luă din praf, o frecă de cartușieră ușor îndoită cum era și i-o înapoie generalului. Un șanț perfect traversa trupul acvilei de pe monedă.

— Păstrează moneda, Pedrito, tu ni l-ai adus, surîse generalul, și piesa de argint îi arse aproape degetele. Eu cred

că doar un Colt 44 poate să străpungă un astfel de peso, care a fost prima mea comoară. Ai cîştigat-o, Pedrito, îţi spun s-o păstrezi.

— Omul ăsta a venit să moară, spuse Mansalvo.

— Nu mai ştiu dacă e un bărbat cucernic, spuse Garduña mirosindu-şi florile.

— Ce vine să facă un gringo în Mexic? se întrebă colonelul.

„Ochii lui erau plini de rugăciuni" şi dacă bătrînul gringo nu a citit gîndurile acelora care l-au privit coborînd din munţii metalici în deşert, da, el şi-a repetat propriile cuvinte scrise pentru a-i anunţa de departe că „această bucată de umanitate, acest exemplu de senzaţii intense, această făcătură de om şi animal, acest Prometeu umil se ruga de mult, da, implora de mult să-i fie dată binefacerea neantului".

Atît pămîntului, cît şi cerului, vegetaţiei deşertului, fiinţelor umane care îl văzură sosind, această încarnare suferindă le adresa o rugăciune tăcută:

„— Am venit să mor. Daţi-mi lovitura de graţie."

V

BĂTRÎNUL GRINGO SURÎSE CÎND GENERALUL TOMÁS Arroyo își suflă șuvița de păr arămiu care îi acoperea ochii, scoțîndu-și în afară buza de jos pentru a elimina aerul din piept înainte de a-și spune numele și a-l strivi cu el pe străin.

— Eu sînt generalul Tomás Arroyo.

Numele propriu a țîșnit ca dintr-un arc prin fața lui, dar săgeata lui personală era titlul militar și din acel moment gringo știa că toate locurile comune ale bărbăției mexicane o să-i fie aruncate peste capul alb, unul după altul, spre a vedea pînă unde pot întinde coarda cu el, pentru a-l pune la încercare, da, dar și pentru a se ascunde de el, pentru a nu-i arăta adevărata lor față.

L-au aclamat după fapta de vitejie cu Coltul și i-au dăruit o pălărie cu boruri late; l-au obligat să mănînce *tacos* din fudulii cu ardei iuți și cîrnați; i-au arătat sticla de *mezcal** pentru înspăimîntarea albilor, cu un vierme mic așezat pe fundul sticlei.

— Avem deci un general gringo cu noi.

— Ofițer cartograf, spuse bătrînul. Regimentul nouă de Voluntari din Indiana. Războiul civil din America de Nord.

— Războiul civil! Dar asta s-a întîmplat acum cincizeci de ani, cînd aici ne apăram de francezi.

— Cu ce sînt făcute *tacos*?

---

* *Mezcal* – variantă a lui *mexcal* (azt. *mexcalli*) – băutură alcoolică obținută prin distilare din capetele frunzelor cîtorva specii de agavă *(Agave americana)* în centrul și nordul Mexicului, precum și în New Mexico și Texas (n. tr.).

— Cu fudulii de taur și sînge, generale indian. Vei avea nevoie de amîndouă dacă vei intra în armata lui Pancho Villa.

— Ce are în el alcoolul?

— Nu-ți face griji, generale indian. Viermișorul e mort. Nu face decît să-i lungească viața *mezcal*-ului.

Vivandierele îi dădură să mănînce *tacos*. Arroyo și băieții lui se priviră fără nici o expresie. Bătrînul gringo mînca în liniște, înghițind întregi ardeii iuți, fără să-i dea lacrimile sau să se înroșească la față.

— Cei din țara ta se plîng că în Mexic se îmbolnăvesc de stomac. Dar nici un mexican nu moare de diaree din cauză că a mîncat sau a băut în propria lui țară. Se întîmplă ca și cu sticla asta, spuse Arroyo. Dacă sticla și cu tine veți purta viermișorul toată viața, veți îmbătrîni fiecare foarte frumos. Viermele mănîncă unele lucruri, iar tu mănînci altele. Dar dacă tu mănînci doar lucruri cum sînt cele pe care le-am văzut la El Paso, mîncare învelită în hîrtie și închisă ermetic, pentru ca să n-o atingă nici măcar muștele, atunci viermele te atacă, pentru că nici tu nu-l cunoști pe el, nici el nu te cunoaște pe tine, generale indian.

Dar bătrînul gringo se hotărî să aștepte înarmat cu toată răbdarea strămoșilor lui protestanți, indiferenți și salvați cu anticipație de credința lor, ca generalul Tomás Arroyo să-i dezvăluie o față necunoscută celorlalți.

Se aflau în vagonul privat al generalului, care bătrînului gringo i se păru asemenea interiorului unuia dintre lupanarele pe care îi plăcea să le frecventeze la New Orleans. Se așeză într-un fotoliu adînc de catifea roșie și mîngîie cu răbdare ciucurii perdelelor de lamé auriu. Candelabrele care atîrnau precar deasupra capetelor lor zăngăniră cînd trenul începu să se pună în mișcare pufăind, iar generalul Arroyo dădu pe gît paharul de *mezcal* și bătrînul gringo îl imită fără să scoată vreo vorbă. Dar lui Arroyo nu i-a scăpat privirea sardonică a bătrînului în timp ce privea vagonul somptuos, cu pereții lui lăcuiți și tavanul capitonat. Bătrînul gringo își înfrîna tot timpul capacitatea de joacă, ironia, spunîndu-și în fiecare clipă: „Încă nu".

Ciudat este că atunci a simțit, de la început, că trebuie să țină în frîu alt sentiment, și acesta era afecțiunea paternă pe care o încerca față de Arroyo. Voia să le înfrîneze pe amîndouă, dar Arroyo și-a dat seama doar (sau a vrut să-și dea seama doar) de privirea de batjocură reținută. Ochii lui se pierdură dincolo de deschizătura îngustă a pleoapelor și trenul păru să ia hotărîrea că de data aceasta n-o să rămînă pe loc. Prinse o asemenea viteză, croindu-și drum prin înserarea dezolantă a deșertului, îndepărtîndu-se de munții care mai păstrau încă urme ale unei lupte titanice în focul căreia unii le-au dat naștere celorlalți, punînd umăr lîngă umăr și susținîndu-se între ei, uneori împotriva voinței lor, sprijinindu-și imensele turnuri încoronate în amurgul roșu și auriu, vîrstate pe imensele lor corpuri albastre și verzi. Acum marea tăcută a deșertului se afla la poalele lor și bătrînul, de la fereastra vagonului, putea să numească și să distingă creșterea vinovată a scumpiei, care în engleză se numea arborele de fum.

Arroyo spuse că trenul a aparținut unei familii foarte bogate, care stăpînea jumătate din statul Chihuahua și o parte din statele Durango și Coahuila. Observase gringo trupa aceasta care l-a primit? de exemplu pe unul cu ochi verzi înguști, pe o tîrfă zdrențăroasă; în mod sigur l-a observat pe băiatul care l-a adus pînă la el și apoi a păstrat moneda fierbinte cu acvila fără cap? Bine, acum trenul ăsta este al lor. Arroyo spuse că el înțelege nevoia de a avea un astfel de tren, o spuse cu un fel de strîmbătură veninoasă, căci îți lua două zile și o noapte pentru a traversa posesiunile familiei Miranda.

— Stăpînii? spuse bătrînul fără să i se miște nici un mușchi pe față.

— Dovedește că sînt ei ! lătră la el Arroyo.

Bătrînul ridică din umeri:

— Dumneavoastră tocmai ați spus-o. Acestea sînt posesiunile lor.

— Dar nu proprietățile lor.

Una este să avem un lucru, chiar dacă nu este al nostru, așa cum familia Miranda avea aceste pămînturi din nord, pentru creșterea vitelor, înconjurate de un deșert pe care ei

l-au vrut neroditor şi aspru pentru a se proteja, şi de un zid de soare şi de agave, pentru a marca cu un hotar ceea ce au înşfăcat, spuse Arroyo, şi alta este să fim într-adevăr stăpînii unui lucru pentru care am muncit ca să-l obţinem. Îşi lăsă mîna să cadă de pe perdeaua de lamé şi îi spuse bătrînului să numere bătăturile de pe ea. Bătrînul admise că Arroyo a fost *péon* pe moşia familiei Miranda şi că acum îşi ia revanşa, plimbîndu-se în acest strălucitor vagon privat care înainte a fost al stăpînilor, nu este aşa?

— Nu înţelegi, gringo, spuse Arroyo cu o voce groasă şi neîncrezătoare. Într-adevăr, nu înţelegi nimic. Documentele noastre sînt mai vechi decît ale lor. Se apropie de o casă de fier ascunsă în spatele unei grămezi de perne fine de damasc şi o deschise, scoţînd o cutie foarte plată şi lungă din catifea verde roasă şi din palisandru scrijelit. O deschise în faţa bătrînului.

Generalul şi gringo văzură hîrtiile fragile ca mătasea veche.

Generalul şi gringo se priviră vorbindu-şi în tăcere de pe înălţimile opuse ale unei prăpăstii: privirile erau cuvintele lor, iar pămîntul care se vedea pe fereastra vagonului trecînd în goană în spatele fiecăruia dintre ei spunea atît istoria hîrtiilor, care era povestea lui Arroyo, cît şi istoria cărţilor, care era povestea bătrînului gringo (se gîndi bătrînul cu un surîs amar: doar nişte hîrtii, la urma urmelor, dar ce mod diferit de a le cunoaşte, de a le ignora, de a le păstra: *această arhivă a deşertului aleargă înainte şi nu ştiu unde o să ajungă, nu ştiu*, admise bătrînul gringo, *dar eu ştiu ceea ce vreau*): văzu în ochii lui Arroyo ceea ce Arroyo îi povestea cu alte cuvinte, văzu în întîmplarea extraordinară din prăvălia de la Chihuahua, care era gestul tragic al unei absenţe, mai puţin decît a putut să-i spună Arroyo, dar mai mult decît ştia el însuşi: acest gringo n-o să calce nici măcar pe o palmă de pămînt fără să cunoască istoria acestui pămînt; acest gringo o să ştie şi cel mai mic amănunt despre pămîntul ales pentru a-i dărui şaptezeci şi unu de ani de piele şi oase: ca şi cum istoria ar continua să alerge fără să se oprească în ritmul trenului, dar şi în ritmul memoriei lui Arroyo (gringo a ştiut

că Arroyo își amintește și că doar el știe acest lucru: mexicanul a mîngîiat hîrtiile așa cum ar mîngîia obrazul mamei sale sau mijlocul unei amante); amîndoi au văzut mersul, fuga, mișcarea în ochii celuilalt: să fugă de spanioli, să fugă de indieni, să fugă de robia birurilor, să se agațe de marile ferme de vite ca de răul cel mai mic, să apere ca pe niște mici insule prețioase apele și pămînturile posedate de puținele comunități protejate de coroana spaniolă în Nueva Vizcaya, să scape de munca forțată și alte cîteva cerințe: să ceară respectarea proprietății comunale acordată de rege, să refuze să fie tîlhari sau sclavi sau răsculați sau indieni tobosos, dar în cele din urmă și ei, cei mai puternici, cei mai onorabili, cei mai umili și mai mîndri în același timp, învinși și ei de destinul răului: sclavi și tîlhari, niciodată oameni liberi sau doar atunci cînd erau răsculați. Aceasta era istoria acestui pămînt, iar bătrînul șoarece de biblioteci americane știa lucrul acesta și îl privi pe Arroyo în ochi, pentru a se convinge că și generalul îl știe: sclavi sau tîlhari, niciodată oameni liberi, și totuși stăpîni ai unui drept care le permitea să fie liberi: răscoala.

— Vezi, generale gringo? Vezi ce este scris? Vezi scrisul? Vezi acest prețios sigiliu roșu? Aceste pămînturi întotdeauna au fost ale noastre, ale puținilor plugari care am primit protecție atît împotriva protejării, cît și a asalturilor indienilor tobosos. Chiar regele Spaniei a spus-o. Chiar și el a recunoscut acest lucru. Stă scris aici. Cu propria lui mînă. Aceasta este semnătura lui. Eu păstrez hîrtiile. Hîrtiile dovedesc că nimeni altcineva nu are drepturi asupra acestui pămînt.

— Puteți să citiți, dragul meu general?

Bătrînul gringo spuse asta cu un licăr surîzător în privire. Rachiul încălzea bine și era o tentație pentru spiritele înclinate spre glumă. Dar el era o tentație și pentru sentimentul lor patern. Așa încît Arroyo apucă mîna bătrînului gringo cu putere, deși fără amenințare. Aproape o mîngîie și tocmai sentimentul de afecțiune îl smulse cu brutalitate pe bătrîn din gluma lui călduță, obligîndu-l să se gîndească, cu o amețeală neașteptată și dureroasă, la cei doi fii ai săi. Gene-

ralul îi cerea să privească pe fereastră înainte de apusul soarelui, să privească formele rapide ale pămîntului pe care le lăsau treptat în urmă, sculpturile răsucite și însetate ale plantelor luptînd pentru a-și păstra apa, ca și cînd ar fi vrut să spună restului deșertului muribund că există speranță și că în ciuda aparențelor, n-au murit încă.

— Crezi că pătrunjelul sălbatic poate să citească, și eu nu? Ești un prost, gringo. Eu sînt analfabet, dar îmi amintesc. Nu pot să citesc hîrtiile pe care le păstrez pentru oamenii mei, asta are bunăvoința s-o facă pentru mine colonelul Frutos García. Dar eu știu mai bine ce înseamnă hîrtiile mele decît cei care ar putea să le citească. Pricepi?

Bătrînul răspunse doar că proprietatea trece în alte mîini, așa operează legile pieței; nu există bogăție care să se nască dintr-o proprietate care nu circulă niciodată. Simți o roșeață caldă pe obrazul dinspre fereastră și preț de un minut crezu că temperatura lui este doar senzația interiorizării soarelui care cu fiecare apus ne părăsește cu un licăr de teroare. Teroare reciprocă: privi drept în ochii galbeni și sălbatici ai lui Tomás Arroyo. Generalul se lovi de mai multe ori la tîmplă cu degetul arătător: toate istoriile sînt aici în capul meu, o întreagă bibliotecă de cuvinte; istoria poporului meu, a satului meu, a durerii noastre: aici în capul meu, bătrîne. Eu știu cine sînt, bătrîne. Și tu știi?

Nu soarele îi arse, absent, bătrînului gringo obrazul dinspre fereastră. Era un foc pe cîmp. Soarele apusese deja. Focul îi luă locul.

— Ei, grozavi mai sînt băieții ăștia, suspină cu un fel de mîndrie generalul Arroyo.

Alergă pînă la platforma din spate a vagonului, și bătrînul îl urmă cu toată demnitatea de care era în stare.

— Ei, grozavi mai sînt băieții ăștia. Mi-au luat-o înainte.

Arătă spre incendiu și îi spuse, privește, bătrîne, gloria familiei Miranda transformată în fum curat. Le spusese băieților că va ajunge la asfințit. I-au luat-o înainte. Dar nu-i răpiră plăcerea, știau că asta este plăcerea lui, să sosească în momentul în care conacul este cuprins de flăcări.

— Bună socoteală, gringo.

— Proastă afacere, generale.

Fanfara interpretă marşul *Zacatecas* cînd trenul intră în gara conacului Miranda. Gringo nu putu să deosebească mirosul de conac ars de cel de turtă arsă. O ceaţă deasă şi cenuşie învăluia bărbaţii şi femeile, copiii şi bucătăriile improvizate, caii şi vitele slobode, trenurile şi trăsurile abandonate. Larma ordinelor colonelului Frutos García şi ale lui Inocencio Mansalvo se făceau auzite pe deasupra celuilalt tumult imperceptibil şi aproape firesc:

— Convoi, pe loc...!

— Porumbul pentru calul generalului!

— Brigadă, drepţi!

— O să tragem o duşcă!

Cîinii lătrară cînd generalul Arroyo coborî din vagon şi îşi puse pălăria enormă încărcată cu frunze turnate în argint ca o coroană de război pe faţa lui întunecată. Ridică privirea şi îl văzu pe gringo. Pentru întîia oară, bătrînul dădea semne de frică. Cîinii lătrau la străinul care nu îndrăznea să facă următorul pas pe scară pentru a pune piciorul pe pămînt.

— Hai, îi ordonă lui Inocencio Mansalvo, sperie-i pe cîinii ăştia de aici pentru generalul gringo, apoi îi surîse. Ah, ce mai gringo viteaz. Federalii sînt mai viteji decît oricare dintre căţelandrii ăştia costelivi.

Nu se citea nici un semn de plăcere pe faţa lui Arroyo în timp ce bătrînul gringo îl urmă, înalt şi deşelat, contrastînd cu statura mai scundă, tînără, musculoasă şi dramatică a generalului, mergînd pe cîmpia prăfuită, dincolo de gară, spre vastul grup de case în flăcări, cu un zgomot metalic de pinteni şi centiroane şi pistoale şi artilerie rapid retrasă şi murmurul tîrziu al vîntului din deşert printre unicele frunze la îndemînă: cele de pe pălăria generalului.

Şuierătură colectivă răsună în auzul tuturor şi bătrînul gringo privi cu un tremur atavic, şirurile de spînzuraţi de stîlpii de telegraf, cu gurile deschise şi limbile atîrnîndu-le în afară. Toţi şuierau legănîndu-se în bătaia vîntului blînd al deşertului, de-a lungul aleii cu plopi care ducea la conacul incendiat.

VI

ACOLO SE AFLA EA. ÎN MIJLOCUL MULȚIMII, LUPTÎND și împingînd și încercînd să-și găsească locul, privind toate figurile care se adunau, încercînd să fie martora spectacolului; din mijlocul mulțimii tăcute de pălării și șaluri ieșiră la suprafață acei ochi cenușii luptînd pentru a păstra un sens al identității proprii, al demnității și curajului propriu în mijlocul terorii amețitoare a neprevăzutului.

Bătrînul o privi pentru prima dată și își spuse: sigur că a fost prevenită.

Și totuși era acolo, fără îndoială încăpățînată ca un catîr și foarte puțin realistă: cînd o văzu, recunoscu multe alte fete asemănătoare pe care le cunoscuse în viața lui. O domnișoară cum trebuie. Nu numai atît, o domnișoară care o includea și pe soția lui cînd era tînără, și pe frumoasa lui fiică. Acum se întrebă cu ce ar asocia-o dacă ar fi cunoscut-o în altă parte, și altă parte voia să spună: locul potrivit, împrejurările care erau firești pentru ea. O domnișoară cum trebuie. Nu numai atît, o domnișoară binecrescută încercînd să urmeze instrucțiunile mamei ei, pentru a deveni o femeie instruită. O tînără matroană peste foarte puțină vreme. Încă nu, încă dependentă de suma fixă de bani pentru nevoile personale.

Ce avea să spună? Ce se aștepta de la ea? Care erau locurile ei comune, ca de pildă cîrnații și viermișorul generalului? „Sînt cetățeancă americană. Trebuie să-l văd pe consul. Am anumite drepturi constituționale. Nu puteți să mă opriți aici. Nu știți cu cine stați de vorbă." Nu. Nimic din toate acestea. Au oprit-o cu forța, deoarece conacul era în flăcări, și poate pentru că au simțit în oasele și mușchii ei ceva care spunea că ea a venit aici să muncească și să trăiască și să

rămînă şi nimeni n-avea dreptul s-o afume ca pe o insectă pentru ca să iasă în fugă din locul unde era angajată şi unde i se plătise deja salariul cu o lună întreagă înainte.

Căci asta spunea, într-adevăr, cu un accent pe care bătrînul îl localiză în est, pe coasta atlantică, New York fără îndoială, dar imediat se văzu obligat să se lase purtat de curent puţin mai la sud, o uşoară influenţă a intonaţiei din Virginia suprapusă peste cea din Manhattan. Oricum, doar el părea că o înţelege, poate puţin şi generalul, căci a stat în El Paso, a spus, poate exilat sau poate făcînd contrabandă cu arme, îşi imaginä bătrînul gringo.

— Mi-am primit leafa şi voi rămîne aici pînă cînd se va întoarce familia, iar eu voi putea să le predau copiiilor limba engleză şi să-mi merit leafa. *So*!

Arroyo o privi cu un surîs pregătit anume pentru a inspira teamă, dar imediat izbucni în hohote de rîs; un rîs prostesc, dar puternic, un rîs tinerese marcat de o experienţă îndelungată a stupidităţii umane; bătrînul va spune mereu că în acel moment Arroyo i s-a părut o paiaţă tragică, un bufon care trebuia să fie luat în seamă. Cînd traduse cuvintele femeii pentru oamenii săi, bărbaţii rîseră pe faţă, în timp ce femeile scoaseră nişte sunete de păsări cu capetele acoperite cu şalurile lor. Spune că o să-i înveţe engleza pe copiii Miranda, aţi mai auzit aşa ceva? Crede că o să se întoarcă, aţi auzit? Haide, Chencho, spune-i adevărul, că niciodată n-o să se întoarcă, domnişoară, au plecat tocmai la timp la Parisul din Franţa, de îndată ce au simţit că le ajunge lumînarea la degete au vîndut ferma şi şi-au cumpărat acolo o hardughie, nu se vor întoarce niciodată, strigă Garduña mişcîndu-şi ţîţele foarte ţanţoşă cu buchetul ei de flori moarte, v-au dus cu preşul, domnişoară, v-au făcut să veniţi la nimic, doar pentru a ne face să credem că nu pleacă. spuse, cu vocea lui măsurată, colonelul Frutos García, iar Garduña:

— Ne-au lăsat pe toţi cu buzele umflate, dom-ni-şoa-ră.

— Ceea ce vrea să spună cu un copil în braţe, zise în engleză bătrînul. Ea îl privi. Era greu să vezi pe cineva în

amestecătura de fum și foc și figuri străine, dar ea îl privi pe el.

— Ajutați-mă, murmură.

Bătrînul își dădu seama că ei nu-i este ușor să spună așa ceva, să ceară ajutor cuiva; văzu lucrul acesta în tremurul bărbiei, în expresia ochilor, în mareea pieptului ei. Bătrînul descoperi chiar în clipa aceea că lui îi este dat să vadă dincolo de gesturile și cuvintele acestei fete, respectîndu-le, căci ea nu încerca să înșele pe nimeni, încerca doar să se pună de acord cu ea însăși, cu lupta pe care el putu s-o vadă în transparența ființei ei feminine. O privi și își spuse că ea este tot ce știe el, „dar are dreptul să-mi ascundă ce este și eu am obligația să respect acest lucru". O fată independentă, dar nu bogată, nici cu stare, și nu din cauza sumei fixe pentru nevoile proprii, ceea ce în Mexic se numea mesada, sau din cauza educației pe care a primit-o în familie. „Incomodă pentru că se află aici ca și mine, luptînd pentru a fi." Era o fată transparentă, iar bătrînul gringo, privind-o, își spuse că poate și el este transparent, la urma urmelor. „Există oameni a căror obiectivitate este generoasă pentru că este transparentă, totul se poate citi, lua, înțelege la ei: oameni care-și poartă propriul soare pentru a le da lumină."

Arroyo îl privi din spatele pleoapelor lui mijite, pe gringo mai întîi, mai apoi o privi pe ea. Arroyo era opac, opacitatea era virtutea lui, își spuse bătrînul observîndu-l. Generozitatea era enigma lui: trebuia s-o dezlegi pentru a-l înțelege și a-l face să apară în adevărata lui lumină. Jumătate din lume era transparentă; cealaltă jumătate, opacă. Arroyo: ceva rapid și ascuns în adîncul privirii lui de urs; ceva alergînd de colo pînă colo în creierul lui.

— Sigur. Tu ocupă-te de ea, generale indian. Tu vezi să nu i se întîmple nimic rău.

Arroyo plecă cu oamenii săi ca un talaz, iar ei rămaseră singuri, o pereche privindu-se intens, bătrînul impunîndu-și o vigilență deosebită împotriva înclinației lui ziaristice spre stereotipul rapid pentru ca masele stupide să înțeleagă dintr-o dată și să se simtă astfel măgulite: o notă pentru toți, aceasta era biblia șefului său, mister Hearst. Merse cîțiva metri în

spatele ei pentru ca să se simtă protejată, dar în realitate studiind-o, felul ei de a merge, modul de a se comporta, micile gesturi de orgoliu rănit, urmate de porniri hotărîte de afirmare. Pentru ziarul lui ar fi scris într-una dintre notele care îl încîntau pe Hearst: o femeiușcă deghizată în învățătoare, sau o învățătoare în căutarea primei aventuri reale din viața ei. Deși ar fi putut să adopte și perspectiva unui cavaler din statele producătoare de bumbac și să se întrebe, simplu, dacă această fată din nord știe sigur ce înseamnă cavalerismul.

Ea se opri, nesigură, în fața unei uși închise de cristal. Bătrînul i-o luă înainte în momentul în care ea era pe punctul să pună mîna pe clanță și să deschidă ușa din proprie inițiativă.

— Permiteți-mi, domnișoară, spuse bătrînul și ea acceptă, se simți recunoscătoare, avea și ea prejudecăți. Și nu mai era, cum se spune, în primăvara vieții.

Se aflau într-un salon de dans. Bătrînul nu privi salonul. O privi pe ea și se pedepsi în gînd pentru această febră a percepției. Ea, mai liniștită, privi în jur și arătă spre un colț unde să se așeze, să schimbe informații și să-și spună numele – ea, Harriet Winslow, din Washington, D.C.; el nu-și dădu numele, spuse doar sînt din San Francisco, California, și ea repetă povestea: a venit să-i învețe engleza pe copiii familiei Miranda.

Acum el o privi într-adevăr pentru prima oară, nu transparentă și esențială, ci circumstanțial opacă: Harriet Winslow își aranjă cravata și-și netezi cutele fustei plisate ca și cînd acum ar fi fost o femeie exterioară ei însăși, îmbrăcată cu uniforma femeilor cu slujbă în Statele Unite: costumul de Gibson girl. Nu, nu era tocmai în primăvara vieții, dar era încă tînără, frumoasă și, doar acum a aflat, independentă, ne-sortită să treacă din familia mamei sale în familia soțului său. Viața nu mai era roz, nu mai era tihnită; acum cel puțin nu. Poate vreodată da, dacă aceste gesturi atît de ale ei n-ar fi fost deprinse, ci supte o dată cu laptele mamei. Eleganța rapidă și sigură a unei femei frumoase de treizeci de ani.

Nu vorbiră despre ei înșiși. Ea nu-i povesti nimic despre împrejurările care au obligat-o să vină în Mexic. El nu-i spu-

se că a venit aici ca să moară, pentru că tot ce a iubit a murit înaintea lui. Nici măcar nu-şi spuseră ceea ce le stătea pe limbă. Nu pronunţară cuvîntul „fugă", pentru că nu voiau să admită că sînt prizonieri. Bătrînul spuse numai:

— Nimic nu vă poate reţine aici, ştiţi. Dumneavoastră nu sînteţi responsabilă pentru această revoluţie sau pentru fuga patronilor dumneavoastră. Banii vă aparţin.

— Nu i-am cîştigat, domnule.

Cuvintele le sunară goale amîndurora, pentru că nimeni nu trebuia să-i informeze că sînt prizonieri pentru ca să se simtă, în seara aceea, închişi ca într-o colivie de locul străin, de mirosuri, de zgomote, de veselia beţivilor care se apropia treptat; de pumnul strîns al deşertului.

— Sînt sigur că generalul vă va ajuta să obţineţi un mijloc de transport, domnişoară.

— Care general?

— Ştiţi. Cel care mi-a cerut să mă ocup de dumneavoastră.

— Generalul? Harriet făcu ochii mari. Nu seamănă cu nici un general pe care l-am cunoscut pînă acum.

— Vreţi să spuneţi că nu seamănă cu un cavaler.

— Cum vreţi; dar nu seamănă cu un general, cavaler sau nu. Cine l-a numit general? Sînt sigură că s-a numit el însuşi.

— Se întîmplă uneori, în împrejurări neobişnuite. După voce sînteţi într-adevăr ofensată, domnişoară.

Ea îl privi cu o umbră de surîs.

— Îmi pare rău. Nu vreau să sune a prejudecată. Sînt doar nervoasă. Adevărul este că pentru mine armata înseamnă mult.

— Păi nici eu nu vreau să par curios, dar mi se pare greu, la prima vedere, să vă asociez cu...

— O, nu sînt eu, înţelegeţi. Este tatăl meu. A dispărut în timpul războiului între Spania şi Statele Unite. Armata era mîndria lui, şi a noastră. Fără armată ar fi sfîrşit trăind din cerşit. Şi noi. Vreau să spun mama şi cu mine.

Atunci această învăţătoare la un conac care nu mai exista, învăţătoarea unor copii pe care nu i-a cunoscut nicio-

dată, nici n-a aflat cum au fost, sau dacă au existat măcar, își mișcă capul ca o pasăre rănită și izbucni serbarea trupelor în salonul de dans unde s-au refugiat cei doi americani. Se auziră strigăte de coioți și rîsetele molcome ale indienilor, care nu rîd niciodată strașnic, ca spaniolii, nici cu resentimente, ca metișii.

Cîteva rîsete ascunse și o trompetă dezacordată. Apoi o liniște neașteptată.

— Ne-au văzut, murmură Harriet, lipindu-se de pieptul bătrînului.

S-au văzut pe ei înșiși.

Salonul de dans al familiei Miranda era un Versailles în miniatură.

Pereții erau două lungi șiruri de oglinzi asamblate din tavan pînă la podea: o galerie de oglinzi destinate să reproducă, într-o perpetuă rundă de plăceri, pașii și voltele elegante ale perechilor sosite de la Chihuahua, El Paso, și celelalte conace, ca să danseze valsul și cadrilul pe elegantul parchet pe care domnul Miranda l-a comandat din Franța.

Bărbații și femeile din trupa lui Arroyo se priveau pe ei înșiși. Paralizați de propriile lor imagini, de reflectarea concretă a ființei lor, de faptul că-și vedeau în întregime corpurile. Se învîrtiră încet, ca pentru a se convinge că nu este vorba de încă o iluzie. Fură răpiți de labirintul oglinzilor. Bătrînul își dădu seama că domnișoara Harriet și el nici măcar n-au observat oglinzile cînd au intrat, amîndoi obișnuiți fără îndoială cu saloanele de dans, el în marile și modernele hoteluri construite în San Francisco după cutremur, ea la vreun bal militar la Washington, cu ocazia vreunei invitații elegante a logodnicului ei.

Bătrînul dădu din cap: n-a privit oglinzile cînd a intrat, pentru că n-a avut ochi decît pentru miss Harriet.

Unul dintre soldații lui Arroyo întinse o mînă spre oglindă.

— Uite, ești tu.

Și camaradul arătă spre imaginea celuilalt în oglindă.

— Sînt eu.

— Sîntem noi.

Cuvintele făcură înconjurul salonului, sîntem noi, sîntem noi, și se auzi o ghitară, o voce se uni cu alta, cei de la cavalerie intrară și ei și continuară serbarea și dansul și glumele la conacul familiei Miranda, fără să-i ia în seamă pe cei doi americani, dar începu o polcă din nord o dată cu apariția unui acordeon, iar pintenii călăreților se tîrîră în timpul dansului pe podeaua fină marchetată în culori, zgîriind-o și scoțînd așchii din ea. Bătrînul împiedică pornirea Harrietei.

— Este serbarea lor, îi spuse el. Nu vă amestecați.

Ea își eliberă brațul din strînsoarea bătrînului cu o forță pe care i-o dădea supărarea.

— Distrug parchetul.

El o luă de braț, iritat:

— Nu dumneavoastră l-ați plătit. Vă spun să nu vă amestecați.

— Sînt responsabilă! exclamă Harriet Winslow plină de orgoliu. Domnul Miranda mi-a plătit o lună cu anticipație. Eu mă voi angaja să-i fie respectată proprietatea în timpul absenței sale. Vă spun că sînt responsabilă!

— Așadar, nu vă gîndiți să vă întoarceți acasă, domnișoară?

Femeia se înroși așa cum ar fi făcut-o și el, dacă nu și-ar fi definit deja, în minte, motivele pentru care nu se va întoarce niciodată acasă.

— Sigur că nu! După ce am văzut aici astă-seară!

Luă o gură de aer și-l lăsă să i se așeze în plămîni. Spuse că a terminat colegiul cu calificative maxime, dar că apoi și-a dat seama că nu-i place să predea copiiilor care gîndesc deja la fel ca ea. Îi lipsește provocarea, stimulentul. Dacă ar fi rămas în Statele Unite, ar fi însemnat să se lase pradă rutinei. A simțit că este de datoria ei să vină în Mexic.

— Din moment ce copiii pe care am venit să-i învăț au plecat, voi rămîne pentru a-i învăța pe acești copii de aici, spuse pe un ton în care rușinea și orgoliul atinseră același nivel. Bărbații și femeile din trupă și din sat, amestecați, dansau și se sărutau pe furiș, îndepărtați deja de percepția tulburătoare a altei prezențe: cea a lor înșiși reflectați în oglinzi.

— Nu-i cunoașteți. Nu-i cunoașteți deloc, spuse bătrînul, încercînd să amîne un răspuns pe care nu voia să i-l dea: un dispreț compătimitor, o zeflemisire a fostei sale ființe, înainte de a se hotărî să vină în Mexic.

Unse un alt gînd peste acesta, ca untul pe o felie de pîine prăjită: s-a privit Harriet în oglinzi cînd a intrat aici? Dar ea răspundea deja la afirmația bătrînului, cu toată încrederea ei regăsită: „*Și ei nu mă cunosc pe mine*".

— Uită-te la ei, oamenii ăștia au nevoie de educație nu de pistoale. O baie bună urmată de cîteva lecții despre cum facem noi lucrurile în Statele Unite, și s-a terminat cu dezordinea asta...

— O să-i civilizați? spuse sec bătrînul.

— Exact. Și începînd chiar de mîine.

— Așteptați, spuse bătrînul. Oricum, trebuie să dormiți undeva în noaptea asta.

— V-am spus deja că mă voi ocupa eu de acest loc pînă se vor întoarce stăpînii lui adevărați. N-ați face și dumneavoastră la fel?

— Nu există un astfel de loc. S-a prefăcut în scrum. Stăpînii n-o să se întoarcă. Dumneavoastră n-o să rămîneți să educați pe nimeni. Mai întîi vă vor educa ei rapid pe dumneavoastră, miss Winslow, și într-un mod nu tocmai plăcut.

Ea îl privi cu uimire.

— Păreați un cavaler, domnule.

— Și sînt, domnișoară, vă jur că sînt, tocmai de aceea o să vă protejez.

O apucă ca pe o păpușă, o ridică de pe parchetul distrus pe umerii lui bătrîni, dar puternici și o scoase sufocată de uimire, multiplicată ca într-un vis de argint reverberant în pădurea de oglinzi; o scoase din bula de muzică și sticlă atît de misterios respectată, salvată de focul pe care generalul ordonă să fie aprins, și cei doi plecară în mijlocul glumelor, al urletelor și al veseliei flașnetei victoriei: ea luptînd și dînd din picioare în aerul rece al deșertului printre focurile și fumul de bălegar și de plăcinte arse.

— Tu ocupă-te de ea, generale indian.

Își dădu seama că singurul refugiu pentru el însuși este protecția oferită de întunecatul și interiorizatul general Arroyo. Gringo căzuse în cursa tînărului revoluționar. Fusese pe punctul de a o duce pe Harriet Winslow în fastuosul vagon de cale ferată, la bordelul privat al unui revoluționar analfabet, cu capul plin de amintiri ale nedreptății, dar oricum un bărbat care nici măcar nu știa să citească și să scrie. O privi pe Harriet Winslow, punîndu-i aceeași întrebare pe care și-o punea și lui însuși. Are dreptate femeia?

O depuse cu grijă pe pămînt și o îmbrățișă înainte de a-i privi în jurul lui pe bărbații și femeile din armata revoluționară de la Chihuahua, care stăteau înfășurați în poncho-urile lor în jurul focurilor.

Harriet și bătrînul gringo se priviră descurajați, reflectîndu-și fiecare dezolarea în ochii celuilalt. Deșertul este în timpul nopții o mare boltă în aer liber: cea mai mare cameră deschisă din lume. Cei doi, îmbrățișați, simțiră că se scufundă în adîncul unei mari albii: cea a oceanului care odată a ocupat acest platou de pietriș și apoi s-a retras, lăsînd locul friguros și pustiu locuit de toate fantomele apei: ale mărilor, ale oceanelor, ale fluviilor care au fost acolo sau ar fi putut să fie.

— Harriet: te-ai privit în oglinda din salonul de dans cînd am intrat astă-seară?

— Nu știu. De ce?

Ea voia să-l întrebe: Și tu lupți aici? Care este locul tău aici? Înainte de a arde conacul, toți spuneau că este o campanie urgentă, că trebuie să facă totul în grabă, fără menajamente sau vor pierde revoluția. I-au atîrnat de stîlpi pe toți soldații federali pe care i-au găsit. Șuieră, îi auzi? E îngrozitor! Ești de partea lor? Tu lupți împreună cu ei? Ești în pericol de moarte aici?

Bătrînul repetă doar întrebarea, te-ai privit în oglindă...?

Ea nu putu să răspundă pentru că o femeie mică, acoperită cu un șal albastru, cu fața atît de rotundă cum e cea a lunii pline, cu ochii ca niște migdale triste, ieși din vagonul generalului și spuse că domnișoara trebuie să doarmă cu ea. Generalul îl așteaptă pe bătrîn. Mîine o să se dea o luptă.

VII

— CE FACE EA ACUM?

— Acum ea se așază, singură, și își amintește.

— Nu. Acum ea doarme.

— Ea visează și nu mai are vîrstă.

— Ea crede cînd visează că visul ei va fi destinul ei.

— Ea visează că un bărbat bătrîn (tatăl ei?) o să-i dea o sărutare în timp ce ea doarme și înainte ca el să plece la război.

— Niciodată nu s-a mai întors din Cuba.

— Există un mormînt gol în Arlington.

— *Aș vrea să ajung în pragul morții dezbărată de umilință, de resentimente, de vină sau bănuială; stăpînă pe mine însămi, cu propriile mele păreri, dar niciodată o cucernică prefăcută sau o farisee.*

— Tatăl tău a plecat în Cuba și acum tu te duci în Mexic. Ce manie a curții din dos îi bîntuie pe cei din familia Winslow!

— Privește harta curții din dos: Aici este Cuba. Aici este Mexicul. Aici este Santo Domingo. Aici este Honduras. Aici este Nicaragua.

— Ce vecini de neînțeles avem! Îi invităm la cină, iar apoi refuză să rămînă pentru a spăla vasele.

— Priviți harta, copii! Învățați!

— Singurătatea este o absență a timpului.

— Trezește-te, Harriet, trezește-te! E tîrziu.

Mama ei i-a spus întotdeauna că este o fată încăpățînată ca un catîr, dar fără simțul realității, și că aceasta este o combinație proastă pentru o domnișoară fără zestre, bine cel puțin că manierele ei nu erau întotdeauna reci și impecabile.

Cînd citi anunțul în *Washington Star*, inima îi bătu mai repede. De ce nu? Predatul la școala primară devenise o

rutină, la fel ca și dusul la slujbă duminicile cu mama ei, sau plimbările cuminți cu logodnicul ei, care tocmai împlinise patruzeci și doi de ani, în timpul ultimilor opt ani.

— După o anumită vîrstă, societatea acceptă ceea ce ești cu condiția să nu se schimbe nimic și să nu mai existe surprize.

De ce nu? își spuse mușcîndu-și cravata care făcea parte din costumul ei de Gibson girl, aproape o uniformă pentru fetele cu slujbă la începutul secolului: bluză albă cu mîneci bufante și guler închis cu nasturi; cravată, fustă de lînă lungă și largă; botine înalte. De ce nu? La urma urmelor, datorită ei era fericită și mama ei, care nu se simțea părăsită la bătrînețe și aprecia faptul că unica sa fiică a continuat să doarmă sub același acoperiș cu ea și că o însoțește în fiecare duminică la biserica metodistă de pe strada M., și era fericit și Delaney, logodnicul ei, care nu se simțea obligat să-și părăsească camerele comode de la club, serviciile cu care era obișnuit acolo și cheltuielile neînsemnate ale existenței lui de holtei. În afară de independența de care avea nevoie un procurator de dobînzi speciale față de guvernul american.

— Lumea întreagă a devenit periculoasă, spuse Delaney cînd citi titlurile constante ale editorialelor despre norii de război din Europa.

— De ce rămîi aici cu mine? îi spuse mama ei cu un surîs ușor malițios. Ai împlinit deja treizeci și unu de ani. Nu te plictisești?

Săruta atunci obrazul fiicei sale, obligînd-o să se aplece pînă atingea pielea neîngrijită a mamei. Și astfel prizonieră a îmbrățișării filiale, ea trebuia să asculte tînguirea mamei, da, putea să-și imagineze durerea unei fete tinere care ar fi putut să crească în bogăție la New York și în schimb a trebuit să aștepte mereu, ca și mama ei; să aștepte vești care nu sosesc niciodată, toată viața, oare am moștenit ceva? oare a murit tata în Cuba? oare o să vină vreun băiat să mă invite? nu, nu era ușor, pentru că ele nu vor accepta mila nimănui, nu-i așa, fetițo? și băieții nu vor veni s-o viziteze pe fata fără bani a văduvei unui căpitan din armata Statelor Unite, obligată să părăsească New York-ul și să urmeze cursurile școlii

normale la Washington, D. C., pentru a fi aproape de Dumnezeu știe ce! de fondul de pensii al armatei, de amintirea tatălui care a fost încartiruit acolo în fiecare an, de cimitirul din Arlington unde a trebuit să fie înmormîntat cu toate onorurile, dar nimeni nu știa unde se află, unde a căzut în campania din Cuba.

Așezată de Washington vara, cînd era de ajuns să nu supraveghezi vegetația o secundă pentru ca pădurea tropicală să invadeze totul și să înghită orașul capitală în întregime o dată cu creșterea luxoasă a plantelor tropicale, a celor agățătoare și a magnoliilor putrezite.

Răspunsul pe care l-au dat oamenii pădurii tropicale din Washington a fost construirea unui panteon greco-roman.

Întinse mîna și o luă pe cea a mamei sale cînd se hotărî să plece, și mama ei murmură, o domnișoară cultivată, dar încăpățînată ca un catîr și fără simțul realității; cu toate acestea, suspină, măcar să fii fericită, cu toate acestea, repetă; în ciuda diferențelor noastre de opinii.

— Nu mă asculți, mamă.

— Cum să nu, fata mea. Știu totul. Poftim. A sosit această scrisoare pentru tine.

Era un plic trimis din Mexic. Scria clar *Miss Harriet Winslow, 2400 Fourteenth Street, Washington, D. C., Statele Unite din Nord.*

— De ce ai deschis-o, mamă? Cine...?

N-a vrut să termine ce avea de spus, n-a vrut să se certe. A hotărît să accepte oferta familiei Miranda înainte să se întîmple ceva, înainte să moară mama ei, sau să se întoarcă tatăl ei, sau ca Delaney să fie judecat pentru delictul de fraudă federală, și-a jurat-o, și-a jurat-o ei însăși. Ea era hotărîtă să plece în Mexic pentru că simțea că i-a învățat pe copiii americani tot ce poate. A citit acest anunț în *Star* și s-a gîndit că în Mexic poate să-i învețe pe copiii mexicani tot ce știe. Aceasta este provocarea de care are nevoie, a spus într-o zi punîndu-și pălăria de pai lăcuită cu panglicuțe negre. Cunoașterea limbii spaniole a fost omagiul minim al învățătoarei care a absolvit școala normală adus tatălui căzut

în Cuba. Îi va servi pentru a-i învăța engleza pe copiii familiei Miranda la un conac din Chihuahua.

— Nu pleca, Harriet. Nu mă părăsi acum.

— M-am hotărît înainte de a primi scrisoarea, îi spuse logodnicului ei, domnul Delaney.

— De ce am părăsit New York-ul? îi spunea în copilărie mamei ei atunci cînd ea îi amintea că acolo își are rădăcinile familia lor, lîngă Hudson, și nu aici, lîngă Potomac.

Atunci ea rîdea și îi spunea că nu ei au părăsit New York-ul; New York-ul i-a părăsit pe ei. Cîte lucruri au rămas fără răspuns cînd tatăl ei a plecat în Cuba și ea avea șaisprezece ani și el nu s-a întors niciodată.

Ea s-a așezat în fiecare dimineață în fața unei oglinzi în micul ei dormitor de pe strada Paisprezece și a venit o zi în care a admis că fața ei spune o poveste care nu-i face plăcere.

Avea doar treizeci și unu de ani, dar fața ei în oglindă în timp ce o desena delicat cu un deget pe sticlă, înainte de a-și atinge cu același deget tîmpla înghețată, părea nu mai bătrînă, ci mai goală, mai puțin lizibilă decît cu zece, sau chiar cu doi ani, înainte: ca pagina unei cărți care pălește cînd cuvintele ei o părăsesc.

Era o femeie care visa mult. Dacă sufletul ei ar fi deosebit de visele ei, ar accepta că amîndouă au o calitate instantanee. Sufletul i se revela ca un vis, în străfulgerări. Nu este așa, vorbea cu ea însăși în vis, lecțiile religiei sale strecurîndu-se pînă în centrul cel mai adînc al visului, nu este așa, se pedepsea pe ea însăși pentru că gîndește contrariul, sufletul tău nu este ceva care să aparțină clipei, aparține lui Dumnezeu și este etern.

Se va trezi gîndindu-se la ceea ce ar fi putut să spună și n-a spus, la erorile și lacunele fantomatice ale cuvintelor și acțiunilor ei din starea de veghe, care o urmăreau toată noaptea.

Aceasta era împărăția întunericului, dar lumina era o tortură și mai mare pentru ea. În întunericul visului, ea se cufunda în vara toridă a tălăzuirilor atlantice, așa cum se cufunda în căldura propriului ei corp adormit. Erau ale ei

aceeași umezeală de pe malurile fluviului Potomac, cît și vegetația udă și încedă, doar în aparență domesticită în interiorul orașului Washington, care în realitate invada chiar și cel mai ascuns ungher al grădinilor pierdute, al eleșteelor, al umbroaselor curți din dos cu acoperișuri de umezeală verde așternute cu covoare din bobocii morți ai cornului alb și mirosul dulce acrișor al negrilor care se lăsau să plutească pe parcursul canicule în deriva zilelor, a corpurilor asudate și a fețelor marcate de apatie.

La jumătatea drumului între Washington și Mexic, avea să-și imagineze că este vară la Washington, dar în Mexic este lumină. În mintea ei suspendată între amintire și previziune, ambele luminări dezgoleau spațiul înconjurător. Soarele mexican va lăsa un peisaj gol în bătaia razelor de lumină. Soarele fluviului Potomac se va transforma într-o pîclă luminoasă în stare să devoreze contururile interioarelor, ale saloanelor, ale dormitoarelor, ale spațiilor umede și goale ale pivnițelor rău-mirositoare, unde pisicile se refugiau pentru a-și făta puii și prezența covoarelor deteriorate, a mobilelor, și a îmbrăcămintei vechi care reușeau să rămînă pe loc la Washington în timp ce oamenii soseau sau plecau cu cuferele lor, le unea ca pe niște fantome latente și fără flacără în mijlocul unei arome dense de mușchi și naftalină.

Se întreba uneori:

— Cînd am fost mai fericită?

Știa răspunsul: cînd tatăl ei adorat a plecat și ea s-a simțit responsabilă. Și-a petrecut copilăria urmărită de o lumină galbenă strălucitoare pe care o observa călătorind lent din cameră în cameră, într-o casă recent construită, dar deja în paragină, pe strada Șaisprezece. Se ascunse în spatele unor arbuști de vară cu viață lungă pe un deal care cobora abrupt de la un teren de tenis părăsit, la o pajiște cu magnolii moarte, și privi fix lumina care se îndepărta și se apropia foarte lent, topind ceea ce trebuie să fi fost interiorul moale, miezul de unt al unei fațade de piatră șlefuită, tăiată și asamblată arogant pentru a fi făcută să semene cu o casă din al Doilea Imperiu, pompoasă și umedă.

Cine purta această lampă? De ce simțea că lumina o cheamă pe ea? Cine locuia acolo? Niciodată n-a văzut pe cineva.

Acum privi fix lumina în mijlocul mesei favorite a mamei ei, o masă acoperită cu marmoră, pe care tatăl său o folosea pentru a răsfoi noaptea hîrtiile cu socoteli și pe care familia o mai folosea pentru a lua masa și căreia acum mama ei îi dădea doar această ultimă întrebuințare. Privi lumina domestică și ghici că a investit toată imaginația tremurătoare și toată dorința pasionată a luminii din amintire în această casă umedă de vară, în acest simplu obiect casnic, în această nevoie, în această lampă de gaz cu abajur verde.

Întinse mîna și luă mîna mamei sale pentru a o anunța că avea să plece în curînd. Mama ei știa lucrul acesta. A deschis chiar scrisoarea de la familia Miranda, fără să-i ceară mai întîi permisiunea sau măcar scuze acum.

Miss Harriet Winslow, 2400 Fourteenth Street...

— O domnișoară cultivată, dar încăpățînată și orgolioasă...

N-avea importanță; nici ea nu mai asculta ce spune mama ei.

Nu-și dădea seama, dar promisiunea de fericire și de tinerețe a fiicei era evidentă doar pe figura bietei mame. Lumina realiza acest transfer, acest dar al fiicei. O lumină. Poate aceeași pe care ea o urmărise ca pe o fantomă în casa părăginită: chiar această lumină ajunsese poate pînă aici, în micul său apartament, pentru a îndeplini dorința domnișoarei Winslow: mama să reflecte lumina strălucitoare a copilăriei mele, fiica să nu mai reflecte umbra întristată a mamei.

Visă: lumina se opri la începutul scării de serviciu, lîngă pivnița care era ultimul și cel mai întunecat labirint al casei inutilizabile, al fațadei înspăimîntate și efemere a luxului și datoriei washingtoniene, al panteonului alb al orașului, al puțurilor sale negre și mirosul deveni și mai puternic; ea recunoscu mai întîi jumătatea acestui miros, mirosul de plăpumi vechi și covoare ude; imediat și cealaltă jumătate, mirosul perechii care era în pat acolo, mirosul dulce acrișor al dragostei și al sîngelui, al axilelor umede și tremurul

pubisului în timp ce tatăl ei o poseda pe negresa solitară care locuia acolo, poate în serviciul unor stăpîni absenți, poate chiar ea însăși doamna repudiată a acestei case.

— Căpitane Winslow, sînt foarte singură și pot să fiu a dumneavoastră oricînd veți dori.

Domnul Delaney, care a fost logodnicul ei timp de opt ani, mirosea a spălătorie cînd îi fura un sărut, în timp ce se plimbau în nopțile de vară, și mai tîrziu, cînd totul s-a terminat, ea îl văzu bătrîn și uzat fără gulerul său Arrow apretat, iar el îi spuse: Bun, ce pot fi femeile dacă nu tîrfe sau fecioare.

— Nu te bucuri că te-am ales drept femeia mea ideală, Harriet?

VIII

ÎN ZORI, GENERALUL ARROYO ÎI SPUSE BĂTRÎNULUI gringo că o să iasă să curețe terenul de ceea ce mai rămăsese din rezistența federală în zonă. Grupuri din vechea armată încercau să-și întărească pozițiile pe versantele Sierrei Madre cu speranța de a-i încolți și de a-l imobiliza pe el pentru multă vreme aici, cînd grosul Diviziei se află deja mult spre sud, a cucerit deja orașele din Laguna „iar noi trebuie să ne continuăm drumul, mergînd în întîmpinarea lui Villa", spuse pe un ton ridicat și opac generalul, „dar înainte trebuie să curățăm terenul aici..."

Atunci n-o să vă alăturați încă lui Villa? spuse cu neliniște bătrînul. Nu, răspunse Arroyo, o să ne unim cu toții acolo unde o să hotărască generalul Villa pentru ca apoi să luăm cu asalt împreună Zacatecas și México. Acesta este premiul pentru campania noastră. Trebuie să ajungem acolo înaintea oamenilor lui Obregón și Carranza. Pancho Villa spune că e important pentru revoluție. Noi sîntem oameni din popor; ceilalți sînt parfumați. Villa înaintează spre sud; noi curățăm ariergarda ca să nu ne surprindă pe la spate, spuse Arroyo, acum surîzînd.

— Sîntem ceea ce se cheamă o brigadă flotantă. Nu este poziția cea mai glorioasă...

Bătrînul nu văzu nici un motiv să surîdă. Sosise momentul și Pancho Villa era departe. Spuse că va fi gata în cinci minute și se duse la capătul vagonului de cale ferată, unde femeia cu fața ca luna dormea pe jos. Îi cedase patul domnișoarei Winslow. Mexicana se trezi cînd a intrat bătrînul. El îi ceru să tacă ducîndu-și degetul la gură. Femeia nu se alarmă; închise din nou ochii. Bătrînul privi o clipă îndelungată fața adormită a frumoasei femei, îi mîngîie părul casta-

niu și strălucitor, îi acoperi cu poncho-ul sînul dezvelit, mic și rotund, și îi atinse ușor cu buzele obrazul cald. Poate că femeia cu fața ca luna înțelege duioșia (dori bătrînul gringo).

Visul este mitul nostru personal, își spuse bătrînul gringo cînd o sărută pe Harriet adormită și se rugă ca acest vis să dăinuie mai mult decît războiul, să învingă războiul însuși, pentru ca atunci cînd se va întoarce, viu sau mort, ea să-l primească în acest vis neîntrerupt pe care el, dorindu-l atît de mult și inducîndu-l prin dorință, a ajuns să-l vadă și să-l înțeleagă în puținele minute cît durează un vis pe care, mai tîrziu, amintirea sau uitarea îl vor reconstitui în forma unei narațiuni lungi, populată de detalii, de arhitecturi și de incidente. Voia să-și invite, poate, propriul vis; dar acesta era un vis al morții pe care nu-l putea împărți cu nimeni: în schimb, atîta timp cît vor trăi amîndoi, oricît de departe s-ar afla unul de altul, puteau să pătrundă fiecare în visul celuilalt, să se împărtășească din ele, făcu un efort gigantic, ca și cum acesta putea fi ultima acțiune a vieții sale, și într-o clipă visă cu ochii deschiși și cu buzele strînse întregul vis al Harrietei, totul, tatăl absent, mama prizonieră a umbrelor, trecerea de la lumina stabilă pe o masă, la lumina fugară în interiorul unei case părăsite.

— Sînt foarte singură.

— Pot să fiu a dumneavoastră oricînd doriți.

— ...te-ai privit în oglindă...?

— Ai văzut cum s-au privit ieri în oglindă? spuse Arroyo cînd încălecă pe calul lui negru, lîngă bătrînul gringo călare pe iapa lui albă. Bătrînul îl privi pe sub sprîncenele lui albe. Pălăria veche Stetson, mototolită, nu ajungea pentru a-i ascunde ochii albaștri de gheață. Încuviință.

— Niciodată nu s-au văzut într-o oglindă mare. Nu știau că trupurile lor sînt ceva mai mult decît o fărîmă a imaginației lor sau o reflectare tulburată de apa unui rîu. Acum știu deja.

— De aceea nu a fost ars salonul de dans?

— Ai dreptate, gringo. Chiar de aceea.

— De ce a fost distrus tot restul? Ce ați cîștigat cu asta?

— Privește cîmpurile acestea, generale indian, spuse Arroyo cu o mișcare rapidă și obosită a brațului care îi aruncă pălăria pe spate. Aproape nimic nu crește aici. Cu excepția amintirii și a urii.

— Credeți că resentimentul este același lucru cu dreptatea, generale? surîse bătrînul.

Arroyo nu-i mai răspunse nimic.

— Am început deja să urcăm pe versanții muntelui.

Deci aici este. Bătrînul privi spre vîrfurile munților dințați din bazalt galben. Povîrnișurile erau ca niște animale obosite ivite din pîntecul unui munte infinit indiferent și generator al lui însuși. Dar bătrînul își impuse să creadă că federalii ascunși acolo sus nu sînt deloc obosiți. Trebuie să fie în stare de veghe, la fel ca atunci cînd Voluntarii din Indiana l-au ajutat pe Sherman să lichideze ceea ce mai rămînea din trupele rebele ale lui Johnston după căderea orașului Fayeteville. O absență cumplită, aproape o uitare reînvie în acest moment în mintea bătrînului gringo; atunci, în tinerețe, a dorit să se afle de partea albastră, a Uniunii, împotriva părții cenușii, a rebelilor, doar pentru că a visat că tatăl său militează pentru Confederație împotriva lui Lincoln. Vroia ceea ce a visat: drama revoluționară a fiului împotriva tatălui.

— Or să atace acum sau niciodată, spuse bătrînul, coborînd în realitatea tactică ca un șoim asupra prăzii sale. Acum sîntem descoperiți din toate părțile.

— Dacă ne vor ataca, vom ști unde se află, spuse Arroyo.

Gloanțele se înfipseră în pămînt, atingînd coasta la doisprezece metri de ei.

— Atît de nervoși, surîse Arroyo. Așa nu ne lovesc.

Ordonă oprirea; toți descălecară. Cu excepția bătrînului. El continuă să înainteze.

— Ascultă, generale indian, nu poți să-ți stăpînești calul? Am ordonat oprirea, strigă Arroyo.

Și continuă să strige în timp ce bătrînul începu să meargă la trap, luînd-o drept spre stîncile de unde porniseră împușcăturile.

— Ascultă, gringo idiotule, n-ai auzit ordinul? Întoarce-te aici, bătrîn idiot!

Dar bătrînul merse drept inainte în timp ce tirul mitralierei trecea pe deasupra lui, îndreptat spre Arroyo şi oamenii lui şi nu asupra iluziei optice a unui călăreţ alb pe un cal alb, care îţi sărea atît de mult în ochi încît nu-l mai vedeai, mergînd la trap ca şi cum n-ar fi observat tirul mitralierei, desfăcînd frînghia de la oblînc, grăbindu-se. Arroyo şi oamenii lui căzură în brînci, mai speriaţi de bătrînul gringo decît de ei înşişi sau de federalii care stăteau la pîndă. Culcaţi pe burtă, îşi dădură seama că federalii s-au înşelat, mitraliera nu ajunge pînă unde se află Arroyo şi nu-l atinge nici pe bătrîn. Dar acuşica o să-şi dea seama de greşeala lor. Şi atunci, adio, bătrîne gringo, murmură Arroyo, culcat cu faţa în jos.

L-au văzut venind şi adevărul este că n-au crezut că e adevărat. Bătrînul a înţeles ce se întîmplă de îndată ce a putut să le zărească feţele uluite. Nu semăna cu ei, era ca un diavol alb şi războinător, avea ochi pe care îi are numai Dumnezeu în biserici; pălăria Stetson zbură şi dezvălui imaginea lui Dumnezeu Tatăl. Semăna cu o plăsmuire a imaginaţiei, nu cu o fiinţă reală. A fost deajuns pentru ca micul grup de federali să se zăpăcească înainte să-şi revină şi să schimbe mitraliera cu carabinele, prosteşte, fără să-şi dea seama că în spatele lor un comandant călare al Confederaţiei îi îmboldea spre victorie cu o spadă scoasă din teacă şi către acest călăreţ care scotea fulgere de mînie pe vîrful muntelui se îndrepta gringo, nu spre cei care şi-au pierdut acum mitraliera, aruncată undeva de unde nu putea fi văzută şi apoi arătarea uscată şi zbîrcită trase asupra celor patru oameni în poziţie de franctirori şi erau morţi sub soare, striviţi pe o stîncă fierbinte, cu feţele lor arzînd în moarte, cu picioarele lor îngropate în praful surprins, ca şi cum ar fi vrut să alerge după moarte, să se ia la întrecere cu ea. Un strigăt unanim izbucni dinspre trupele rebele, dar bătrînul gringo nu-l auzi, el continuă să tragă în sus, spre stîncile pe unde alerga mai întîi şi cădea mai apoi călăreţul

îmbrăcat în gri dar mai alb decît el, prăvălindu-se prin aer: călăreţul aerului.

Toţi alergară spre el pentru ca să-l oblige să se oprească, pentru ca să-l felicite, scuturîndu-şi pămîntul şi spinii de pe piept, dar el continua să tragă în sus şi în aer, fără să dea atenţie strigătelor camarazilor săi care nu aveau cum să ştie că aici devine realitate fantomatică o poveste în care el este o santinelă a armatei unioniste care adoarme timp de un minut şi este trezit în minutul următor de o voce răguşită auzită de muritori: vocea tatălui său din sud, călare pe un cal alb pe vîrful unei stînci.

— Fă-ţi datoria, fiule.

— Mi-am omorît tatăl.

— Eşti un bărbat viteaz, generale indian, spuse Arroyo.

Bătrînul privi adînc şi aspru în ochii generalului, gîndindu-se că poate să-i spună multe lucruri. Nimeni n-o să fie interesat de povestea lui. Cu excepţia Harrietei Winslow, poate. Şi chiar şi ea ar interpreta prea exact o astfel de poveste. Pentru bătrînul gringo, ameţit de planeta fragilă care desparte realitatea de ficţiune, problema era alta: ziarist sau scriitor, alternativa continua să-l urmărească; nu era acelaşi lucru dar trebuia să-şi scoată opţiunile din cap. Nu putea să mai creadă că o să trăiască, o să muncească, o să opteze între ştirea adresată lui Hearst şi cititorii săi, sau între ficţiunea adresată tatălui şi femeie, şi că nu era posibil să continue să sacrifice una în favoarea alteia. Nu exista decît o singură opţiune şi de aceea îi spuse, ca unic răspuns, lui Arroyo:

— Nu e foarte greu să fii viteaz cînd nu ţi-e teamă de moarte.

Dar Arroyo ştia că munţii strigă deja, din prăpăstii pînă pe culmi, din peşteri pînă în defilee, peste rîpe şi pîrîiaşe uscate ca oasele vacilor: a sosit un bărbat viteaz, umblă slobod un bărbat viteaz, un bărbat viteaz a pus piciorul pe pietrele noastre.

IX

DAR DEȘERTUL NE UITĂ, ÎȘI SPUSE ÎN DIMINEAȚA aceea bătrînul gringo. Arroyo se gîndi în același timp, privind spre cer, că totul are un cămin, însă el și norii nu. În schimb Harriet Winslow se trezi pronunțînd *tomorrow*, cuvîntul *mîine*, acuzîndu-l de a-i fi prelungit visul pentru a o trezi imediat cu o senzație incomodă de datorie neîmplinită. Întrebarea bătrînului (s-a privit în oglinzile din salonul de dans?) continua să-i dea tîrcoale, și Harriet își spuse ei însăși „de ce nu?", deși oglinzile începeau să-i spună o poveste care nu-i plăcea. Poate bătrînul a vrut s-o întrebe azi-noapte dacă în aceste oglinzi de la conac femeia a văzut altceva sau ceea ce vede dintotdeauna.

— Sufletul tău nu este deosebit de visele tale. Amîndouă sînt instantanee.

— Sufletul tău nu aparține clipei. Nu este un vis, este etern.

De aceea în dimineața luptei de care ea nu știa nimic, se duse cu pas hotărît în satul învecinat conacului, proaspătă și eficace cu bluza și cravata ei, cu fusta ei largă de lînă plisată și cu botinele ei înalte, cu părul castaniu strîns într-un coc, murmurînd „ziua bună începe de dimineață", uitînd că atunci cînd s-a trezit s-a simțit nehotărîtă între ceea ce ar fi putut să spună și n-a spus la întîlnirea ei cu generalul și cu bătrînul, recuperînd lacunele fantomatice ale vorbelor și faptelor sale din starea de veghe, care au urmărit-o toată noaptea. Activitatea diurnă este mai importantă tocmai de aceea; presupune să recunoști mai întîi și să distrugi mai apoi amenințările nocturne ale clipei. Dar va dormi din nou, va visa din nou: sfîșierea viselor în mașina minutelor care distruge în fiecare zi adevăratul timp interior în vîrtejul activității nu

face decît să dea un relief mai mare, o valoare mai accentuată lumii clipei eterne, care se va întoarce la lăsarea nopții, în timp ce ea doarme și visează singură.

Pe înserat detașamentul se întoarse. Arroyo îi văzu pe bărbații care au rămas să curețe ruinele conacului, pe femeile care pregăteau găleți mari de var și pe copiii așezați în jurul domnișoarei Winslow în salonul de dans salvat de la distrugere. Copiii evitau să se uite în oglinzi. Miss vorbise cu fermitate împotriva vanității și acest salon era o tentație pentru a ne pune la încercare umilința creștină, un salon plin de păcatul trufiei.

— V-ați privit în oglinzi cînd ați intrat în salonul de dans?

Învățase o spaniolă corectă la școala ei normală din Washington și putea să vorbească hotărît, chiar corect, cînd nu era speriată ca noaptea trecută: Trufia, Vanitatea, Diavolul, Păcatul, și copiii se gîndiră că lecția micii învățătoare din America nu este deosebită de predicile parohului de aici de la conac, numai că în capelă sînt lucruri mai frumoase și mai amuzante la care să te uiți în timp ce preotul vorbește. Miss Harriet Winslow le puse întrebări și îi găsi inteligenți și deschiși. Dar, domnișoara a vizitat deja micuța și frumoasa capelă ?

— Ați văzut ceva deosebit de ceea ce vedeați la Washington sau tot aceeași imagine?

Privirea Harrietei o întîlni pe cea a lui Tomás Arroyo cînd generalul intră îndreptîndu-se spre salonul de dans cu un bici în mînă. Ea văzu furia stăpînită a generalului și se bucură în sinea ei. Cine i-a permis domnișoarei să reconstruiască conacul? De ce abate de la misiunea lor elemente militare?

— Pentru ca oamenii să aibă un acoperiș deasupra capului lor, spuse simplu miss Winslow. Nu toți pot dormi într-un pulman proiectat pentru familia Vanderbilt.

Generalul o privi cu ochișorii lui mai înguști ca niciodată...

— Eu vreau ca acest loc să fie o ruină. Eu vreau ca această casă a familiei Miranda *să rămînă* o ruină.

— Sînteţi nebun, domnule, spuse Harriet cu toată seninătatea de care era în stare.

El tropăi ameninţător pînă la ea, dar se opri înainte de a o atinge.

— Arroyo. Numele meu este generalul Arroyo.

Aşteptă, dar ea nu răspunse; el strigă:

— Acum înţelegeţi? Nimeni nu atinge acest loc. Rămîne cum este.

— Sînteţi nebun, domnule.

Acum se percepea o insultă în cuvîntul folosit de Harriet. O luă de braţ cu violenţă, iar ea îşi înăbuşi un geamăt.

— De ce nu-mi spuneţi general, generale Arroyo?

— Daţi-mi drumul!

— Răspundeţi, vă rog.

— Pentru că dumneavoastră nu sînteţi general. Nimeni nu v-a numit. Sînt sigură că v-aţi numit singur.

— Veniţi cu mine.

O scoase de acolo cu forţa la ora aceea tîrzie. Bătrînul stătea cu un pahar de *tequila* în faţă în vagonul generalului cînd auzi zarva şi ieşi pe platformă. Îi văzu clar desenaţi, cu faţa spre soarele care apunea, ea înaltă şi zveltă, el scund pentru un bărbat, dar musculos şi compensînd prin forţă virilă ceea ce ea îi răpea în înălţime sau educaţie sau cum s-ar putea numi lucrul acesta de care el se temea şi pe care îl dorea acum din partea ei, gîndi bătrînul văzîndu-i şi auzindu-i acolo în aceeaşi zi a faptei lui de vitejie în care bătrînul nu voia să se aşeze să scrie pentru a compensa uzura fizică şi de aceea se îmbăta şi se ruga ca ziua aceasta să se sfîrşească curînd şi să sosească ziua următoare care va fi poate deja cea a morţii sale. Dar el ştia că răsplata, ca întotdeauna, nu este pentru cei viteji, ci pentru cei tineri: să mori sau să scrii, să iubeşti sau să mori. Închise ochii cu teamă: privea de departe un fiu şi o fiică, el opac, ea transparentă, dar amîndoi născuţi din sămînţa imaginaţiei care se numeşte poezie şi iubire. Îi era teamă căci nu mai dorea şi alte sentimente în viaţa lui.

— Uite, îi spuse Arroyo domnişoarei Winslow, tot aşa cum îi spuse şi bătrînului gringo în dimineaţa aceea, priveşte

pămîntul, și ea văzu o lume uscată, urîtă, dar de o mare frumusețe dramatică, puternică, lipsită de generozitate, străină de ceea ce se obține ușor: ea văzu un pămînt unde puținele fructe trebuiau să se nască dintr-un pîntec mort, asemenea unui copil care continua să trăiască și lupta pentru a se naște în pîntecul mort al mamei sale. Harriet și bătrînul se gîndiră acum la alte pămînturi mai fertile, mai bogate și mereu umede, la strălucirea lanurilor de grîu tremurătoare pe pămînturi netede ca o față de masă și la văi cu unduiri domoale lîngă munți albaștri și fumurii bogat împăduriți. Fluviile: se gîndiră mai ales la fluviile din nord, o litanie care se rostogolea de pe limbile lor ca o curgere de bucurii pierdute în înserarea mexicană uscată și setoasă. Hudson, spuse bătrînul: Ohio, Mississippi, îi răspunse de departe ea; Mississippi, Potomac, Delaware, încheie bătrînul gringo: generoasele ape verzi.

Ce i-a spus bătrînul gringo lui miss Harriet aseară? A venit ca învățătoare la un conac care nu mai există, pe care niciodată nu l-a văzut, ca să-i învețe engleza pe niște copilași pe care nu i-a cunoscut, nici n-a știut cum sînt, sau dacă au existat măcar.

— Se plictiseau, spuse Arroyo cu cuvinte greoaie și uscate pe acest pămînt fără fluvii.

Se plictiseau: domnișorii de la conac veneau aici doar din cînd în cînd, în vacanțe. Vechilul le administra afacerile. Trecuseră vremurile omului de încredere mereu prezent la coada vacii sau numărînd chintalele. Cînd veneau, se plictiseau și beau coniac. De asemenea hărțuiau juncile. De asemenea ieșeau în galop pe arăturile sărace pentru a-i înspăimînta pe *péonii* aplecați asupra culturilor sărace din Chihuahua, de sălățică, grîu pipernicit, fasole și cei mai slăbănogi îi loveau în spate cu latul machetelor pe bărbați și se aruncau asupra femeilor, iar apoi le violau în grajdurile de la conac, în timp ce mamele tinerilor domni se prefăceau că nu aud strigătele mamelor noastre, iar tații tinerilor domni beau coniac în bibliotecă și spuneau: sînt tineri, sînt la vîrsta chefurilor, mai bine acum decît mai tîrziu. O să le vină mintea la cap. Și noi am făcut la fel.

Arroyo nu mai arăta spre pămîntul blestemat. Acum o obligă pe Harriet să privească ruinele incendiate ale conacului. Ea nu rezistă fizic pentru că nu rezistă mental. Îi acorda lui Arroyo ceea ce era al lui Arroyo, își spuse bătrînul amețit de isprava lui militară, de învierea viermelui literar, de dorința morții, de teama să nu moară desfigurat: cîinii, bricele; amintirea durerii celorlalți cînd a devenit propria lui durere; teama să nu moară asfixiat de astm; dorința de a muri de mîna altuia. Toate acestea în același timp: „Vreau să fiu un cadavru frumos".

— Eu sînt fiul chefurilor, fiul întîmplării și al nenorocirii, domnișoară. Nimeni n-a apărat-o pe mama mea. Era o copilă. Nu era căsătorită și nici n-avea cine s-o apere. Eu m-am născut ca s-o apăr. Uitați, miss. Nimeni nu apăra pe nimeni aici. Nici măcar pe tauri. Să castrezi tauri, într-adevăr era mai excitant decît să violezi țărănci. Am văzut cum le străluceau ochii cînd îi castrau și strigau: *Boule, boule!*

O ținea pe Harriet de după umeri și ea nu se opunea pentru că știa că Arroyo nu vorbește cu nimeni așa și poate pentru că înțelegea că ceea ce spune Arroyo este adevărat doar pentru că generalul nu cunoaște lumea.

— Că cine m-a numit general? O să-ți spun. Nenorocirea m-a numit general. Tăcerea și obligația de a tăcea. Aici te omorau dacă te auzeau făcînd zgomote în pat. Bărbații și femeile care gemeau cînd se culcau împreună erau biciuiți. Era o lipsă de respect față de familia Miranda. Ei erau oameni decenți. Noi iubim și aducem pe lume fără să ni se audă gura. În loc de voce, eu am o hîrtie. Întreabă-l pe prietenul tău bătrînul. Are grijă bine de tine? spuse Arroyo trecînd fără nici o legătură de la dramă la comedie.

— Răzbunarea, spuse Harriet fără să-i dea atenție, răzbunarea vă însuflețește. Acesta este monumentul dumneavoastră ridicat răzbunării, dar și disprețului față de propriul dumneavoastră popor. Răzbunarea nu ține de foame, generale.

— Întreabă-i pe ei atunci, spuse Arroyo arătînd spre oamenii lui.

(Îi spuse bravul Inocencio Mansalvo: Nu-mi place pămîntul, domnişoară. V-aş minţi dacă v-aş spune asta. Nu vreau să-mi petrec viaţa cu capul plecat. Vreau să fie distruse moşiile şi să fie lăsaţi liberi ţăranii, pentru ca să putem merge să lucrăm unde vrem, în oraş sau în nord, în ţara dumneavoastră, domnişoară. Şi dacă nu se poate, eu nu voi obosi niciodată să lupt. Aşa cu capul plecat, nu: vreau să-mi fie privită faţa.")

(Îi spuse Garduña: „Tatăl meu era foarte încăpăţînat. S-a pus el poliţist pe bietul nostru pămînt de sezonieri. Au venit poliţiştii albi de la moşie şi i-au omorît pe tata şi pe mama, care aştepta un frăţior sau o surioară, cine ştie... Eu eram foarte mică şi m-am putut ascunde sub o cratiţă. Nişte vecini m-au trimis la Durango să locuiesc cu mătuşa mea necăsătorită, Josefa Arreola. Într-o zi a trecut revoluţia şi un băiat a strigat, s-a arătat, s-a mişcat prin faţa ochilor mei... Vai, tată, vai, mamă, vai, bietul meu îngeraş mort...")

(Îi spuse colonelul Frutos García: „Ne sufocam în aceste sate de provincie, domnişoară Winslow. Chiar şi aerul era în doliu aici. Dumneavoastră vedeţi uneori aici oameni din popor adevăraţi, bătrîni hoţi de vite, ţărani care n-au avut altă şansă sau cărora le place cheful. Dar uitaţi-vă la mine care sînt fiu de negustor şi întrebaţi-vă cîţi ca mine au pus mîna pe arme şi sprijină revoluţia şi vă vorbesc de profesionişti, scriitori, profesori de şcoală, mici industriaşi. Putem să ne guvernăm pe noi înşine, vă asigur, domnişoară. Nu mai vrem o lume dominată de guvernatori tiranici, de biserică şi de aristocraţiile ridicole pe care le-am avut mereu aici. Dumneavoastră nu ne credeţi capabili, deci? Sau vă temeţi doar de violenţa care precede libertatea?")

— Întreabă-i pe ei, atunci, spuse Arroyo arătînd spre oamenii lui; îi întoarse spatele Harrietei, îndepărtîndu-se orgolios, cu capul într-o parte.

De pe platforma pulmanului bătrînul văzu şi auzi şi îşi imaginâ. „Care este pretextul cel mai adînc pentru a iubi? Se diferenţiază el de pretextul pentru a acţiona?"

Înţelese, totuşi, că Arroyo îi demonstrează de departe că „ceea ce are în cap" face inutilă cunoaşterea oricărui alfabet.

X

PIERDUSE PUȚINTEL SOCOTEALA PAHARELOR, dar o primi pe platforma vagonului, îi oferi brațul ca un cavaler de modă veche și toate conflictele lui se rezolvară grație acestui fapt care era prezența unei femei tinere și frumoase lîngă el, în dispoziție bună, sociabilă, departe de hotărîrile amînate: în cele din urmă, viața...

Ea acceptă păhărelul de *tequila*.

— Bun! suspină Harriet Winslow în situația ei de nord-americană în compania unui compatriot în amurg și în fața unui pahar reconfortant. Dumneavoastră știți că nu este ușor să lași în urmă New York-ul. Washington-ul în realitate nu este un oraș, ci un loc cu peisaj. Actorii principali se schimbă atît de des, rîse liniștit, și bătrînul se întrebă dacă această conversație are loc la căderea nopții peste un deșert sălbatic din Mexic.

— De ce ați părăsit New York-ul? întrebă bătrînul.

De ce ne-a părăsit New York-ul pe noi? ea își exprimă delicat bucuria încă o dată și bătrînul își spuse că poate beția Harrietei este anterioară beției lui, și mai amețitoare. Și el nu dorea decît s-o întrebe din nou: „Te-ai privit în oglinzi cînd ai intrat în salonul de dans?"

Dar își dădu seama, uitîndu-se pe furiș la femeia care cu cîteva minute înainte se afla de fapt în brațele unui bărbat tînăr și străin, că ea preferă să nu-i vorbească despre asta, dar nici nu vrea să pară stîngace și să-i pună întrebări despre viața lui: în dimineața aceasta americana a văzut geamantanul deschis al bătrînului, două cărți în engleză, amîndouă de același autor și un exemplar din *Don Quijote*; și acum, lîngă pahar, niște foi de scris și un creion bont. Era mai ușor pentru amîndoi acum să vorbească despre ea, despre trecutul ei.

Bătrînul a participat la luptă; ar fi putut să moară. Ea bău cu sorbituri şi îi spuse în linişte: „ştiu că ai luptat azi, ţi se citeşte entuziasmul pe faţă, nu ţi-aş refuza puţină candoare şi nici puţină căldură". De aceea preferă să vorbească despre ea şi să răspundă astfel întrebării insistente a bătrînului:

— Atîtea lucruri au rămas fără răspuns cînd tata a plecat în Cuba. Eu aveam şaisprezece ani şi el nu s-a mai întors niciodată.

Îi spuse că istoria familiei ei este neobişnuită, pare inventată, mai ales „dacă v-o povestesc aici". Fratele bunicului ei, în anii patruzeci ai secolului trecut, era unul dintre oamenii cei mai bogaţi din New York. Se simţea mîndru de fiul lui şi l-a trimis în Europa să se facă om. Dar în acelaşi timp, în semn de încredere paternă, l-a pus să cumpere cîţiva „vechi maeştri" ai picturii clasice. În schimb „minunatul meu unchi Lewis" a cumpărat lucruri pe care atunci nimeni nu le aprecia: Giotto şi maeştrii primitivi. „Ştiţi? Fratele bunicului meu Halston l-a dezmoştenit, a crezut că fiul lui şi-a bătut joc de el cumpărînd nişte picturi grosolane şi groaznice, nedemne de a le fi arătate doamnelor şi domnilor într-un salon al locuinţei de pe malul fluviului Long Island Sound."

Le-a lăsat toţi banii celor două fiice ale lui iar picturile lui Lewis ca o moştenire bufă, întrucît nu serveau la nimic. Unchiul Lewis a rămas cu picturile şi a murit sărac. O mătuşă nemăritată le-a păstrat în mansarda ei „şi propria mea bunică, care le-a moştenit, s-a mulţumit să le dăruiască cuiva. Cînd în sfîrşit au fost scoase la licitaţie acum douăzeci de ani, preţul lor s-a dovedit a fi de cinci milioane de dolari. Pe unchiul Lewis l-au costat cinci mii. Dar pentru noi era deja prea tîrziu".

Îşi ridică paharul şi îi spuse bătrînului gringo să-şi imagineze numai şi el îi spuse că da, îşi poate imagina visurile unei fete tinere, să fie bogată la New York pe la începutul secolului, cînd viaţa era plăcută acolo, şi în schimb „să trebuiască să aştepte, să aştepte aşa cum şi mama ei a trebuit să aştepte, n-a fost uşor, sigur că n-a fost uşor", pentru că ele nu erau obişnuite să accepte caritatea, în nici una din

formele ei; pretendenții nu sînt numeroși pentru o fată fără bani, fiica unui ofițer inferior dispărut în Cuba, fiica văduvei unui căpitan de armată care urmează cursurile școlii normale din Washington, D. C., pentru a fi aproape de Dumnezeu știe ce și...

— Bun. Și dumneavoastră? Acolo ia sfîrșit istoria.

— Imaginați-vă...

— Da, ea spuse da și privi din nou foile mîzgălite, creionul tocit. Am studiat literatura la școală, știți, domnule? Ce bine că ați adus cartea lui Cervantes în Mexic.

— N-am citit-o niciodată, spuse bătrînul gringo.

M-am gîndit că aici...

— Niciodată nu este prea tîrziu pentru a-i citi pe clasici, de data aceasta Harriet își întinse pahărelul și bătrînul i-l umplu înainte de a-și turna cel de-al patrulea, al cincilea..., sau pe contemporanii noștri. Văd că ați mai adus și două opere ale aceluiași autor, un autor american în viață...

— Să nu le citiți, spuse bătrînul curățîndu-și mustața de gustul înțepător al tequilei. Sînt opere pline de multă amărăciune, dicționare ale diavolului...

— Și dumneavoastră? insistă ea, așa cum insistase și el, s-a privit ea în oglinzi cînd a intrat în salonul de dans? ce poveste îi spuneau oglinzile?

Și el? Avea să repete poate tot ce simțea? Am venit să mor, sînt scriitor, vreau să fiu un cadavru frumos, nu tolerez să mă tai cînd mă bărbieresc, îmi e groază să mă muște un cîine turbat și apoi să mor desfigurat, nu mi-e teamă de gloanțe, vreau să citesc *Don Quijote* înainte de a muri, să fiu gringo în Mexic este modul meu de a muri, sînt...

— Un bătrîn plin de amărăciune. Nu mă luați în seamă. E o simplă coincidență că ne-am întîlnit aici. Dacă nu v-aș fi întîlnit pe dumneavoastră, miss Harriet, fără îndoială aș fi întîlnit vreun ziarist american dintre cei care îl urmăresc peste tot pe Villa și lui n-ar trebui să-i spun povestea mea. Ar ști-o.

— Dar eu n-o știu, spuse Harriet Winslow. Și eu am fost sinceră cu dumneavoastră. Un bătrîn plin de amărăciune, spuneți?

— Old Bitters. Un reporter demn de dispreț care răstoarnă totul cu susul în jos în serviciul unui baron al presei atît de corupt ca și aceia pe care i-am denunțat în numele său. Dar eu eram curat la suflet, miss Harriet, mă credeți? Curat la suflet, dar plin de amărăciune. Eu am atacat onoarea și dezonoarea tuturor, fără să fac deosebiri. La vremea mea s-au temut de mine și m-au urît. Luați-vă alt pahărel și nu mă mai priviți așa. Dumneavoastră mi-ați cerut sinceritate. Eu o să v-o acord. De aceea mă zugrăvesc singur.

— Nu știu, într-adevăr, dacă...

— Nu, nu, nu, spuse categoric bătrînul. Dumneavoastră știți de ce trebuie să mă ascultați astăzi.

— Mîine... Eu știu numele dumneavoastră.

Bătrînul făcu o mutră ironică.

— Numele meu era sinonim cu răceala antisentimentală. Eu eram discipolul diavolului, doar că nici pe diavol nu l-aș fi acceptat ca maestru. Cu atît mai puțin pe Dumnezeu, pe care l-am hulit prin ceva mai rău decît blasfemia: prin blestemarea a tot ceea ce a creat El.

Ea încercă o interjecție spirituală, ea era metodistă, el visa, un minut, voia să-l imagineze, dar el nu-i permise nici un joc, nici o abatere de la subiect.

— Mi-am inventat un nou decalog, spuse el abrupt.

„Să nu adorați alte imagini decît cele care apar pe monedele din țara voastră: să nu omorîți, căci moartea îi eliberează pe dușmanii voștri de chinul lor constant; să nu furați, este mai ușor să vă lăsați mituiți; cinstește-l pe tatăl și pe mama ta, să vedem dacă îți lasă moștenire averea lor."

— Așa că mi-am inventat o nouă familie, familia imaginației mele, obiectul distrugerii prin intermediul Clubului Paricizilor. Ce Dumnezeu, chiar și în pîntecul mamei mele am perceput semne de canibalism și i-am îndemnat pe amanți să se muște cînd se sărutau, hai, mușcați-vă, animalelor, mîncați-vă între voi: mușcați-vă... ha!

Se ridică în picioare fără să vrea, făcînd să cadă foile de hîrtie și creionul instabil așezate pe spătarul unui scaun de pe platformă în timp ce afară deșertul părea că se înrudește cu o mare fără apă. Munții aspri și golași aveau culoarea

piramidelor. Păsările trecură cu un zgomot de gazon ondulator și accidentat.

— O, am avut și eu minutul meu de glorie, rîse sarcastic bătrînul stînd pe vine și strîngîndu-și materialele de lucru. M-am transformat în zeița răzbunării marelui corupător și delapidator californian pînă cînd el însuși m-a invitat în biroul lui și a încercat să mă mituiască. Da, i-am spus, eu sînt incoruptibil. El a rîs cum rîd eu acum, miss Winslow, și mi-a spus „orice om își are prețul lui". Și eu i-am răspuns aveți dreptate, scrieți-mi un cec de șaptezeci și cinci de milioane de dolari. „Pe numele dumneavoastră sau la purtător?" spuse Leland Stanford cu carnetul de cecuri deschis și cu tocul în mînă, bătîndu-și joc de mine prin ceva mai rău decît batjocura, prin complicitatea ochilor lui mici de șoarece gri. Nu, i-am spus, în contul trezoreriei Statelor Unite pentru prețul exact al terenurilor publice furate de dumneavoastră, și dumneavoastră, domnișoară, n-ați văzut niciodată o figură ca cea a lui Stanford atunci cînd i-am spus asta. Ha!

Bătrînul rîse de obrăznicia lui mai mult acum decît atunci, pentru că atunci a trebuit să aibă o figură impasibilă, iar acum nu, acum se poate bucura de ea, amintirea este mai bună decît faptul, acum da, poate să rîdă: așa o să moară mîine?

— Sigur, spuse ștergîndu-și lacrimile de rîs cu o batistă mare cu ciucuri roșii, un ziarist care face cercetări are nevoie de un sponsor corupt, așa cum Dumnezeu are nevoie de Satana și floarea are nevoie de bălegar, dacă nu, cu ce se compară gloria lui?

Rămase tăcut o clipă și ea nu spuse nimic. Își aminti de trecerea lui prin munți cu cîteva zile înainte și pînă acum nu i-a dispărut din minte că peste Sierra Madre adie încă suflul puternic al creației.

— Aș fi acceptat oferta lui Stanford și i-aș fi aruncat în față lui Hearst postul său, în loc să strîng bani pentru trai și să le refuz soției și copiilor mei tot felul de lucruri și apoi să-mi sporesc sentimentul de vinovăție cheltuind puținul pe care îl economiseam în acele blestemate baruri din San Francisco, unde noi californienii ne strîngem să privim spre mare pentru a ne spune: S-a sfîrșit frontiera, băieți, ne-a mu-

rit continentul, s-a dus dracului destinul nostru celebru, să vedem acum unde-l mai găsim: era oare doar o fata morgana a deşertului? Încă un rînd.

— Nu mai există vest, băieţi, decît în frontiera invizibilă a unui pahar de whisky gol.

Harriet Winslow luă mîna tremurătoare a bătrînului şi-l întrebă dacă vrea să continue, dacă ce a povestit nu este deja o înfrîngere suficientă, şi o ispăşire în amintire. Dar el îi spuse că nu, nu este aşa, pentru că el a continuat să se justifice, el nu este responsabil.

— Eu eram oarecum asemănător îngerului exterminator, vedeţi dumneavoastră. Eu eram discipolul plin de amărăciune şi sardonic al diavolului, pentru că încercam să fiu un sfînt la fel de prefăcut ca şi obiectele dispreţului meu. Dumneavoastră trebuie să înţelegeţi asta, dumneavoastră metodistă, eu calvinist: amîndoi încercînd să fim mai virtuoşi decît toţi, să cîştigăm cursa puritană, dar să-i facem să sufere în trecere pe cei mai apropiaţi nouă: căci veţi vedea dumneavoastră, miss Harriet, că eu de fapt nu aveam putere decît asupra lor, asupra soţiei şi copiiilor mei, nu asupra cititorilor atît de mulţumiţi de ei înşişi ca mine sau ca Hearst, atît de mult de partea moralei şi a dreptăţii şi a indignării cu toţii, spunînd: ăsta pe care îl denunţă nu sînt eu, ci fratele meu cel abject, celălalt cititor. Dar n-am avut nici o putere nici asupra ţintelor furiei mele ziaristice şi cu atît mai puţin asupra celor care îmi manipulau dispoziţia şi furia pentru propriile lor interese. Trăiască democraţia!

Ea nu-i dădea drumul la mînă. (Ea se simte singură şi îşi aminteşte.) Ea simţea că nu are de ce să aleagă între cei care se aflau în locul acesta oferind moartea ca pe un blestem, şi care totuşi îşi trăiau ultimele momente deschişi spre înţelegere, şi cei care poate concepeau moartea ca pe un dar al vieţii, dar care se închideau în ei înşişi, refuzînd să-l primească; mîngîind mîna aspră a bătrînului cu verigheta lui grea, a putut să-i spună doar cu o iubire care se năştea atunci:

— Atunci de ce înţelegi ce înseamnă să fii înfrînt? îi spuse în engleză, dar cu o schimbare imperceptibilă de ton, cu o alunecare spre familiaritatea afectuoasă care este

echivalentul lui „tu" în spaniolă. Bătrînul era prea adîncit în sine, în amintirile lui, pentru a-şi da seama de această schimbare, spunînd că într-o zi bătrînul cinic plin de amărăciune a descoperit că este la fel de sentimental ca şi obiectele batjocurii şi dispreţului său: un bătrîn plin de nostalgie şi de amintiri ale iubirii şi ale rîsetelor.

— N-am putut să suport durerea celor pe care i-am iubit. Şi n-am putut să mă suport pe mine însumi pentru că am fost un sentimental atunci cînd nenorocirea mi-a atins umărul.

Strînse cele două mîini ale Harrietei Winslow cînd norii de pe cerul nopţii începură să-şi caute oglinda în deşert, fără s-o găsească, şi îşi urmară calea lor rătăcitoare. Îi jură lui miss Harriet că nu îi cere să-i împărtăşească nenorocirea; poate că mîine... Ea înţelegea; ea era singura care putea să înţeleagă şi amîndoi încercau o mică bucurie.

— Dar eu nu am nenorociri de împărţit cu nimeni, spuse pe un ton dintr-o dată rece miss Winslow. Eu am suferit doar umilinţe şi dispreţuiesc vorbăria.

El n-o mai asculta de fapt, nici nu avea capacitatea să nuanţeze atitudinile schimbătoare ale acestei femei în parte capricioasă, în parte voluntară, în parte demnă, în parte slabă. Dar continua să-şi lase mîinile în cele ale Harrietei Winslow.

— Voiam să-ţi spun numai că trebuie să înţelegi înfrîngerea unui bărbat care a crezut că este stăpînul destinului său şi care a crezut chiar că poate să dea formă destinului altora printr-o ziaristică denunţătoare şi satirică, insistînd fără echivoc asupra faptului că este prietenul adevărului, nu al lui Platon, în timp ce stăpînul meu şi domnul presei îmi canaliza furia spre o şi mai mare înflorire a intereselor lui politice şi a circulaţiei lui masive de capital, şi a masivelor lui conturi în bancă. O, ce idiot am fost, miss Harriet. Dar pentru asta mă plăteau, pentru ca să fiu idiotul, bufonul, plătit de el, Stăpînul şi Dumnezeul meu pe acest pămînt.

O îmbrăţişă pe Harriet; doar îmbrăţişînd-o cu nasul cufundat în părul ei care era ca o replică vie dată deşertului, doar spunîndu-şi că îl îndeamnă să continue să trăiască o încercare de iubire fizică, o apropiere a corpului de alt corp,

şi nu afecţiunea sau compasiunea detestate, făcîndu-şi iluzii că ea va înţelege sau va accepta o astfel de distincţie, dar acceptîndu-l în numele tatălui ei pe acel gringo pe care ea voia să-l vadă, ascultîndu-l, nu ca ziarist ci ca militar, dispărut în luptă, pierdut în deşert fără alt sprijin decît al ei, compatrioata lui impregnată de idei despre onoarea militară şi despre sprijinul datorat compatrioţilor din exterior, îi spuse că „de două ori a murit fiul meu cel mai mare, un alcoolic mai întîi şi un sinucigaş după ce m-a citit şi mi-a spus: Bătrîne, ai scris planul desăvîrşit pentru moartea mea, vai, dragul meu bătrîn".

„Cineva chinuit de o boală dureroasă sau respingătoare, cineva care a cunoscut dezonoarea, cineva care a căzut în patima beţiei fără nici o şansă de scăpare, cineva... de ce să nu-i cinstim cînd se sinucid, să-i onorăm la fel ca pe soldatul viteaz sau pe pompierul plin de abnegaţie?"

— Vezi, Harriet, îi spuse ca şi cum ar fi vorbit stelelor moarte şi nu urechii umede şi calde pe care o avea aproape, fără ca braţele femeii să-l strîngă la pieptul ei, în realitate nu erau împotriva mea, ci împotriva vieţii mele. Bărbatul fiul meu cel mare a hotărît să moară în lumea oribilă pe care eu am scris-o pentru el. Şi bărbatul fiul meu cel mic a hotărît să moară demonstrîndu-mi că are curajul să moară pentru a-şi dovedi că are curaj.

Rîse cu voce tare:

— Eu cred că fiii mei şi-au luat viaţa pentru ca eu să nu-i ridiculizez în ziarele patronului meu William Randolph Hearst.

— Şi soţia ta?

Bătrînul gringo călători prin deşert privind tulpinile de tamariscă de lîngă un rîu sărac. Aceste tufe însetate şi dese înmagazinează apa puţină doar pentru a o face amară, sărată, nefolositoare pentru nimeni:

— Ea a murit singură şi plină de amărăciune, a murit de o boală adîncă şi devoratoare, care este senzaţia de a fi pierdut timpul în miile de reproşuri lamentabile ale unei perechi care îşi petrece zilele întîlnindu-se fără să-şi vorbească, fără să se privească măcar; întîlnirile de nesuportat a două animale oarbe într-o peşteră.

„Doar moartea poate să te compenseze pentru atîta amărăciune răzbunătoare, pentru obligația de a face liniște, geniul lucrează și apoi, unde sînt dovezile trîmbițatului talent?" spuse bătrînul revenindu-și, simțind durerea de cap, îndepărtîndu-se de Harriet Winslow așa cum păcătosul se îndepărtează de confesional și caută podeaua unde să îngenuncheze pentru a-și ispăși penitența. Bătrînul gringo încercă să pătrundă cu privirea orbirea nocturnă a deșertului și să-și imagineze tulpinile de creozot care cresc păstrînd distanța între ele, pentru că rădăcinile lor sînt otrăvitoare și omoară orice plantă care ar crește lîngă ele. În felul acesta s-a depărtat de Harriet Winslow.

— Și fiica ta? spuse cu vocea pentru prima oară tremurătoare Harriet Winslow, blestemînd imediat acestă trădare de sine.

— Fiica mea a jurat să nu mă mai vadă niciodată, răspunse liniștit acum bătrînul, căutînd în zadar cu mîinile sale nervoase un pahar sau o bucată de hîrtie. Mi-a spus: voi muri fără să te mai văd vreodată, pentru că sper să mori înainte să știi dacă o să-ți fie dor de mine. Dar mă îndoiesc de aceasta, miss Harriet, mă îndoiesc de aceasta pentru că i-am citit în ochi marea speranță că eu îmi voi aduce aminte de micile lucruri care, dincolo de toate, ne-au ținut uniți atîția ani. N-a fost așa între dumneavoastră, tatăl dumneavoastră și mama dumneavoastră, miss Harriet?

Ea nu răspunse. Voia să asculte sfîrșitul. Nu voia ca bătrînul să-și piardă din nou privirea în noaptea deșertului, căutînd analogii imposibile. (Ea rămîne așezată și își amînteste: voia ca bătrînul să termine odată și ca ea să nu trebuiască să înceapă niciodată.) Știa că povestea tragicomică a fratelui bunicului său Halston și a picturilor italiene nu este suficientă pentru a compensa viața lui pe care i-o dăruia bătrînul compatriot, scriitorul.

— Și fiica ta?

— Îți aduci aminte de bucuriile mici de a fi tată și fiică și apoi durerea enormă cînd înțelegi că toate acestea au luat sfîrșit pentru totdeauna?

— Și fiica ta? strigă aproape, dar cu o răceală îndărătnică și calmă, Harriet Winslow.

— Mi-a spus că nu-mi va ierta niciodată durerea ei de moarte în fața cadavrelor fraților săi. Tu i-ai omorît pe amîndoi, mi-a spus, pe amîndoi.

— Și țara? se ridică acum supărată Harriet, deghizîndu-și teama de a nu continua singură, „trebuie să-i răspund bătrînului", și țara? și bătrînul căzu în capcană, și de asta și-a bătut joc, desigur, ea voia să știe dacă el a omorît sentimentul onoarei naționale, al datoriei patriotice, al fidelității față de drapel? Sigur că da, pînă și asta, de aceea s-a temut de el familia lui, el a rîs de Dumnezeu, de Patrie, de Bani, atunci, Doamne, cînd le va veni și lor rîndul, asta trebuie să se fi întrebat ei, nouă cînd ne va veni rîndul, cînd se va întoarce blestematul nostru de tată împotriva noastră, judecîndu-ne, spunîndu-ne voi nu sînteți excepția, sînteți o parte din regulă, și tu soția mea, și tu frumoasa mea fiică, și voi fiii mei, sînteți o parte din această murdărie ridicolă, o parte din aceste vînturi trase de Dumnezeu care poartă numele de omenire.

— Vă voi suprima pe toți prin ridicol. Pe toți vă voi înăbuși cu un rîs înveninat. Voi rîde de voi ca și de Statele Unite, de Armata și de Drapelul lor ridicol, spuse deja fără aer bătrînul, sufocat de astm,

My country'tis of thee
Sweet land of felony...

Harriet Winslow nu se mișcă din loc pentru a-l ajuta. Îl privi pur și simplu acolo, sufocîndu-se, îndoit pe scăunelul de răchită de pe platforma trenului, așa cum se îndoaie un brici de ras cînd nu mai este folosit.

— Vă spun că eu respect armata, spuse Harriet cît a putut mai simplu, fără să încerce să aibă aerul că îl contrazice, pentru că bătrînul cel puțin n-a mințit.

— De ce armata s-a interpus între voi și azil? întrebă bătrînul sufocîndu-se, cu ochii strălucitori și înlăcrimați, dar hotărît să moară întrecînd măsura batjocurii, sufocat de propriul lui rîs. Atunci în realitate *a fost* azilul. Îmi pare rău.

— Eu nu mă rușinez de națiunea și de strămoșii noștri. V-am mai spus-o deja, tatăl meu a murit în Cuba, dispărut în luptă...

— Îmi pare rău, tuşi bătrînul care cu cîteva minute înainte i-a mîngîiat mîinile şi şi-a cufundat nasul în părul castaniu al unei femei frumoase. Acum deschide bine ochii, miss Harriet, şi aminteşte-ţi că ne-am omorît pieile roşii şi niciodată n-am avut curajul să ne împerechem cu femeile indiene şi să avem cel puţin o naţiune formată din două jumătăţi. Sîntem prizonierii acestei obsesii de a-i omorî la nesfîrşit pe oamenii cu pielea de altă culoare decît a noastră. Mexicul este dovada a ceea ce am fi putut să fim, aşa că deschide bine ochii.

— Îmi dau seama. Te ruşinezi pentru că te-ai arătat deschis şi uman cu mine. Nu suporţi durerea celor pe care i-ai iubit.

Despre tatăl său bătrînul gringo scrisese cu multă vreme în urmă: „A fost un soldat, a luptat împotriva sălbaticilor goi şi a urmat drapelul ţării sale pînă în capitala unei rase civilizate, înaintînd foarte mult spre sud". Dar ei nu-i putea spune lucrul acesta acum, nu dorea să mai împartă nimic cu ea în noaptea asta şi nici să-i dea vreo explicaţie. Se întrebă dacă acest lucru este singurul pe care îl au în comun, adică războaiele între fraţi, războaiele împotriva „sălbaticilor", războaiele împotriva a tot ce e slab şi străin. Nu spuse nimic pentru că vru să se încreadă în faptul că încă ceva, încă cineva va putea încă să-i unească, fără ca ea să depindă de el pentru a înţelege ceva aici. N-avea să uite prea curînd mirosul părului, fineţea pielii, mîinile ei a căror mîngîiere o dorea. Poate era prea tîrziu: ea dispăruse şi el rămase singur în faţa deşertului. Poate ar putea s-o viziteze în vis. Poate femeia care a intrat în salonul de dans noaptea trecută nu s-a privit pe ea însăşi, dar în mod sigur s-a visat.

— Sînt vieţi străine de noi pe care nu le înţelegem foarte bine, spuse Inocencio Mansalvo. Vreţi să ne cunoaşteţi vieţile mai bine? Atunci va trebui să le ghiciţi, pentru că nu sîntem încă nimeni.

XI

GENERALUL ARROYO SPUSE CĂ TRUPELE FEDERALE, ai căror ofiţeri au studiat la academia militară franceză, speră să-i angajeze într-o luptă în toată legea, în care ei cunosc toate regulile, iar rebelii nu.

Ei sînt ca şi domnişoara, spuse tînărul mexican, brunet, aspru, cu pielea aproape lucioasă; ea vrea să respecte regulile; eu vreau să le fac.

A auzit bătrînul ce-a spus domnişoara Winslow aseară? A auzit ce spun oamenii din tabără şi de la conac? De ce să nu se conducă oamenii pe ei înşişi, chiar aici pe pămîntul lor? Este acesta un vis prea mare? Strînse din fălci şi spuse că poate domnişoara şi cu el doresc acelaşi lucru, dar ea nu vrea să admită înainte de toate violenţa. În schimb Arroyo ştie, îi spuse bătrînului gringo, că o nouă violenţă este necesară pentru a pune capăt vechii violenţe; colonelul Frutos García, care este citit, spune că, fără noua violenţă, violenţa dinainte va rămîne aceeaşi pentru vecie, adevărat, adevărat, generale indian?

Bătrînul privi multă vreme cărarea desfundată pe care mergeau călare. Apoi spuse că înţelege ceea ce generalul încearcă să spună şi îi mulţumeşte că a găsit cuvinte ca s-o spună. Erau cuvinte demne de un bărbat, îi spuse, şi îi mulţumeşte pentru ele pentru că îl leagă din nou de oameni cînd el a făcut o profesiune de credinţă din negarea solidarităţii sau a oricărei alte valori, de ce s-o nege, spuse bătrînul gringo sperînd ca pălăria să-i ascundă zîmbetul.

Merseră la trap în linişte pînă la locul de întîlnire. Bătrînul se gîndi că se află în Mexic în căutarea morţii şi ce ştie el despre această ţară? Aseară i-a citat deşertului o frază care amintea că tatăl său a participat la invazia din 1847 şi la

ocuparea orașului Ciudad de México. Apoi și-a amintit că Hearst l-a trimis pe un radical al ziarului să facă un reportaj despre Mexicul lui Porfirio Díaz și ziaristul s-a întors spunînd că Díaz este un tiran care nu tolerează nici o opoziție și că a înghețat țara într-un fel de robie, unde poporul este sclavul moșierilor, al armatei și al străinilor. Hearst n-a permis să fie publicat materialul; puternicul baron al presei își avea radicalul și tiranul său, îi plăceau amîndoi, dar îl apăra doar pe tiran. Díaz este un tiran, dar este tatăl poporului său, un popor slab care are nevoie de un tată sever, spunea Hearst plimbîndu-se în mijlocul comorilor lui adunate în lăzi acoperite cu rumeguș și bătute în cuie.

— Există un lucru pe care nu îl știi, îi spuse Arroyo lui gringo. În tinerețe Porfirio Díaz era un luptător viteaz, cel mai bun luptător de gherilă împotriva armatei franceze și a lui Maximilian. Cînd avea vîrsta mea, era un biet general ca mine, un revoluționar și un patriot, nu știai?

Nu, spuse bătrînul, nu știe: el știe doar că tații le apar fiilor noaptea călare pe cal, sus pe o stîncă, luptînd în tabăra opusă și cerîndu-le fiilor:

— Faceți-vă datoria. Trageți împotriva tatilor.

În deșert, la această oră a revărsatului de zori, munții păreau să-i aștepte pe călăreți, ca și cum într-adevăr ar fi fost călăreți ai aerului, în spatele fiecărei zănoage: distanțele se pierd și după o cotitură muntele așteaptă pentru a sări ca o fiară asupra cavalerului. În deșert, spune o vorbă populară, se poate vedea fața lui Dumnezeu de două sau de trei ori pe zi. Bătrînul gringo se temea de ceva asemănător, se temea să vadă fața tatălui, și mergea la trap alături de un fiu: Arroyo, fiul nenorocirii.

Ce impalpabilă, gîndi bătrînul gringo în acest revărsat de zori, este informația pe care un tată o moștenește de la toți tații săi și pe care o transmite tuturor fiilor săi: el credea că știe acest lucru mai bine decît mulți alții, spuse acum cu voce tare, fără să știe sau să-i pese că îl aude Arroyo, trebuie s-o spună, a fost acuzat de paricid imaginar, dar nu la nivelul unui popor întreg care își trăiește istoria ca pe o serie de asasinate ale tatilor bătrîni, acum nefolositori. Nu, el

într-adevăr ştie despre ce vorbeşte, chiar şi atunci cînd a diagnosticat-o şi a etichetat-o atît de repede pe miss Winslow: el, bătrînul, rapsodul înarmat ajuns la sfîrşitul legăturii lui singulare cu oamenii, fiul unui calvinist obsedat de teroarea infernului, căruia îi plăcea la rîndul lui poezia lui Byron şi care într-o zi s-a temut că fiul lui îl va omorî în somn, fiul mai întîi prea imaginativ şi mai apoi cumplit de dispreţuitor faţă de ceea ce familia a moştenit şi a transmis în mod natural, cumpătarea, spiritul de economie, credinţa, iubirea pentru părinţi, simţul răspunderii. Îl privi pe Arroyo, care nici măcar nu-l auzea. Bătrînul gringo spuse că ironia sorţii este că azi fiul o apucă pe acelaşi drum pe care tatăl l-a străbătut cu multă vreme în urmă pe la 1847.

— Vitele, uite, spuse Arroyo, sînt pe moarte.

Dar bătrînul nu privi pămînturile de păstorit ale familiei Miranda; ochii lui erau orbiţi de o negură de recunoaştere de sine cînd se gîndea la tatăl său mort, viu în Mexic în alt secol, întrebîndu-l pe fiu dacă, cunoscînd resentimentul şi acuzaţiile Mexicului împotriva americanilor, n-a venit aici din acest motiv, dar adăugînd injuria insultei la adresa patriei sale americane, provocînd Mexicul pentru ca Mexicul să-i facă ceea ce el nu îndrăznea să facă din cauza sentimentului onoarei şi a respectului de sine: să nu moară cum s-a gîndit, ci să sucombe din iubire pentru o fată.

— Dumneavoastră v-aţi îndrăgosti de o fată tînără, dacă aţi avea vîrsta mea? spuse în glumă bătrînul gringo.

— Dumneavoastră aveţi mai bine grijă de fete să nu li se întîmple vreo nenorocire, îi întoarse surîsul Arroyo, v-am mai spus-o o dată, vedeţi să fie bine protejată şi gîndiţi-vă la ea ca la fiica dumneavoastră.

— Asta am vrut să spun, generale.

— N-ai vrut să mai spui şi altceva, generale indian?

Bătrînul surîse. Odată tot trebuia să înceapă să-şi facă de cap; acum era un moment tot atît de bun ca oricare altul; cine îi va da asigurări că va fi Arroyo, şi nu el, mortul cel mai de seamă al acestei zile?

— Da, mă gîndeam la destinul dumneavoastră, generale Arroyo.

Arroyo rîse din nou:

— Destinul meu e în mîinile mele.

— Lăsaţi-mă să mi-l imaginez ca pe cel al lui Porfirio Díaz, spuse cutezător bătrînul. Lăsaţi-mă să vă imaginez în viitorul puterii, al forţei, al opresiunii, al vanităţii, al indiferenţei. Există vreo revoluţie care să fi scăpat acestui destin, domnule general? De ce ar trebui să scape copiii ei de destinul mamei lor revoluţia?

— Mai bine spune-mi, există o ţară care să fi evitat aceste rele, incluzînd-o şi pe a ta, gringo? întrebă Arroyo înaintînd pe calul lui la fel de liniştit ca şi bătrînul gringo.

— Nu, eu vorbesc de destinul dumneavoastră personal, nu de destinul vreunei ţări, generale Arroyo; dumneavoastră vă veţi salva de corupţie doar dacă veţi muri tînăr.

Această afirmaţie păru să-l înveselească, împotriva intenţiilor bătrînului, pe Arroyo:

— Mi-ai ghicit gîndul, generale indian. Niciodată nu m-am visat bătrîn. Şi tu? De ce n-ai murit la timp, codoşule? rîse cu poftă Arroyo.

Bătrînul gringo cedă în faţa umorului mexicanului şi îi spuse doar ceea ce le spunea uneori stelelor: ţara asta ... niciodată n-a văzut-o înainte: a atacat-o din ordinul şefului său Hearst, care avea moşii şi proprietăţi fabuloase aici, şi se temea de revoluţie, şi cum nu putea să spună: „Veniţi să-mi protejaţi proprietăţile", trebuia să spună: „Veniţi să ne protejaţi vieţile, există cetăţeni americani în pericol, interveniţi..."

— Ce ţi-e şi cu americanii ăştia, exclamă Arroyo cu un aer de glumă tăioasă, cînd îţi spun că vorbesc chinezeşte... Ceea ce se întîmplă este că tu nu ştii la ce avem dreptul, pur şi simplu nu ştii. Cel care se naşte cu acoperişul de paie lipit de creştet are dreptul la tot, generale indian, la tot!

Nu avură timp să vorbească sau să gîndească mai mult pentru că ajunseră la un povîrniş stîncos unde o santinelă îl aştepta pe general şi îi spuse că totul este gata aşa cum a ordonat el.

Arroyo îl privi drept în faţă pe bătrîn şi îi spuse că trebuie să aleagă. O să-i înşele pe federali. O parte a trupelor

rebele o să se îndrepte spre cîmpie pentru a se întîlni cu armata regulată așa cum îi place ei, în front, așa cum fuseseră învățați la academia militară. Altă parte o să se împrăștie în munții din spatele liniilor federale, ascunși, pînă vor lua culoarea muntelui, ca șopîrlele, cu sex, rîse cu hohote pline de amărăciune Arroyo, și în timp ce federalii luptă cum scrie la carte cu falsele trupe rebele pe cîmpie, ei le vor tăia liniile de aprovizionare, îi vor ataca pe la spate și îi vor lăsa ca pe un șoarece în cursă.

— Spui că trebuie să aleg?

— Da, unde vrei să fii, generale indian.

— Pe cîmpie, spuse bătrînul fără să ezite. Nu pentru glorie, înțelegeți dumneavoastră, ci din cauza pericolului mai mare.

— A, deci lupta de gherilă ți se pare mai puțin periculoasă.

— Nu, este mai periculoasă, dar mai puțin glorioasă. Dumneavoastră sînteți un luptător al nopții, generale Arroyo. Sînteți obligat de asemenea să improvizați. Dacă înțeleg bine, pe cîmpie va trebui doar să merg înainte cu un aer vitejesc, fără să mă gîndesc prea mult că un obuz de tun ar putea să-mi zboare capul. Lăsați-mă să fac asta.

Masca asiatică a lui Arroyo nu arătă nici o emoție. Dădu pinteni calului și o apucă pe cărarea pietroasă în timp ce santinela îl conduse pe bătrîn drept înainte pentru a-l alătura trupelor din cîmpie. Privi fețele, și ele neclintite, ale soldaților. Gîndeau la fel ca el? Știau? Erau și ei viteji sau îndeplineau doar ordinele crezînd că vor avea noroc? Aveau să lupte cu convingere pe o scenă de teatru pregătită de către singularul general Arroyo, fiul, gîndi bătrînul, nu al nenorocirii ci al unei moșteniri complicate: geneticul Arroyo?

Apoi, cînd într-adevăr se afla în iureșul luptei, bătrînul nu se mai gîndi sau avu doar timpul să se gîndească la ceea ce nimeni nu se mai gîndea, adică la faptul că toți erau înghițiți de fluxul cailor, de cutremurul de animale gîfîitoare și de copite trepidante pe pămîntul tare al deșertului, de liniștea norilor amiezii și de iuțeala baionetelor rebelilor care-și lăsau treptat în urmă morții și înaintau asupra grele-

lor şi nemişcatelor tunuri franceze în timp ce artileriştii dezorientaţi auziră, simţiră şi se temură de zgomotele de voci care le căzeau ca o cascadă în spinare, de tremurul şi zgomotele munţilor, de avalanşa de cai căreia nu-i era teamă că îşi va frînge gîtul, de urletele rebelilor, de gloanţele strălucitoare pe piepturile goale şi de pălăriile aruncate în aer ca nişte fraţi gemeni ai roţii soarelui.

Federalii se coceau în uniformele lor strîmte ale legiunii străine franceze, iar chipiurile lor mici le strîngeau craniul, într-atît, încît rebelii din cîmpie, comandaţi de bătrînul gringo fără de frică, îşi croiră un drum pînă la artilerie fără măcar să se uite înapoi la cadavrele de pe cîmpie, asediate încă din aer de eternul cerc de vulturi de pe cerul mexican, adulmecate deja de porcii neîncrezători care scăpaseră de la fermele lor amărîte şi care acum se plimbau liberi pe pămîntul pustiu ca nişte animale zbîrlite de culoarea flegmei, uitîndu-se să vadă dacă într-adevăr corpurile sînt moarte, dacă într-adevăr nu mai fac rău, înainte de a se îndrepta grohăind spre ele şi de a-şi începe apoi sărbătoarea la ceasul amurgului roşu.

Nu fusese rănit. Nu era mort.

Era singurul lucru care-l uimea. Capul lui bătrîn şi alb era plin de mirare. I-au adunat pe federalii capturaţi şi cele două forţe rebele s-au unit întru victorie. Doar că de data aceasta n-au mai fost sărbătoririle din ziua anterioară, cînd bătrînul gringo a aruncat mitraliera. Poate că acum erau mai mulţi camarazi morţi pe cîmp. Ei erau morţi; el nu. El vroia moartea şi rămînea acolo, demn de o milă comică, ajutînd să fie încercuite şi strînse resturile regimentului federal, simţind la sfîrşit ura jignitoare pe care o aşteptase atît de mult.

— Gringo n-a murit, a fost cel mai viteaz, n-a făcut decît să se lase purtat înainte la fel ca ieri, ca şi cum nu s-ar fi temut de nimic şi de nimeni, dar n-a murit: *gringo viejo**.

N-a fost surprins prea mult de ceea ce a văzut şi a auzit în tabăra ridicată în grabă de Arroyo lîngă pereţii de chirpici netezit ai micii ferme de unde au fugit porcii plini de teroare

* Bătrînul gringo (n. tr.).

flămîndă. Arroyo le-a spus prizonierilor că cei care vor vrea să se alăture armatei revoluționare a lui Pancho Villa vor fi primiți cu bucurie, dar cei care vor refuza vor fi împușcați chiar în noaptea asta, pentru că ei se mișcau repede și nu stăteau să tîrască după ei prizonieri inutili.

Imensa majoritate a soldaților și-au smuls în liniște insignele federale și au intrat în rîndurile trupelor lui Villa. Dar ceilalți au refuzat, și bătrînul gringo i-a privit așa cum privești întotdeauna excepțiile. Aveau fețe orgolioase sau demente sau numai obosite. S-au aliniat în spatele celor cinci ofițeri, căci aceștia într-adevăr nu s-au clintit din loc.

Acum bătea vîntul de noapte și bătrînul gringo se temu de întoarcerea dușmanului său care îl făcea să se sufoce. Grohăiturile înfometate ale porcilor pe cîmpul de luptă umplură tăcerea între explicația lui Arroyo și acțiunile tăcute care îi urmară. Colonelul comandant al trupelor federale se îndreptă spre Arroyo și îi oferi cu mare demnitate micuța lui spadă strălucitoare, care părea de jucărie. Arroyo o luă fără să facă nazuri și își tăie cu ea o felie din spinarea unuia din purceii de lapte care se frigeau la un foc în aer liber.

— Dumneavoastră știți că este o crimă asasinarea ofițerilor care au căzut prizonieri, spuse colonelul.

Avea ochi verzi, somnoroși, întunecați, și mustață blondă și groasă ca a unui kaiser. Cîtă osteneală, se gîndi bătrînul gringo, să ții mereu ridicate vîrfurile mustății și ziua, și noaptea.

— Dumneata ești viteaz, așa că nu te grăbi, răspunse Arroyo și lăsă să-i cadă felia de porc în gură.

— Ce înseamnă cuvintele dumneavoastră? întrebă colonelul somnoros, dar arogant. Nu despre vitejie este vorba. Eu vorbesc de lege.

— Sigur că da, spuse Arroyo cu o privire aspră și tristă. Eu vă întreb ce este mai important, modul de a trăi sau modul de a muri.

Ofițerul ezită un moment:

— Spus în felul acesta, atunci da, este felul cum murim.

Bătrînul nu spuse nimic, dar se gîndi la cuvintele care poate erau codul onoarei lui Arroyo și pe care bătrînul ar fi

putut, dacă ar fi vrut, să le înțeleagă ca și cum i-ar fi fost adresate lui: Arroyo îi întoarse spatele bătrînului și-l invită să mănînce porc, așa cum porcii mîncau cadavrele de pe cîmp. Gîndul bătrînului gringo trebuie să fi fost foarte dur, pentru că atrase privirile ofițerului federal și apoi cuvintele lui.

— Acesta este un bărbat viteaz, spuse colonelul cu ochii pregătiți pentru moarte. Arroyo grohăi și colonelul adăugă:

— Și eu am fost viteaz, sînteți de acord? Arroyo grohăi din nou. Totuși acest bătrîn viteaz n-o să moară, pe cînd eu da. Ar fi putut să fie invers. Dar presupun că așa este războiul.

— Nu, spuse Arroyo în cele din urmă, așa e viața.

— Și moartea, spuse pe un ton de intimitate arogantă colonelul.

— Numai să nu mi le separați, răspunse Arroyo.

Colonelul surîse și spuse că există ceva special în a fi prea viteaz, fie în fața vieții, fie în fața morții. El, de pildă, o să moară într-un deșert rece și înalt, departe de marea de unde a venit, el originar din Veracruz, purtînd în ființa lui apropierea vapoarelor care sosesc din Europa, împușcat acum într-o noapte cu focuri aprinse și porci grohăind. N-o să aibă nici o importanță dacă o să-și arate vitejia în clipa morții; într-o secundă nu va mai incomoda pe nimeni.

— Dar să fii exagerat de viteaz și să rămîi în viață, aceasta într-adevăr este o problemă, generale, aceasta este o problemă pentru cele două armate: bărbatul indecent de viteaz. Ne expune pe toți. Ridiculizează oarecum cele două tabere.

— Vedeți dumneavoastră, spuse colonelul federal, toți se tem de cel laș și admit acest lucru; dar nimeni nu admite că ne este și mai teamă de cel viteaz, pentru că cel viteaz ne face să părem lași. Nu e rău să ne fie un pic de frică în luptă. Atunci fiecare seamănă cu ceilalți. Dar un bărbat fără nici o urmă de teamă ne descurajează pe toți. Eu vă spun un lucru, generale. Cele două tabere ar trebui să se unească și, ca să spun așa, să-l elimine pe cel viteaz. Să-l cinstească, da, dar să nu-l plîngă.

Atîta vorbărie veracruzană nu păru să-l impresioneze în mod deosebit pe Arroyo, aplecat asupra unei felii de carne de porc pe care degetele lui agile o făceau sul.

— Tu eşti bărbatul acela? spuse Arroyo.

Colonelul federal rîse uşor, deşi nervos:

— Nu, nici vorbă. Eu nu. În nici un caz.

Bătrînul se încredinţă că nimeni nu-l priveşte în timp ce şi el muşca din felia lui, prima mîncare din ziua aceea după micul dejun cu ouă prăjite şi cafea aburindă. Arroyo evoca isprava viteazului general Fierro, mîna dreaptă a lui Villa, cînd a scăpat de prizonieri propunîndu-le să sară zidul închisorii şi să fie liberi fără ca Fierro să reuşească să-i ciuruiască, dar şi fără dreptul de a trage de două ori asupra aceleiaşi persoane. Au scăpat atunci doar trei prizonieri. Fierro a omorît vreo trei sute de bărbaţi în noaptea aceea.

El, Arroyo, general al Diviziei din Nord, n-o să se ia la întrecere cu marele general Fierro, care este unul dintre Oamenii de Aur ai lui Villa. El este cu mult mai modest. Dar are cu el un bărbat viteaz, un general din Războiul civil nord-american, bărbatul cel mai viteaz, absolut toţi au văzut azi. Arroyo se ridică precum o pisică sălbatică şi nu se mai adresă ofiţerului capturat, ci bătrînului, ah, generalul indian vrea să fie mereu soldatul cel mai viteaz în luptă, ei, acum o să fie călăul cel mai viteaz dintre toţi. Dacă este viteaz în faţa morţii, o să fie viteaz şi în faţa vieţii, e adevărat? din moment ce amîndouă sînt la fel, bătrînul a venit în Mexic ca să înţeleagă lucrul ăsta, e adevărat că îl înţelege deja? şi dacă nu l-a înţeles pînă acum, călătoria l-a făcut să se nască a doua oară, nu-i aşa?

Bătrînul va face în noaptea asta ceea ce a făcut Fierro în altă noapte. De acord: ofiţerii şi soldaţii de neînvins ai beţivului de Huerta vor avea ocazia să alerge de la zidul de chirpici dărîmat pînă la uşa scîrţîitoare a cocinei, pentru ca apoi să iasă alergînd pe cîmpul unde se află porcii şi morţii. Generalul indian îi va lăsa să alerge pînă la poartă. Atunci va trage. Dacă nu-i va nimeri, iepurii federali vor fi liberi. Dacă îi nimereşte, înseamnă că îi omoară. Viteazul de general indian!

Mai tîrziu (nu în timpul viitor al vieții, pentru că acum viața lui este suspendată, atemporală, ca o picătură de apă pe o frunză solitară în timpul iernii, cînd toată problema constă în a ști ce va cădea mai întîi: frunza sau picătura) își va spune că a făcut singurul lucru pe care ar fi putut să-l facă. I-o spuse lui miss Harriet în *prezentul* ei care a primit acest imposibil *viitor* al lui:

— Am făcut singurul lucru pe care l-aș fi putut face, pentru că n-am avut norocul să fiu omorît în mod discret și firesc, și poate chiar în mod nobil, de către o mînă anonimă pe cîmpul de luptă. Aș fi putut să fiu încă un mort devorat de porci. Vai, cum mai grohăiau și se uşurau în noaptea rece.

(— Care este singurul lucru pe care ai putut să-l faci? îl întrebă tatăl său oprit pe un armăsar înaripat.

— Să-i refuz altuia moartea pe care am dorit-o pentru mine.)

Acum el dorea să fie colonelul federal uşor efeminat, dar viteaz într-un mod ciudat, cu privirea somnoroasă și dispreţuitoare și mustața pomădată și ţeapănă după o zi de luptă, care s-a dus pînă la zidul de chirpici și acum se opreşte acolo, privindu-l pe gringo, aşteptînd să dea ordinul.

— Vezi, tată, eu aș fi vrut să fiu în cizmele acestui bărbat.

— Aleargă! ordonă Arroyo.

Colonelul se desprinse împotriva voinței lui de zid, ca și cum acest perete ros și pe jumătate dărîmat ar fi fost dintotdeauna portul ultim al imaginației lui: un cămin în patria lui. La început merse normal, întorcîndu-i spatele lui Arroyo și bătrînului care ţinea Colt-ul în mînă. Colonelul ezită, se întoarse cu fața spre dușmanii săi și merse cu spatele, privindu-l pe călăul său desemnat, pe Arroyo, pe colonelul Frutos García, pe Inocencio Mansalvo, care formau această foarte ciudată față colectivă care l-a condamnat fără să-l judece:

— N-o să mă omorîți pe la spate? spuse. Era sigur că bătrînul nu se va dezonora făcînd un astfel de lucru, gîndi bătrînul, gîndi Arroyo atunci cînd privirea i se încrucișă cu cea a generalului indian. Şeful federal se vedea puțin ridicol. Călcă în gol și căzu și se ridică și acum alergă într-adevăr.

— Trage! ordonă Arroyo.

Bătrînul îl ochi cu pistolul pe colonelul care fugea, apoi ochi un porc. Ochea în continuare porcul cînd apăsă pe trăgaci şi glontele străpunse clar carnea spongioasă şi plină de viermi a animalului înfometat. Arroyo făcu o săritură înainte cu pistolul în mînă şi ciurui faţa prizonierului care fugea. Ceilalţi bărbaţi condamnaţi schimbară între ei priviri înfricoşate.

Colonelul căzuse în brînci. Arroyo nici nu se uită la bătrînul gringo, ajunse lîngă cel căzut şi îl împuşcă în cap. Federalul zvîcni şi nu se mai mişcă. Ofiţerii şi soldaţii capturaţi, mîndri sau încăpăţînaţi sau numai obosiţi, cine putea să ştie, se aliniară lîngă zidul de chirpici, şi bătrînul îi văzu acolo, o colecţie de tipuri umane, unii făcînd pe ei, alţii idioţi şi absenţi, unii aprinzîndu-şi o ultimă ţigară, alţii lălăind un cîntec care le amintea de cei de acasă sau de vreo iubită. Şi mai era unul care surîdea, nici prost, nici obosit, nici viteaz, ci incapabil să mai facă deosebirea între viaţă şi moarte.

Chiar acesta îi atrase privirea generalului Arroyo.

— Mult l-a mai privit generalul, îţi aminteşti, Inocencio?

— Cum să nu, Pedrito. Generos s-a mai purtat şeful nostru. „Nu-i omoriţi, spuse. Tăiaţi-le numai urechile la toţi, ca să se-nveţe minte şi ca să ştim dacă-i întîlnim din nou ca a doua oară să nu mai scape cu viaţă."

— Ce om de suflet e generalul nostru!

XII

PE DRUMUL DE ÎNTOARCERE ARROYO SE IZOLĂ ca o broască țestoasă. Carapacea lui era un poncho din care nu i se vedea decît nasul, în timp ce pălăria îi era înfundată pe cap pînă la rădăcina dureroasă a urechilor. Doar ochii îi străluceau. Dar nimeni n-ar fi îndrăznit să privească în acele fîntîni galbene și adînci, spuse Garduña cînd îl zări intrînd în sat. Nu erau ochi prietenoși. Victoria s-a șters de pe ei, observă Inocencio Mansalvo.

N-a fost un marș triumfal. Singura licărire de speranță sau de fericire sau de recompensă senzuală, sau orice altceva, dacă ceva de genul acesta căuta într-adevăr Arroyo dincolo de idealurile lui de dreptate și dincolo de tacticile expeditive care justificau, dar în același timp degradau dreptatea, sălășluia în simpla mișcare înainte a soldaților lui, în aspirația colectivă de a se îndrepta cu hotărîre de la conacul în ruine spre următorul obiectiv, de a se apropia de grosul armatei lui Villa, de a război pînă în capitală, poate de a bate palma cu fratele din sud, Zapata. Desigur că Arroyo visă toate acestea sau le află, pentru că oamenii lui le-au visat. Vru să i-o spună încă din dimineața aceasta bătrînului, înainte ca generalul indian să intre pentru a-i da un sărut domnișoarei Harriet. Dar mai dorea, confuz, iluzionîndu-se, să prelungească șederea la conacul unde s-a născut și a crescut.

— Tu crezi că vom pleca în sfîrșit? îl întrebă Inocencio Mansalvo pe copilul Pedrito, ca și cum ar fi crezut într-adevăr că doar din gura copiiilor și a beților se poate auzi adevărul.

— Nu știu, spuse copilul, aici s-a născut și aici a crescut; poate că îi place.

— Dar soldaților nu; sînt deja neliniștiți... observă colonelul Frutos García.

Bătrînul gringo simți aceste tensiuni de îndată ce se întoarseră la conac. Nu vru să-l provoace acum pe Arroyo: încă o moarte i-ar leza simțul spațiilor dramatice (surîse bătrînul scriitor), dacă facem abstracție de luptă și de colonelul federal; rîse; căci doar nu era Shakespeare, chiar dacă această moarte ar fi fost a lui. Rămase în urmă, cu infanteria, dar și acolo simți noua tensiune. Spontan, soldații obosiți, dar maliționși, îl împinseră treptat pe bătrînul gringo înapoi, spre ultimele rînduri, cele ale federalilor cu tunică ce trecuseră de partea lui Villa, dar care nu dovedeau încă din ce aluat sînt făcuți. Bătrînul da: pentru prima oară simți teamă în luptă; dar o teamă gravă, nu teama vanitoasă în fața pedepselor sau a oglinzii. Preferă să surîdă și să scuipe lung, pe deasupra capului iepei.

— A, da! cum să nu-mi amintesc? le spunea generalul Frutos García prietenilor lui după scandal, cînd colonelul a fost ridicat în grad pentru a fi recompensată în persoana lui înfrîngerea lui Pancho Villa și pentru a fi reconciliate forțele revoluției. Bătrînul gringo a căutat tot timpul moartea, nimic altceva. În schimb, ceea ce găsea era gloria și fructele amare ale gloriei care poartă numele invidiei.

Bătrînul scuipă încă o dată, lung și cenușiu și departe. Rîse de el însuși. Cu ani în urmă scrisese ceva despre Războiul de secesiune: „O rețetă simplă pentru a fi un bun soldat: Străduiește-te întotdeauna să fii omorît".

— Străduiește-te întotdeauna să fii omorît, au fost ultimele cuvinte ale generalului Frutos García cînd a murit la reședința sa din Ciudad de México în 1964 și fraza a devenit celebră în colecțiile de anecdote ale veteranilor revoluției.

— Generalul indian...

Lovi tare cu pumnul pe oblînc și simți mișcarea imaginației sale literare învingîndu-l din nou, urcînd nervos ca niște gîdilături de la scara șeii de-a lungul picioarelor lungi și slabe, pînă la nodul emoțiilor din plexul solar. Se afla aici ca să moară sau ca să scrie un roman despre un general

mexican şi un gringo bătrîn şi o învăţătoare din Washington, pierdută în deşerturile din nordul Mexicului?

Nu avu timp sau putere să şi-o imagineze în timpul acestei zile, în vreme ce ei îşi îndeplineau riturile masculine ale curajului şi morţii, iar ea rămase la conac cu altă forţă în minte, opusă direct aceleia a generalului. Harriet Winslow nu se gîndi, în timp ce îşi desfăcea cravata în bătaia soarelui arzător al dimineţii, cînd cea mai mare parte a soldaţilor plecaseră, iar ea se afla singură cu garnizoana aţipită, cu femeile şi cu copiii, să meargă înainte spre următoarea bătălie, nu se gîndea la întîlnirea cu Villa, la marşul triumfal spre Ciudad de México care se afla în adîncul gîndului şi dorinţei tuturor. Harriet Winslow, în schimb, stabilea un orar fundamental de învăţămînt primar pentru copii, de obligaţii de salvare pentru femei şi de reconstrucţie pentru bărbaţi. Copiii vor învăţa chiar azi, nu mîine, tehnicile elementare, cele trei *r-uri* ale învăţămîntului englez: cititul, scrisul şi socotitul; femeile vor scotoci prin dulapurile enorme şi prin cuferele frumos mirositoare tîrîte de soldaţi în curte înainte de incendiu şi vor despărţi ce e ars de ce nu e, şi vor împărţi totul, punînd lucrurile nearse înapoi la locul lor şi vor tăia şi vor coase hainele rupte, pentru ca să le poarte ele. Bărbaţii vor da cu var pereţii de îndată ce vor repara construcţiile, vor curăţa petele, vor întoarce cenuşa; şi ea însăşi, miss Harriet, va da exemplu, va fi simbolul în jurul căruia se va concentra munca de la conacul renovat.

În graba ei, doamna Miranda uitase o casetă mică într-o nişă în peretele din spatele patului ei, protejată de un crucifix enorm care a ars, salvînd caseta şi descoperindu-i ascunzătoarea. Caseta cu bijuterii conţinea mai multe coliere frumoase de perle. Harrietei îi displăcu ideea bijuteriilor ascunse în spatele figurii unui Hristos în agonie (care mai proteja şi pasiunea carnală a perechii bogate care dormea la picioarele lui): împreunarea durerii lui Dumnezeu cu bunurile din lumea aceasta. Aşa că puse caseta la vedere, nu în strălucitorul salon de dans, unde i s-a părut că ar fi un exces de lux (ceea ce, pentru modul ei de a gîndi, dacă nu era un semn de idolatrie, în mod sigur era unul de prost gust), ci

într-un mic coridor boltit care ducea la salonul de dans. Harriet așează caseta în acest coridor pe o măsuță de nuc, solitară, deși ispititoare. Miss Winslow recunoscu acest lucru cu un mic fior moral. Ispita era necesară pentru a-i învăța pe oamenii aceștia că proprietatea privată trebuie să fie respectată și că a ști acest lucru este la fel de important ca a ști să citești.

Dimineața de lucru trecu; trecu și ora unui prînz prea lung și exotic (cratițe în clocot, sosuri verzi, *epazote**, turte calde și condimentate) și înainte ca ei să-și ceară dreptul de a ieși la cîmp ca să se ocupe de bietele lor culturi și să aibă grijă de casele lor, ea puse în joc cartea cea mai puternică, mai surprinzătoare, mai definitivă. Îi adună în salonul de dans și le spuse că aici se vor aduna periodic, o dată pe săptămînă, dacă așa o cereau treburile, și îi vor alege pe propriii lor funcționari, un secretar și un trezorier; vor forma comitete pentru creșterea vitelor, învățămînt și întreținerea locului; și pentru aprovizionare. E necesar să se înceapă chiar acum. Cînd adevărații proprietari se vor întoarce, se vor confrunta cu faptul deja consumat că acum hacienda are o organizație care vorbește în numele oamenilor care locuiesc aici și le apără drepturile. Asta mai tîrziu. Pentru moment locuiesc și muncesc aici, și generalul Arroyo va afla la întoarcere că oamenii știu deja să se conducă singuri, într-adevăr, nu cu acele vagi idei despre cum vor sta lucrurile cînd va lua sfîrșit războiul și apoi mileniul, nu, chiar acum, vedeți dumneavoastră, el va lupta în continuare pînă cînd va muri și nu va înceta să lupte chiar dacă va cîștiga, dar dumneavoastră o să rămîneți aici. El spune că v-a eliberat. Acum, prin urmare, dumneavoastră arătați-i că are dreptate, chiar pentru a-l sfida pe el, care spune ce spune.

Așa le vorbi ea și ei o priviră cu măștile lor de țărani care nu spun nici da, nici nu, nici te înțelegem, nici nu te

---

* *Epazote* – cuvînt de origine aztecă, desemnînd, în Mexic și în America Centrală, o plantă erbacee cu tulpini rămuroase din familia chenopodiaceelor *(Chenopodium foetidum)*, medicinală și comestibilă, cu un puternic miros de camfor și gust picant (n. tr.).

înțelegem, nici avem modul nostru de a fi, nici sîntem în stare să învățăm fără tine. Nu, nu îi spuseră nimic, așa că ea a considerat că ora s-a terminat și a spus că se vor vedea din nou mîine.

Își închise repede nasturii de la bluză, dar oamenii nu mai plecau, rămaseră să vorbească între ei, necăjiți, dar fără mare chef s-o arate, spuse mai apoi Garduña care nu făcea decît să privească aceste întîmplări cu mirare, toți îndoindu-se dacă trebuie să-i spună azi de ce mîine o să fie imposibil să facă tot ceea ce a spus ea.

— Sărăcuța, spuse o femeie, e de bună credință, dar nu știe ce zi e mîine.

Se simțiră mîhnite pentru ea și rîseră ca niște păsărele jucăușe.

Acum ea se așază și își amintește.

Se lăsă toropită de somn. Se simți degradată, imorală, pentru că a adormit la patru după-amiază, mintea ei se afla în continuare în salonul de dans, ea singură și căutînd în zadar ochii care să împărtășească răul din visele ei, cînd se simțea gata să se scoale, dar simțea că o mînă o oprește, ținînd-o prizonieră în pat, umezind cearșaful care îi acoperă corpul gol și umed, unsuros, cu miros de petale moarte de magnolie și de pivnițe umede și tîrînd-o înapoi în vis.

Harriet Winslow se trezea întotdeauna cu nu sentiment accentuat de vinovăție pentru ce a spus sau n-a spus în ziua anterioară; vinovăție pentru greșelile și omisiunile din ziua trecută.

Azi, lupta interioară și senzația pe care i-o lăsa erau mai rele decît niciodată și întrebarea care o ținea, împotriva voinței ei (era convinsă de acest lucru), în pat la ora patru după-amiază, era una pe care și-a formulat-o deja înainte: „Cînd am fost mai fericită?"

Nu și-o punea deseori, pentru că îi amintea întotdeauna de acel *ritornello* spus cu sfințenie de mama sa: „Fericirea va fi înainte de toate"; în ciuda acestui fapt își răspunse ei însăși: „Eu am fost mai fericită cînd tatăl meu adorat ne-a părăsit și eu m-am simțit responsabilă; am simțit că acum lucrurile depind de mine; eu sînt cea care trebuie să aducă

jertfe Domnului, să facă eforturi, să se simtă vinovată, nu numai în numele meu, ci şi în numele tuturor celor care mă iubesc şi pe care îi iubesc". Să fiu fericită făcîndu-mi datoria. Această verigă între visul şi activitatea ei o apropia de imaginea pe care voia s-o păstreze despre tatăl ei. O apropia de tot ceea ce a spus el, la întîmplare, la masă: acest gen de filosofie nescrisă pe care fiecare o aude şi o învaţă acasă, viaţa este grea, viaţa este uşoară, totul va ieşi bine, ordinea se va impune, caritatea începe de acasă, poartă-te cu ceilalţi ca şi cum...; puternici, economi, înţelepţi: cu frica lui Dumnezeu, metodişti sobri, fără altare baroce, cu frica lui Dumnezeu: aceasta era datoria ei cînd el a plecat, mai mult decît cea a mamei sale, pe care Harriet nu putea s-o suporte cînd se comporta ca o umbră deprimată; dar o iubea din nou cînd reflecta lumina nevinovăţiei, fericirea puţin searbădă din copilăria fiicei sale, înainte ca tatăl să plece şi să fie mai apoi declarat pierdut în bătălie.

— De ce continui să locuieşti aici cu mine, Harriet? Nu te plictiseşti?

În Mexic, datoria ei era mai mult ca niciodată datoria ei. Dar ceva lipsea în vis. Mai era ceva fără de care simpla datorie nu ajungea. Încercă să invite alt vis în visul ei, o lumină, o curte din spatele casei stropită cu petale căzute de corn, un vaiet din adîncul unei fîntîni.

Bătrînul, pe drumul de întoarcere, nu şi-o imagina acum. Nici Arroyo. Ea se trezi brusc. Înainte de a vedea feţele sau de a auzi vocile, îşi şopti în interiorul visului că dacă nu te ocupi de organizarea vieţii tale încă de cînd te-ai trezit, trebuie să-ţi înfrunţi visele. Fetiţei îi e frică, îi e frică: faţa brutală şi sulemenită a Garduñei cu dinţişorii ei ascuţiţi plîngea lîngă ea, îi dădea fiori, îi spunea o poveste delirantă, melodramatică, pe care ea n-o înţelese, înţelese doar un lucru:

— Ajutaţi-ne, miss, ne moare fetiţa.

Un pachetel albăstrui, o piele învineţită de durere, fetiţa muribundă, asfixiată în timp ce sufla vîntul álcali din deşert, şi Harriet în genunchi în vagonul de cale ferată, ca un vis, se imagina pe ea însăşi, cînd era mică, drept fiica unui militar în campanie, bolnavă tot aşa într-un vagon de cale ferată

care servea de casă și bucătărie și acum de spital: fetița care era ea se sufoca și toți îi spuneau, Garduña plîngînd, femeia cu fața ca luna, salvați-o, miss, noi nu mai știm ce să facem, i s-a întîmplat asta deodată fetiței Garduñei, de abia dacă are doi ani, să nu ne moară, ni se sufocă, a tras-o curentul, uitați-vă ce vînătă e, și Harriet se simți dezarmată, fără medicamente, nici siringi, nici nimic altceva decît un pachețel cu aspirine în valiza ei, pastă de dinți, perie pentru păr, pentru haine, pentru dinți: dinții Garduñei ca niște cuțite, gura curată a Harrietei: nu avea medicamente și hotărî că doar cu corpul ei putea s-o salveze pe fetiță, să alerge cineva după aspirină, dar din asta i-am dat deja, și freci și cureți cu ramuri de rută și parohul nu este aici, a luat-o la sănătoasa și corpul meu, spuse Harriet: cînd voi face baie, cînd voi putea să-mi spăl corpul, port cu mine jeg și moarte, moarte și vis, visîndu-l pe tatăl meu dispărut în bătălia din Cuba, și mormîntul lui gol în Arlington, purtînd cu mine vis și jeg și moarte și frică de cînd am coborît la Veracruz, Cuba și Veracruz, mereu curțile din spate din țara mea, ocupate de țara mea, pentru că destinul nostru este să fim puternici cu cei slabi, portul Veracruz ocupat de infanteria de marină a Statelor Unite în urma unei presupuse insulte aduse steagului cu bare și stele:

— Ați avut dificultăți la debarcare, domnișoară Winslow?

— Au fost foarte curioase autoritățile de ocupație, domnișoară Winslow?

— V-au întrebat fără prea multe menajamente unde mergeți și care este motivul călătoriei dumneavoastră, domnișoară Winslow?

— Le-ați arătat cu mîndrie actul dumneavoastră legalizat prin care se dovedește că sînteți capabilă să vă purtați singură de grijă și să vă cîștigați existența, domnișoară Winslow?

— Le-ați spus că nu va trebui să-și facă griji pentru repatrierea unei tinere americane rătăcită și flămîndă: ea a venit să-i învețe limba engleză pe copiii unei familii bine situate, domnișoară Winslow?

— Le-ați spus că dumneavoastră nu sînteți o doică, ci într-adevăr o maestră, ceea ce ați fost întotdeauna, o instructoare, nu o învățătoare, domnișoară Winslow?

— Ați privit zidurile ciuruite ale vechii închisori din San Juan de Ulúa, cu gîndul că și dumneavoastră chiar ați putea să ajungeți acolo, domnișoară Winslow?

— V-ați dat seama că zidurile orașului sînt și ele ciuruite de recentul tir de artilerie al navelor de război americane, domnișoară Winslow?

— Ați aflat că pînzele albe cu funde albe și flori albe pe străzi arată locurile unde au căzut cadeții de la școala navală din Veracruz, domnișoară Winslow?

— V-au condus la gară doi infanteriști de marină într-o trăsură pe străzile cu cîini vagabonzi și vulturi care zburau foarte jos, domnișoară Winslow?

— A tras asupra dumneavoastră un franctiror mexican de pe o terasă și unul dintre marinari a căzut mort lîngă dumneavoastră, domnișoară Winslow, pătîndu-vă bluza roz cu sînge din lanurile de grîu din Ohio, de unde a apucat să vă spună că vine tînărul infanterist al cărui cap a căzut mort pe umărul dumneavoastră, domnișoară Winslow?

— V-ați urcat tremurînd în trenul care vă va duce în Mexic, domnișoară Winslow, înconjurată de preoți și bărbați tineri și negustori refugiați mai întîi, capturați mai apoi, răpiți de aceste istorii tulburi ale unei revoluții străine, domnișoară Winslow?

— Ați văzut cum i-au luat pe tinerii care voiau să meargă la Veracruz și în schimb i-au trimis în trenul de Chihuahua, domnișoară Winslow?

— Vi s-a spus că ei voiau să meargă să lupte împotriva americanilor la Veracruz, dar de fapt Huerta i-a recrutat să lupte împotriva lui Villa în nord, domnișoară Winslow?

— Ați auzit ceva din ce se întîmplă în curtea din dos, domnișoară Winslow?

Un tapet de flori de corn. Un geamăt profund și negru. Și acum îi rămînea doar capul pentru a se gîndi la toate acestea, pentru că gura îi trebuia ca să și-o lipească de cea a fetiței bolnave, și s-o sugă, s-o sărute, să-i scoată și să-i dea

aerul, să primească şi să scuipe flegma cu care s-a înecat fetiţa, să-şi spună n-are importanţă, eu sînt vaccinată, fetiţa nu este, să scuipe flegma groasă, neagră şi albastră ca trupuşorul fetiţei, să se gîndească la sosirea ei în Mexic pentru a nu se gîndi la ceea ce face şi fetiţa plînse puternic şi ascuţit, ca şi cum s-ar fi născut din nou. Garduña îi sărută mîinile lui miss Harriet:

— Dumnezeu să vă binecuvînteze, domnişoară!

— E un miracol! spuse femeia cu faţa ca luna.

— Nu, nu, negă Harriet, a fost doar ceva necesar; n-a fost un miracol, dar în mod sigur eram predestinată. Poate doar pentru asta am venit în Mexic. Acum daţi-i apă cu sare şi apă cu zahăr. Fetiţa o să trăiască.

Fetiţa o să trăiască pentru că am luat-o de picioare şi i-am biciuit fesele. Fetiţa o să trăiască pentru că datorită loviturilor mele i-a ieşit flegma din gît. Fetiţa spuse plîngînd să n-o mai lovească, să n-o mai... Eu am simţit o plăcere imensă cînd o biciuiam. Am salvat-o cu furie. Eu n-am avut copii. Dar pe fetiţa asta eu am salvat-o. Îmi este foarte greu să descopăr iubirea în ceea ce nu-mi este familiar. O concep şi o protejez ca pe un mare mister.

Asta i-a spus Harriet Winslow într-o noapte generalului Tomás Arroyo.

— Eu nu voi avea copii.

XIII

FEMEILE ÎȘI ACOPERIRĂ FAȚA CÎND COLOANELE obosite au intrat tîrîndu-se în tabără în momentul în care se crăpa de ziuă.

Pedrito își aminti că femeile rîdeau tăcut văzîndu-i că se întorc și doar fetele mai tinere își arătau fețele rotunde, roșii ca niște mere în dimineața rece a deșertului.

— Sînt îndrăgostite, îi spuse generalul Frutos García tocmai lui care nu înțelegea ce mai e și iubirea asta: își numărau bărbații ca să vadă cîți s-au întors, care dintre ei s-au pierdut.

— Bietul meu tată pierdut în Cuba.

— Bietul meu fiu mort la Veracruz.

Dar se aflau și oameni noi, nesiguri de pămîntul pe care călcau. Erau prizonierii care acum trecuseră de partea trupelor lui Villa, mulțumiți să ajungă într-o așezare omenească și să-și facă din nou prieteni. Garduña revenită din nou la viață, aranjîndu-și mănunchiul de trandafiri uscați de la piept, era acolo pentru a le ura bun venit, pentru a le spune că viața este vie și că la fel ca ea, ei, care niciodată n-au ieșit din satele lor, acum mergeau dintr-un loc în altul, concepeau un copil în Durango și îl nășteau în Juárez și-l pierdeau în Chihuahua: izolați în satele pierdute, în taberele din deșert, în cătunele din munți, iar acum toți se cunosc și chiar călătoresc cu trenul: „Trăiască revoluția și generalul Tomás Arroyo!"

Bătrînul gringo văzu toate aceste fețe care îi primeau și îl trecu un fior de recunoștință mai adîncă decît cea din salonul de dans. În jurul focurilor se cînta un cîntec, *a venit vîrtejul și ne-a ridicat.*

— Nu știu dacă bătrînul gringo și domnișoara și-au dat seama că revoluția este acest vîrtej care i-a smuls pe bărbați și pe femei din rădăcinile lor și i-a trimis în zbor departe de praful lor liniștit și de vechile lor cimitire și de sătulețele lor pierdute de lume, spuse colonelul Frutos García privind spre apele repezi ale fluviului Río Bravo del Norte.

— Da, sigur că da, îi răspunse Inocencio. Trebuie să-și aducă aminte că americanii întotdeauna s-au mișcat spre vest, iar noi, mexicanii, niciodată nu ne-am mișcat pînă acum.

L-au pescuit furînd aurul dintr-un tren deraiat în Charco Blanco și l-au spînzurat chiar acolo cu tot ce avea la el și cu chimirul plin cu monedele pe care și le-a luat în avans.

— Nu-l scotociți, spuse colonelul Frutos García, care l-a executat. A fost un om viteaz. Are dreptul să-și ia cu el banii.

— Îmi pare rău, Inocencio, n-o să te mai miști niciodată.

El însuși a văzut, avea să-i spună lui miss Harriet bătrînul gringo, o națiune întreagă mișcîndu-se de la New York pînă la Ohio, pînă la cîmpurile de luptă din Georgia, pînă la cele două Caroline și apoi în California, unde s-a sfîrșit continentul și uneori chiar destinul. Mexicanii niciodată nu s-au mișcat din loc, doar dacă nu erau inculpați sau sclavi. Acum se mișcau ca să lupte și să iubească. Garduña își ridică amîndouă brațele pentru a-i atrage atenția unui federal cu mustață stufoasă care i-a intrat în grații.

Bătrînul gringo o găsi pe miss Harriet strîngîndu-și cu agrafe într-un coc pletele castanii în fața oglinzii din vagon și se opri în fața imaginii, fascinat de apropierea feței parfumate, machiate, catifelate, și de rîsul melodios al femeii:

— Nu mă privi așa. Adevărul e că toate femeile mi-au făcut o baie turnîndu-mi apă din vase de lut. Nu reușisem să fac baie de cînd am ajuns aici. Și știi deja că după sfințenie nu există virtute mai mare ca...

— Sigur, murmură bătrînul. Cele două priviri se întîlniră în oglindă și bătrînul continuă: M-am gîndit mult la tine astă-noapte. Ai fost foarte vie în gîndurile mele. Cred că am ajuns chiar să te visez. M-am simțit atît de aproape de tine ca un...

— Ca un tată? de data asta îl întrerupse ea, luîndu-şi revanşa. Atît de aproape? spuse fără nici un fel de emoţie.

Dar imediat coborî privirea.

— Îmi face plăcere că te-ai întors.

Se auziră cîteva explozii la rînd, cine ştie cîte pentru că exploziile alterează noţiunea timpului şi pulverizează secundele, iar miss Harriet se agăţă de pieptenul ei ca un naufragiat de barca lui. Nimic nu i se părea mai ridicol decît să lase lucrurile să cadă pe jos: pieptenul. Lăsă să-i cadă părul pe umeri şi luă mîna bătrînului gringo...

— Doamne Dumnezeule, s-au întors!

— Cine?

— Cei din tabăra cealaltă. Numai de asta m-am temut. S-au întors şi nu vor face nici o deosebire între cei care ne aflăm aici.

— Şi tu, miss Harriet, vei fi luată drept o vivandieră americană care a venit în Mexic în căutare de emoţii facile.

Ideea ridicolă împrăştie frica Harrietei Winslow; luă mîna bătrînului şi o strînse. Se gîndi la o moarte intermitentă. El privi adînc în ochii cenuşii ai femeii.

— Îţi jur că am acceptat această slujbă înainte să se întîmple ceva, înainte ca logodnicul meu, domnul Delaney, să fie condamnat pentru fraudă federală sau ca povestea lui să devină publică, ţi-o jur...

— Nu vreau să ştiu nimic despre asta, spuse bătrînul şi îşi apăsă buzele pe obrazul Harrietei.

— Pentru că tu mi-ai vorbit de Leland Stanford. Tu ştii că astfel de lucruri se întîmplă tot timpul. Dar eu îţi jur că hotărîrea mea era luată deja dinainte. Eu am hotărît să vin aici, în mod liber, tu trebuie s-o ştii...

Privi dincolo de bătrînul care o îmbrăţişa şi-l văzu pe Arroyo, în picioare la intrarea compartimentului, parţial ascuns de perdelele grele de mătase albastră care erau atîrnate peste tot în acest vagon regal. Apoi auzi un foşnet liniştit în spatele lui Arroyo şi o mînă de femeie lungă şi catifelată îl luă de braţ. Miss Harriet închise gura şi o văzu fugitiv pe femeia cu faţa ca luna acoperită cu un şal albastru.

Exploziile continuară, mai des și mai zgomotos: ea se eliberă de îmbrățișarea tandră a bătrînului și își termină de încheiat toți nasturii de la bluză: ce se întîmplă? dar teama trebuie să fie secretă.

— Poate s-au întors federalii, spuse bătrînul, fără teamă să-și dea în vileag teama. Atunci diavolul să se milostivească de noi.

— Nu, spuse femeia micuță cu fața ca luna și cu mîini lungi și catifelate, intrînd dinspre compartimentul generalului. Sînt doar artificii.

Este ziua sfintei patroane a acestui sat, spuse femeia, o mare zi de sărbătoare pentru toată regiunea, veți vedea îndată, și îi conduse din vagonul staționat în aerul plin de praful împușcăturilor trase de aceiași oameni care cu o zi înainte trăgeau cu puști Winchester obținute prin contrabandă din Texas. Aerul era căminul acid al prafului de pușcă amestecat cu tămîie și un grup de copii cu măști o înconjurară pe miss Harriet și săriră imitîndu-i pe cei mari. Bătrînul gringo se opri și privi spre vagonul de cale ferată.

Arroyo era în picioare pe platformă, cu torsul gol, cu o țigară neagră și lungă între dinți, învăluit în fum, privindu-l pe bătrîn, privind-o pe Harriet Winslow, privindu-i pe amîndoi. Dansatorii indieni din nord dansau monoton în fața capelei, cu clopoței legați de glezne, iar bătrînul o urmări pe Harriet pînă la acoperișul ruinat al conacului, de-a lungul portalurilor devastate unde femeile din sat, cu un amestec de jenă și de grație își probau rochiile pe care ea le-a permis să le cîrpească: cea mai bună ocazie era întotdeauna sărbătoarea și astfel Harriet voia să-i arate bătrînului gringo ce a făcut, și-a învins visul, și-a învins trecutul, a organizat viitorul: a salvat o viață, dar toate acestea nu voia să i le spună ea, să afle el singur.

Perlele nu mai erau acolo și ea se rușină și se mînie cînd puse mîna în casetuța goală. Tot restul, tot ce a visat, tot ce a pregătit, tot ce a cîștigat s-a risipit cu amărăciune (acum ea se așază, singură, și își amintește).

— Prada, spuse, este unicul lucru pe care îl doresc ei.

— Nu-ți fie teamă, spuse pe neașteptate bătrînul.

— Nu aveţi de ce să vă temeţi, spuse Arroyo, care îşi încingea cele două tocuri de pistol de-o parte şi de alta a burţii dezgolite şi plate. Singura lui îmbrăcăminte erau cizmele înalte şi pantalonii din piele de căprioară.

— Iartă-mă, n-am avut timp să mă îmbrac. Mi-a fost teamă să nu cumva să faci ceva de mîntuială, domnişoară.

— Dumneavoastră aveţi prada, dumneavoastră, răspunse ea, mîndră (îşi aminteşte), arogantă (acum se simte singură) şi mulţumită că el a auzit. Este singurul lucru pe care îl vreţi, adevărat? Restul e aer fierbinte.

Arroyo privi caseta goală. Îl privi pe bătrîn. O apucă cu forţa de încheietura mîinii pe Harriet; şi Harriet îl privi pe bătrîn, cerînd ajutor, dar el îşi dădu seama că timpul lui cu această fată a venit şi a trecut chiar dacă ea ar avea încă timp să se cuibărească în braţele lui şi să-l iubească ca o femeie sau ca o fiică, n-avea importanţă, era deja prea tîrziu: văzu faţa lui Arroyo, corpul lui Arroyo, mîna lui Arroyo şi se recunoscu învins. Fiul şi fiica lui.

— Călăreţule: ai putea să iubeşti o femeie căreia i-ai făcut sau îi vei face rău?

Arroyo o apucă de încheietura mîinii şi ea ar fi vrut să lupte împotriva lui dacă bătrînul nu ar fi ascultat de primele cuvinte ale lui Arroyo şi nu ar fi protejat-o; dar fantoşa propriului său ridicol se interpuse între ea şi rezistenţa ei. Arroyo o făcu doar să simtă că şi ea este puternică şi că o duce cu el împotriva voinţei ei, dar nu dînd din picioare şi protestînd, ci la fel de puternică precum este el, puternică în orice situaţie pe care el ar fi creat-o acum: îi conduse pe Harriet şi pe bătrînul gringo afară, în ziua arzătoare, acoperită cu nori, uscată şi cenuşie, printre bărbaţii şi femeile îngenuncheaţi în praf în faţa capelei, înghesuiţi în faţa capelei deja plină de oameni: ea se aşază singură şi îşi aminteşte că mai degrabă decît de o întoarcere a federalilor s-a temut acum de faptul că se află într-adevăr pe un pămînt fatalmente străin, unde singura voinţă sigură este o hotărîre încăpăţînată de a nu fi niciodată decît aceeaşi veche, mizerabilă şi haotică ţară; ea a mirosit lucrul acesta, l-a simţit. Acesta era Mexicul.

Bătrînul adulmecă frica Harrietei și își imagină ceea ce propriul său tată, calvinistul furtunos, ar fi spus cînd ar fi intrat în această capelă:

— O, ce irosire, ce mîrșăvie a risipei, ce cheltuire idolatră a fructelor Domnului în această mulțime barocă de frunze aurite în fiecare colț al altarului, ce ziduri sculptate, ce reliefuri aurii de smochini și mere și cherubini și trompete, ce diaree a aurului mexican și spaniol în mijlocul unui deșert de praf și porci și spini și picioare desculțe și haine sfîșiate și cenușă a ființelor sacrificate!

Hristosul mort se afla într-o cușcă de sticlă. Regele Regilor gol acoperit de abia cu pelerina lui de catifea roșie. Continua să sîngereze după ce murise. Sacrificiul nu dezlegase sclavia vieții sale, a încarnării sale, a oribilei sale cereri de salvare în mijlocul condamnării preordonate a blestematului său corp pămîntesc care ar fi trebuit să se gîndească doar la Tatăl său: tatăl său în aer, călăreț al aerului cățărat pentru totdeauna într-un amvon calvinist, calul său de lemn, acel Clavileño al său cu condamnări și predestinări: gringa a salvat-o pe fetița bolnavă a Garduñei: un miracol: o necesitate: bătrînul gringo văzu o complicitate rece și nedeclarată în ochii lui miss Harriet cînd amîndoi s-au întîlnit în religiile fără altar din nord, unde Iisus Mîntuitorul trăiește eliberat pentru totdeauna de trup, de sculptură, de pictură, un spirit impalpabil zburînd pe altarul muzicii: un Dumnezeu adevărat care niciodată n-ar putea să sîngereze, să mănînce, să se împreuneze cu o femeie sau să-și ușureze stomacul, nu cum e Hristosul mexican.

Arroyo o atrase spre el și arătă spre altarul scînteietor, autodevorator, unde nici Fecioara nu sîngera și nici nu se împreuna cu un bărbat, imaculata mamă a Domnului în picioare în toată gloria ei smălțuită acoperită cu falduri aurii și albastre și cu o coroană de perle, acum ea se așază singură și își amintește de acele perle pe care ea însăși le-a salvat nu mai departe de ieri din dormitorul întunecos al castelanei absente și pe care le-a oferit ca o tentație și ca un monument ridicat în cinstea economisirii și a onestității într-o casetă deschisă.

— Cine a plătit toată această... această... extravaganță? a fost tot ce a putut să spună pentru a ascunde rușinea pe care o încerca, acuzația ei de furt; s-a purtat ca nepoata bătrînului Halston:

— Au economisit tot anul, domnișoară, au suferit și de foame pentru a nu trebui să renunțe la sărbătoarea lor.

El a fost crescut aici, fiul tăcerii și al nenorocirii.

O sărbătoare fără sfîrșit, un lucru proliferant care se alimenta cu propriile lui excese de culoare și de febrilitate și de sacrificiu. Bătrînul gringo nu vru să citească presimțiri sau să descifreze semne ale fatalității în viața care îl înconjura, înghesuindu-l și împingîndu-l încet în interiorul capelei, simțind înaintarea șerpuită, dură și de neînfrînt a credinței încarnate și a sacrificării și a risipei pe altar, despărțindu-l de ei, bătrînul despărțit de Arroyo și de Harriet, de bărbatul și femeia acum împreună, acum îmbrățișați de un destin orb, pe care bătrînul gringo putea să-l înțeleagă pe fața Harrietei, dar nu și pe a lui. Pe fața lui Arroyo. Fața bătrînului gringo spunîndu-i lui Arroyo: „Ia-o, ia-o pe fata mea". În mijlocul penitenților îngenuncheați, a fumului gros de tămîie și a piepturilor cu scapulari, se rostogoli moneda de un peso de argint perforat, și copilul Pedrito, în patru labe, se făcu nevăzut, ca un mic animal, de teamă să nu-și piardă singura bogăție.

XIV

MONEDA DE UN PESO SE ROSTOGOLI PÎNĂ LA marginea piaţetei. Pedrito auzi un pian mecanic îndepărtat, pe care copilul ştiu să-l localizeze cu toată zarva sărbătorii. Fredonă această melodie. Cine n-o ştia?

— *Pe valuri,* îi spuse la ureche Tomás Arroyo Harrietei Winslow.

— *The Most Beautiful Night,* îi spuse Harriet Winslow la ureche lui Tomás Arroyo, pianul mecanic cîntînd dintr-un colţ epuizat şi invizibil al conacului, el şi ea în salonul de dans salvat de foc de către general şi dăruit, spuse ea, nopţii, luminii nopţii.

Dansară încet, reproduşi în oglinzile ca o sferă de brice care taie acolo unde o apuci:

— Uite. Sînt eu.

— Uite. Eşti tu.

— Uite. Sîntem noi.

Ei îmbrăţişaţi la apusul sărbătorii: ea dansînd cu el foarte încet valsul, dar dansînd şi cu tatăl ei, *dansez cu tatăl meu care s-a întors decorat din Cuba,* ridicat în grad în Cuba, salvat de Cuba, salvatorul Cubei:

— Am fost să salvăm Cuba

— Am venit să salvăm Mexicul.

Harriet dansînd în noaptea aceasta cu tatăl ei ridicat în grad, decorat, viteaz, la o serată dansantă de bun-venit eroilor din Cuba, cocarde tricolore pe pieptul fiecărei femei, WELCOME BACK HEROES OF SAN JUAN HILL, tatăl său îmbrăcat în uniformă, cu mustăţile ţepene şi părul parfumat, mîndru de fiica lui zveltă în rochia ei de tafta, căpitanul Winslow mirosind totuşi a ceva deosebit şi ea îngropîndu-şi nasul în ceafa tatălui, ceafa tatălui său mirosind a

Washington, această falsă Acropolă de marmură cu cupole și coloane înfipte în noroiul umed al unui tropic dăunător pentru că nu-și spune numele: o sufocare septentrională, jungla de marmură ca un cimitir grandios și nelocuit, templul justiției și al guvernului prăbușindu-se într-un mărăciniș ecuatorial, devorator, proliferant: un cancer vegetal împletit la temelia Washingtonului, un oraș umed ca sexul unei negrese în călduri. Harriet își îngroapă nasul în ceafa lui Arroyo și simți mirosul de sex excitat și păros al unei negrese: căpitane Winslow, sînt foarte singură și pot să fiu a dumneavoastră oricînd veți dori.

Tomás Arroyo strînse talia femeii străine în timp ce dansau și se apropie și mai mult de pîntecul ei ca o pădure, își imagină pîntecul ca o pădure, își imagină pîntecul Harrietei ca o pădure frumoasă pe care o va vedea mereu de departe, și din spatele unei uși cu oglinzi ieși Tomás Arroyo copil să danseze cu mama sa, mama sa soția legitimă a tatălui său, mama sa doamna curată și dreaptă, fără ca greutatea norilor să-i apese pe umeri, fără nici o coroană de crivăț pe cap, fără ochi cenușii din cauza soarelui puternic, ci curată, nu altfel, o doamnă curată, cu îmbrăcăminte curată, cu părul curat, cu încălțăminte curată, care dansa valsul *Pe valuri*, pe care de-atîtea ori l-au auzit de departe, în casa mare unde îți puteau interzice să privești nu însă și să asculți acordurile muzicii.

Atît de intensă era muzica, încît făcea să strige pămîntul aproape întotdeauna tăcut și le permitea „uite sîntem noi" să se lase pradă iubirii fără teama de a fi auziți. Tomás Arroyo își puse limba în urechea Harrietei Winslow.

Ea se temu atunci să simtă cît de frumos și de periculos în același timp poate fi.

Teama se transformă în plăcere doar pentru că a gîndit-o. Adevărata teamă era ca după aceea să nu se mai întîmple nimic. Arroyo îi puse limba în ureche și Harriet Winslow simți o absență cumplită, nu cea a tatălui său, ci a bătrînului gringo. „O să-l cuceresc pe generalul Tomás Arroyo înainte să mă întorc acasă și să continuu viața mea obișnuită."

Dar bătrînul i-ar fi spus că în Mexic nu este nimic de supus şi nimic de salvat.

— Este lucrul pe care ne este cel mai greu să-l înţelegem pentru că strămoşii noştri au cucerit neantul în timp ce aici se afla o rasă civilizată. Tata mi-a povestit lucrul acesta după războiu în 1848. Mexicul nu este o ţară pervers. Este numai o ţară diferită.

O limbă diferită, în urechea ei: auzită, simţită, umedă, tîrîndu-se ca o reptilă, pe care Harriet o acceptă, dar de care, în acelaşi timp, fugi invocînd predispoziţia ei pentru schimbarea anotimpurilor: dansa în braţele lui Arroyo, dar ea era capabilă chiar acum să dea un sens anotimpurilor, care aici nu existau; dansă în verile copilăriei sale în apropierea foşnetului proaspăt din Rock Creek Park; coborî rapid într-o sanie pe povîrnişurile ninse din Meridian Hill Park; alergă ţinîndu-se de mînă cu tatăl ei pe strada Paisprezece, cumpărînd merele şi nucile toamnei din înmiresmatele băcănii greceşti: se duse la cimitirul din Arlington într-o zi de primăvară plină de polen fugar şi de cireşi umbriţi şi văzu un mormînt gol.

Se strînse şi mai mult în braţele lui Tomás Arroyo, ca şi cum s-ar fi temut să nu piardă ceva, dar îşi îndepărtă faţa pentru a privi propria ei uimire sălbatică în ochii mexicanului.

Am fost aici înainte, dar numai cînd voi pleca îmi voi da seama.

Îl întrebă la ureche dacă îi place să viseze.

Răspunse că da: încetează să mai aibă vîrstă...

Şi mai bine: cînd se trezeşte, nu ştie unde se află.

Arroyo îşi aminteşte doar de un singur anotimp al anului: este mereu acelaşi, aici timpul nu are acele semne în drumul lui şi de aceea este atît de violentă nevoia de a marca timpul cu răni de neuitat, din acelea care continuă să doară după ce se închid: aşa a fost toată viaţa lui.

— Iartă-mă, gringuita, nu ştiu multe lucruri despre lume. Uneori sînt foarte îndrăzneţ. Înţeleg şi simt unele lucruri foarte adînc, gringuita, foarte adînc, pentru că dacă nu le simt, n-am nici o posibilitate să înţeleg ceva.

Dansară valsul ca și cum ar fi dansat o poveste de iubire; ea îi spuse multe lucruri la ureche în engleză, ca și cum el ar fi putut să le înțeleagă doar pentru că ea i le-a spus ca și cum totul s-ar fi întîmplat deja: *n-o să-l mai văd niciodată pe Delaney; cînd vorbesc de întoarcere, nu vorbesc de repetare; o să mă întorc acasă cu timpul tău, Arroyo; cu timpul bătrînului; o să le păstrez pe amîndouă, Arroyo; tu nu știi, dar o să fiu stăpînă pe tot timpul pe care îl voi cîștiga aici; o să fiu mai frumoasă și mai fericită pe măsură ce voi înțelege mai bine acest lucru și mă voi plimba cu timpurile voastre ale tuturor, păstrîndu-le, pe cărările înguste din Rock Creek vara și pe potecile ninse din Meridian Hill iarna și oprindu-mă pe strada Șaisprezece în fiecare toamnă, iar în fiecare primăvară, în fața unei case părăsite unde soarele la apus se joacă cu reflexele schimbătoare ale soarelui pe geamurile ferestrelor: poate mă vei ierta atunci pentru că păstrez timpul tău, Arroyo, sau vei degrada totul poate cerîndu-mi să mă dărui ție în schimbul vieții unui bărbat...*

N-a întrebat, dar nici n-a afirmat. Aceasta nu va mai fi doar povestea unui bărbat. Prezența unei femei (prezența mea, spuse Harriet) va deforma povestea. *Sper doar să-i mai dea un mister și o primejdie pe care faptele, în sine, niciodată nu i le-a garantat.*

— Singurătatea este o absență de timp.

Arroyo o strînse la pieptul său și ar fi vrut să-i spună tot ce gîndește, pentru ca ea să nu plece de aici cu vreo nemulțumire, ci să se simtă stăpînă pe tot ce a cîștigat aici. O să-i ceară să păstreze timpul lui, al lui Tomás Arroyo, atunci cînd el nu va mai putea s-o facă. Și timpul bătrînului. Și al lui, încuviință Arroyo. Va accepta acest lucru. Vor face un schimb de timp, surîse mexicanul: cine va supraviețui va păstra timpul celorlalți doi, e de acord, adevărat? spuse aproape cu timiditate, cu un fel de duioșie, generalul, adevărat? orice s-ar întîmpla...

Vroia ca cei doi americani să spună cînd vor pleca din Mexic:

— Am stat aici. Țara aceasta niciodată nu mă va mai părăsi. Tocmai asta vă cer amîndurora. Pe cuvînt de onoare:

este singurul lucru pe care-l vreau. Nu ne uitați. Dar mai ales, fiți ai noștri fără să încetați să fiți voi.

Atunci spuse lucrul de care ea se temea.

— De tine depinde ca bătrînul gringo să se întoarcă viu în țara lui.

Nici nu mai auzi ce-a adăugat Arroyo (*E un răzvrătit. E viteaz. E rău pentru oamenii mei să fii așa.*), ci ce n-a adăugat (*Nu voi petrece noaptea asta fără tine. Te doresc cum nici nu-ți imaginezi, gringuita. Bine, te doresc cum doresc să învie mama. Așa. Iartă-mă, dar voi face orice pentru ca să te am în noaptea asta, frumoasa mea.*), pentru că Arroyo nu știa că Harriet dansează cu un ofițer decorat, demn, proaspăt îmbăiat și în schimb Arroyo a părăsit-o pe mama lui cuminte și respectată: Harriet îl văzu pe Arroyo ca pe copilul născut de toate femeile copleșite de suferințe și umbre: umbrite, mîhnite.

Cînd se despărți de Arroyo, se văzu într-un salon de dans plin de oglinzi. Se văzu intrînd în oglinzi fără să se privească pe ea însăși, pentru că în realitate intra într-un vis și în acest vis tatăl ei n-a murit.

Îl privi pe Arroyo și îl sărută sălbatic, pe neașteptate. Copilul lăsă să-i cadă peso-ul de argint, dar moneda nu sună la atingerea pietrei, pentru că o mînă pistruiată și osoasă, acoperită de păr alb, o pescui în aer.

XV

SE SIMȚI UMILIT DE PREZENȚA RĂBDĂTOARE A femeii cu fața ca luna acoperită cu șalul ei albastru. În ochii ei umezi se citea o stăpînire de sine, adîncă și înțeleaptă. Femeia unui soldat: a cunoscut astfel de femei în viața lui sau a citit despre ele în toate povestirile din trecut. Dar acum ea îl atinse cu mîna ei lungă și fină, cerîndu-i fără cuvinte să se prefacă că nu se întîmplă nimic, că ea și el sînt acolo, în strălucitoarea cușcă de sticlă a salonului de dans, închiși asemenea lui Hristos în sicriul lui transparent sau asemenea moșierilor absenteiști care dădeau aici în fiecare an un singur bal pentru doamnele și domnii din Chihuahua și din El Paso și chiar din Ciudad de México...

Se prefăceau: el se simți degradat, dar ea nu.

— Uneori el se simte singur și întotdeauna se poartă ca un bărbat, spuse femeia cu fața ca luna.

— Dumneavoastră nu-l satisfaceți? spuse brusc bătrînul gringo.

Ea nu se simți jignită.

— Adevărul este că bărbații și femeile sîntem diferiți.

— Lucrul acesta nu este adevărat și dumneavoastră o știți bine. Eu nu sînt feminist. Unul dintre motivele pentru care sînt aici, doamnă, este acela că mă tem de o lume plină de sufragete isterizate; de un matriarhat insuportabil. Ceea ce se întîmplă este că toți ne răzbunăm. Doar că voi o faceți într-un mod mai ascuns decît noi. Asta e tot..

Femeia cu fața ca luna îi dădu dreptate. Adevărul este că ea era satisfăcută și el nu, nu pentru că n-ar iubi-o, ci pentru că îi cerea să-și arate iubirea acceptînd că el are nevoie de iubire mai mult decît ea.

— Tu nu ești țărancă..

Luă mîinile femeii și le privi.

— Nu. Eu știu să citesc și să scriu.

— Unde te-a întîlnit?

— Nu, eu l-am întîlnit pe el. A intrat în satul meu ca un tînăr armăsar, negru și mătăsos. Apoi satul a fost cucerit de federali. Eu l-am salvat de la o moarte cumplită, crede-mă, generale indian.

— Recunoștința.

— Păi, eu îi sînt recunoscătoare lui. Niciodată nu mi-am imaginat că cineva m-ar putea iubi așa. Nu este un lucru obișnuit în satul meu. Era un sătuc trist unde chiar și perechile căsătorite se culcau pe întuneric. Și cu teamă sau cu scîrbă, nu mai știu.

Spuse că în schimb Arroyo este un bărbat gol, chiar și atunci cînd umblă îmbrăcat. Este un bărbat tăcut, chiar și atunci cînd vorbește.

— A trebuit să-l salvez pentru ca să mă salveze. Sîntem uniți și eu îl înțeleg.

— Ce frumos.

Rămaseră tăcuți multă vreme; bătrînul gringo încercă să-și imagineze ce-i spune Arroyo Harrietei în timp ce femeia aceasta îi vorbește lui, fără să-și imagineze că și Arroyo se gîndește poate la ceea ce femeia îi spune bătrînului gringo, în timp ce Arroyo îi povestește Harrietei cum l-a salvat femeia cu fața ca luna cînd se ascundea de federali în primele zile ale campaniei împotriva lui Huerta aici în nord:

Erau peste tot și Arroyo își dădu seama că l-ar omorî dacă l-ar găsi. Rămase singur în sat și își găsi adăpost într-o pivniță. De acolo îi auzi tropăind deasupra capului său și omorîndu-i pe camarazii săi capturați. Auzi totul, pentru că acea pivniță era ca un melc de mare. Apoi astupară toate intrările cu scînduri bătute în cuie.

Arroyo nu înțelegea. Crezu că au condamnat acest sat la moarte pentru că i-a încartiruit pe revoluționari. L-au încuiat, fără să știe, în acea pivniță. El s-a priceput întotdeauna să adulmece. Îi adulmecă pe cei doi cîini adormiți acolo într-un colț. Bătăile de ciocan i-au trezit. Erau mari și urîți, cenușii, cu boturi de oțel. N-a mai văzut niciodată niște

ființe care să se trezească atît de încet, de parcă ar fi fost uitați în pivnița aceea de la începutul timpului. Îi trecu prin minte că au fost lăsați doar pentru el, că sînt păzitorii lui, că sînt spiritele păzitoare în formă de animale. Adevărul este că erau doi dulăi urîți, cenușii și de o ferocitate ieșită din comun, pe care stăpînul casei i-a părăsit acolo pentru că federalii i-au furat tot și omului acestuia îi plăceau cîinii mai mult decît banii, dacă i-ar fi avut, sau decît soția, căci soție avea.

— Nu mă privi așa, gringa.

— Așa simt.

— Ești aici de bunăvoie.

— Da, dar numai pentru ce-ai spus tu. O știi foarte bine.

— A, îți place bătrînul.

— Da. Are o durere. Cel puțin așa înțeleg.

— Și eu atunci?

— Tu provoci durerea. Eu voi încerca să-l ajut cum voi putea. Înțelege că pentru asta mă aflu aici.

— O să-l salvezi așa cum ea m-a salvat pe mine?

— Nu știu cum te-a salvat ea.

Arroyo și cîinii se pîndiră. Cîinii știau că el se află acolo. El știa că ei se află acolo. Cîinii întotdeauna atacă sau latră. Extraordinar în această situație era faptul că îl pîndeau pur și simplu pe Arroyo ca și cum s-ar fi temut de el tot atît de mult ca și el de ei. Poate că ei nu știau că el nu este un alt animal sau poate că stăpînul lor i-a învățat să se teamă de tot ce miroase a soldat. Cine știe. Cîinii au mai mult de cinci simțuri. Arroyo spuse că nici măcar n-ar spune această poveste dacă n-ar fi atît de ciudată.

A fost o zi foarte lungă. Arroyo nu se mișcă și îi făcu să simtă că și el e puternic, dar că pentru moment nu le va face rău. Apoi se lăsă noaptea și el își dădu seama că cei doi cîini au așteptat după faptul că puteau să-l simtă mai bine decît putea să-i vadă el. Mîrîiră. Simțiră că Arroyo se pregătește să-i atace. Lătrară foarte urît, și imediat se năpustiră. Arroyo trase asupra lor. Îi străpunse în aer, ca pe doi vulturi grei. Își descărcă tot revolverul. Căzură horcăind îngrozitor. Îi privi. Se temu că împușcăturile au fost auzite și atunci alții aveau să-l omoare pe el așa cum i-a omorît și el pe dulăi. Îi lovi cu

piciorul şi îi întoarse cu vîrful cizmei. Doi cîini urîţi, monstruoşi.

— Îţi povestesc toate acestea cu speranţa că la sfîrşit mă vei înţelege.

— Tu ştii de ce mă aflu aici.

Trecură zilele şi Arroyo putea să audă ordinele militare deasupra capului său, mai ales ordinele date plutoanelor de execuţie. În timp ce el murea de foame cu un pistol descărcat în mînă şi cu doi cîini morţi la picioarele lui. Ar fi dorit să mai aibă încă un glonte. Era mai bine decît să-i mănînce pe duşmanii lui morţi.

— Voi crede orice îmi vei spune acum.

— Nu eşti prizoniera mea.

— Asta o ştiu deja.

— Crede tot ce îţi voi spune. Vei putea pleca atunci cînd vei vrea.

În noaptea aceea auzi că cineva bate cu degetele în scîndurile bătute în cuie. O voce de femeie îi spuse să nu deznădăjduiască. Ea îl va lăsa să iasă de îndată ce va trece primejdia. Să nu deznădăjduiască. Ceea ce ea nu ştia este că Arroyo i-ar fi mîncat pe cei doi cîini. Dar îi ascultă vocea şi îşi spuse că trebuie să creadă în ea, nu trebuie s-o jignească îndoindu-se de ea şi apoi ea este singura lui speranţă. Nu trebuie să mănînce mortăciuni pentru ca să nu trebuiască să-i spună mai apoi: am crezut în tine ştiind că nu este adevărat şi îţi sărut buzele cu aceleaşi buze care au mîncat carne de cîine.

— Înţelege-mă şi iartă-mi mica iubire trecătoare pentru tine, gringa.

— Ştiu bine. Şi eu ştiu să salvez un bărbat. Dar poate consecinţele sînt diferite. Ştii foarte bine ce trebuie să-mi povesteşti, generale Arroyo.

Îi spuse că erau două posibilităţi ca cineva să moară noaptea trecută după luptă. Una era a bătrînului gringo. Cealaltă a colonelului federal. Oricare dintre ei ar fi putut să moară.

— M-am întors să-ţi povestesc că colonelul a murit ca un viteaz.

— Trăieşti un vis nesfîrşit de onoare.

(Acum ea este singură și își amintește: Viața nu este așa cum o înțeleg eu. Ah, acum ea înțelege viața în sfîrșit, după ce a fost iubită de el?)

— Ești vanitos și prost uneori, și alteori ești sincer și vulnerabil. Știu asta după ce te-am iubit. Asta înțeleg, dar nu modul tău de a înțelege viața, pentru că tu cinstești moartea mai mult decît orice.

— Eu sînt viu. Datorită unei femei ieri și datorită ție azi.

Nu, ea dădu din cap agitîndu-și părul castaniu, el este viu azi pentru că n-a sosit încă momentul cel mai bun pentru ca el să moară. Nu-l va lăsa să treacă. Lucrul cel mai important din viața lui Arroyo n-o să fie cum a trăit, ci cum a murit.

— Sigur. Sper ca tu să mă poți vedea murind, gringuita.

— Ți-am mai spus că prefer să văd moartea ta decît a bătrînului.

— Este foarte bătrîn.

— Dar nu știu să-i judec durerea. Pe a ta știu s-o judec.

— Ți-ai petrecut timpul judecîndu-mă de cînd ai venit.

— N-o să mai fac, ți-o jur. Este promisiunea mea contra promisiunii tale, generale Arroyo.

— Vorbești mult, frumoasă gringuita. Eu am crescut în tăcere. Tu ai mai multe cuvinte decît sentimente, cred eu.

— Nu-i adevărat. Îmi plac copiii. Sînt bună cu ei.

— Atunci, fă unul.

Rîseră mult și el o sărută din nou, intrîndu-i în gură ca într-o pivniță plină de cîini, devorîndu-i limba cu aceeași foame pe care a simțit-o atunci.

— Nu-ți place, gringuita? Cu sau fără promisiuni, nu-ți place, spune-mi, frumoasă gringuita, gringuita amantă și îndurerată, iubind cu de-adevărat pentru prima oară, să nu-mi spui că nu, frumoaso, nu ți-a plăcut dragostea mea, dragostea ta, gringuita?

— Da.

Arroyo strigă și femeia cu fața ca luna strînse mîna bătrînului gringo și spuse despre Arroyo ceea ce toți spuneau despre bătrîn:

— A venit aici doar ca să moară.

— Căpitane Winslow, sînt foarte singură și puteți să mă aveți oricînd veți dori.

Bătrînul gringo se întoarse pe jos la vagonul de cale ferată și îl văzu pe Arroyo singur, rîzînd și mergînd legănat, cu pasul fanfaron, prin tabăra prăfuită, fără să știe ce face sau zice dușmanul lui. Dar bătrînul gringo își imagină și se temu că generalul se plimbă ca un cocoș pentru a lăsa să se înțeleagă că gringa este a lui, că s-a răzbunat în felul acesta pe bețivii de americani, Arroyo este acum masculul care a avut-o pe americană și a spălat cu o ejaculare rapidă înfrîngerile de la Chapultepec și Buenavista.

Dar Harriet nu gîndea ca bătrînul. Cînd Arroyo o lăsă pe ea, femeia cu fața ca luna se întorsese deja în compartimentul în care dormeau cele două femei, și Harriet se simți scandalizată și rușinată. Aceasta era adevărata lui femeie.

— Trebuie să înțelegi, spuse femeia cu mîinile lungi și fine, care făceau parte din sentimentele și modalitatea ei de comunicare. Erau biciuiți cu latul unui machete dacă erau auziți că fac amor. Uneori aproape îi omorau. Trebuiau să facă amor în tăcere, ți-o spun ca femeie. Mai rău ca animalele. Eu am fost prima femeie cu care a făcut amor fără să se teamă de cuvintele și de suspinele lui. El nu va uita niciodată cum a strigat de plăcere pentru prima oară cînd a terminat în interiorul meu și nimeni nu l-a biciuit. Nici eu nu-l voi uita, domnișoară Harriet. Niciodată n-o să-l întrerup cînd face dragoste, pentru că ar fi ca și cum m-aș întrerupe pe mine cînd fac dragoste. Dar el n-a mai strigat niciodată de atunci, pînă în noaptea asta cu dumneavoastră. Asta m-a speriat, trebuie să mărturisesc acum, înainte să fie prea tîrziu și presimțirea mea să se transforme în altceva. Tomás Arroyo este fiul tăcerii. Adevăratele lui cuvinte sînt hîrtiile lui pe care le înțelege mai bine decît oricine, chiar dacă nu știe să le citească. Eu întotdeauna m-am temut să nu se întoarcă aici unde s-a născut. Ce lucruri se pot întîmpla cînd cineva se întoarce la căminul pe care într-o zi l-a părăsit pentru totdeauna?

Cum nu știu ce să-i răspundă, Harriet făcu o slabă încercare de a-i spune femeii că și ea a avut un amant în țara ei, un bărbat blînd și onest, un bărbat distins și responsabil,

un... Privi ochii femeii cu fața ca luna și nu putu să continue.

— Ești liberă, gringa, îi spusese Arroyo cînd o părăsise în după-amiaza aceasta, și ea îi răspunsese că nu, asta nu e iubire adevărată, dar ce o să-i spună dacă se va întoarce din nou, în noaptea asta, puțin amețit, ca să-i spună că nu-i ajunge o singură dată, că durerea bătrînului gringo nu e nimic pe lîngă durerea lui, durerea de a nu o mai avea pe ea încă o dată, de a continua s-o dorească, imaginîndu-și-o goală în brațele lui, de a nu putea s-o mîngîie...

— Nu mai ai nimic de dorit sau de imaginat, generale Arroyo.

— Nu mă pedepsi, te rog frumos.

— Ai prefera să mă imaginezi? Acum vorbești ca un bărbat pe care l-am cunoscut odată. Și el prefera să mă imagineze în timp ce făcea amor cu altele, pentru ca eu să fiu femeia lui ideală. Poate destinul meu este acela de a trăi în imaginația bărbaților.

Arroyo spuse că nu știe istoria personală a Harrietei, nici nu dorește s-o știe. Poate și ea simte că s-a răzbunat?

— Toți sîntem oameni jigniți, unii mai mult decît alții, îi spuse Tomás Arroyo. Tuturor ne place răzbunarea. Aici îi spunem pe nume. Voi cum îi spuneți?

— Caritate... destin... murmură Harriet Winslow.

Admise că într-adevăr voia să-l omoare pe bătrînul gringo în noaptea luptei și apoi să-i spună ei că a murit ca un laș. Ce vroia ea, de fapt? Să aibă un tată ca bătrînul gringo, sau să se poarte cu Arroyo precum cu tatăl ei? Ea tremură cînd auzi ce spune și îi spuse vorbește, vorbește, ca să spună altceva, nu ce a spus acum.

Înainte de a se hotărî să o iubească, Arroyo se gîndi că niciodată n-o să știe de ce bătrînul gringo nu l-a omorît pe colonel și a pierdut în felul acesta ocazia de a cîștiga încrederea șefului.

— Ăsta a fost primul lucru pe care mi l-am spus, gringa, îi comunică imediat îndoiala lui. Al doilea a fost: Arroyo, dacă îl vei omorî pe bătrînul gringo, niciodată nu va fi a ta gringuita. Atunci un drăcușor mi s-a băgat în cap și mi-a spus: Arroyo, poate că cele două lucruri sînt unul și același.

Nici tu nici bătrînul nu vreți s-o pierdeți pe această femeie frumoasă. Și amîndoi știți că ea niciodată nu va iubi un asasin.

Spusele lui o aduseră la disperare. Cum își număra Arroyo morții? Cei din ziua următoare îi ștergeau pe cei din ziua anterioară? Fiecare dimineață însemna să uităm sîngele și s-o luăm de la capăt cu morții? Mîine, mîine... Spuse că n-o interesează deloc ce-ar putea să mai spună. Ar fi putut să spună orice ar fi dorit. Ar fi putut să-i inventeze un alt destin bătrînului. Îi strigă că o rănește în credința ei cea mai adîncă. Îi ceru să o creadă: ea nu gîndește ca el, îi e greu să-l urmeze, nu trebuie să se mai vadă, o singură dată pentru a-și face o promisiune și a-și dărui o plăcere, mai merge, dar nu pentru a-și reinventa un destin, al lor și al altora. Aceasta nu este credința ei, spuse suspinînd Harriet Winslow. Numai Dumnezeu poate să facă asta.

— Nu un bărbat ca tine.

— Aș fi putut să-l omor.

— Atunci nu m-ai fi posedat niciodată, ai dreptate. Am fost cu tine doar pentru că mi-ai spus că vrei să-l omori. Asta mi-ai spus în înghesuiala din capelă, apucîndu-mi brațele.

— Ascultă, ce e roata asta pe brațul tău drept?

— Este un vaccin. Dar răspunde-mi. Acum trebuie să-ți ții promisiunea.

— Ești liberă, gringa. Vaccin?

— M-ai învățat să descopăr dragostea fără să iubesc? Aceasta nu este adevărata libertate a unei femei, te înșeli.

Și iarăși:

— Nu ți-a plăcut, gringuita? Spune-mi dacă nu ți-a plăcut, cu sau fără promisiune, adevărat că ți-a plăcut și mai vrei, frumoasă gringa, fetiță dulce, gringuita mea, amanta mea drăgăstoasă, iubind de-adevăratelea pentru prima oară, cu vaccinul tău cu tot, eu știu, nu ți-a plăcut cum te-am iubit, cum ne-am iubit, gringuita?

— Da.

Și lucrul acesta Harriet Winslow nu i l-a iertat niciodată lui Tomás Arroyo.

XVI

– ȘTII DE CE M-AM ÎNTORS? O ÎNTREBĂ PE Harriet Winslow, și imediat nu mai întrebă, afirmă: Tu știi de ce m-am întors. Ochii tăi îți scapă, gringuita, probabil că fugi de ceva, din moment ce dorești atît de mult să te întorci la același lucru, la lucrul de care fugi: uite, te-ai privit în oglinzi, crezi că nu știu? Și eu m-am privit în oglinzi, cînd eram un băiețel; dar oamenii mei nu, ei niciodată nu și-au văzut corpurile în întregime: eu trebuia să le dau acest mare dar, această sărbătoare: acum, priviți-vă, mișcați-vă, ridică un braț, tu, dansează o polcă, răzbunați-vă pentru toți anii orbi în care ați trăit orbi față de propriile voastre corpuri, pipăind în întuneric pentru a întîlni un corp – corpul tău – atît de străin și tăcut și depărtat ca toate celelalte corpuri pe care nu ți se permitea să le atingi sau cărora nu li se permitea să te atingă pe tine. S-au mișcat în fața oglinzii și s-a rupt vraja, gringuita. Știi tu, aici avem un joc de copii. Se numește vrăjitii. Cel care te atinge te vrăjește. Rămîi nemișcat pînă cînd altă persoană ajunge să te atingă. Atunci poți să te miști din nou. Cine știe cînd va veni altă persoană să te vrăjească încă o dată. A vrăji. Este un cuvînt foarte frumos. Este un cuvînt foarte periculos. Ești vrăjit. Dar nu mai ești stăpîn pe tine însuți. Ți aparții altei persoane care nu poate să-ți facă bine sau să-ți facă rău, cine știe? Ascultă-mă, gringuita, eu am fost vrăjit de casa asta de cînd m-am născut aici, nu în patul mare cu perne de puf și cu baldachin al tatălui meu, ci pe rogojina mamei mele într-o cameră de serviciu. Conacul și cu mine ne-am privit de treizeci de ani încoace, așa cum și tu te-ai privit în oglindă sau cum oamenii mei s-au văzut reflectați în ea. Eu eram vrăjit de cărămidă și de plăcile de faianță multicoloră și de geamuri și

de porțelan și de lemn. O casă sînt toate acestea la un loc, dar și mult mai mult. Ai avut o casă pe care s-o fi putut numi „casa mea" cînd erai copilă, gringuita? Sau și tu a trebuit să privești o casă care ar fi putut fi a ta, care într-un fel era a ta, mă înțelegi, dar care era mai îndepărtată de tine decît un palat dintr-un basm? Există lucruri care sînt și una, și alta: ale tale și ale altuia, care te dor ca și cum ar fi ale tale pentru că nu sînt ale tale. Mă înțelegi? Vezi altă casă, înțelegi această casă, vezi cum se aprind luminile și cum cuprind treptat toate ferestrele și apoi le vezi stingîndu-se noaptea și tu te afli în interiorul casei, dar și afară, supărat că te afli afară, dar recunoscător că poți vedea casa în timp ce ei toți, ceilați, restul, mulți, se află înăuntru, prizonieri, și nu pot să vadă: atunci ei sînt cei excluși și tu te bucuri, gringuita, tu te simți mulțumit și sufletul ți-e plin de bucurie: tu ai două case și ei au doar una singură.

Arroyo lăsă să-i scape un suspin înspăimîntător, asemănător mai degrabă cu geamătul cuiva izbit cu piciorul în vintre și își ascunse exteriorizarea involuntară a chinurilor interioare, curățîndu-și gîtlejul și scuipînd o flegmă groasă într-un pahar plin cu rachiu. Era un spectacol urît și Harriet se ascunse de el, dar Arroyo o apucă cu forța de bărbie.

— Privește-mă, spuse Arroyo, gol în fața Harrietei, îngenuncheat, gol, cu pieptul lui arămiu puternic și buricul lui adînc și sexul neliniștit, niciodată în stare de repaus, ea l-a cercetat, mereu pe jumătate în erecție, asemenea sticlei de *mezcal* pe jumătate plină pe care obișnuia s-o lase mereu în diferite locuri, ca și cum testiculele lungi și tari, asemănătoare cu o pereche de fructe păroase de avocatier, legănîndu-se, dar tari ca piatra între picioarele lui indiene zvelte, fără păr, lucioase, ar fi avut sarcina de a se ocupa neîntrerupt de erecția penisului negru, din nou strălucitor, zvîcnind, încununat cu o aureolă din părul cel mai negru pe care ea l-a văzut vreodată, și rîse amintindu-și de părul pubian ciufulit, roșiatic, rar, al lui Delaney, pe care ea l-a văzut o singură dată, prin șlițul pe jumătate deschis, penisul lui Delaney adormit ca un pitic trist pierdut într-o spălătorie: văzut o singură dată, dar simțit de atătea ori cînd îi cerea: fii femeia

mea, Harriet, dovedește-mi iubirea ta, fă ce vrei, știi tu, fără nici un pericol pentru tine, scumpo, doar mînuța ta fină, Harriet: și micile lui plăceri reci și spasmodice; Arroyo era ca un șuvoi fluid la fel ca sexul: asta însemna numele lui, Brook, Stream, Creek: Tom Creek, Tom Brook, ce nume englezesc perfect pentru un bărbat care semăna cu Tomás Arroyo! rîse ea cu el îngenuncheat acolo în fața ei, fără să-și etaleze sexul în perpetuă semierecție pe care ea îl văzu și îl atinse iluzionată, înțelegînd că nu este nimic de înțeles acolo, că Arroyo, Tom Brook af ei, este armăsarul primitiv: a auzit spunîndu-se că bărbați cum sînt căruțașii, ciobanii, zidarii, au penisul mereu pregătit, tare, nu-și complică viața cu gînduri despre sex, își folosesc sexul cu firescul cu care merg, strănută, dorm sau mănîncă: Arroyo este ca ei? Îi trecu prin gînd o clipă și imediat se detestă pentru că l-a privit din nou cu un aer protector, mult, mult mai bine să creadă că penisul lui Arroyo este mereu pregătit sau pe jumătate pregătit, de fapt, datorită unei imaginații complicate care ei i se părea de nepătruns: poate el este așa cu ea, doar cu ea, cu nimeni altcineva, cu nici o altă femeie?

„Harriet Winslow, se dojeni în tăcere pe ea însăși, orgoliul este un păcat. Nu deveni o fată proastă și infatuată atît de tîrziu. Nu înnebunești pe nimeni, nici în Mexic, nici la Washington. Liniștește-te, liniștește-te, miss Harriet, fetițo, liniștește-te."

Nu mai vorbea cu ea însăși: imaginația o condusese în brațele amantei tatălui ei, negresa umedă în casa umedă și tăcută, unde luminile urcau și coborau pe scări.

– Privește-mă, repetă Arroyo, privește-mă privindu-te (asta vroia să spună, oricum, gîndi ea) (acum ea se simte singură și își amintește) incapabil să mă mișc în timp ce îți privesc chipul, pentru că ești frumoasă, poate, dar frumusețea nu este singurul motiv pentru a rămîne așa, nemișcat, în fața cuiva sau în fața unui lucru, ca în fața unui șarpe, surîse Harriet, de exemplu, sau în fața unei fata morgana în deșert; sau a unui coșmar din care nu poți să evadezi, căzînd pentru totdeauna în fîntîna visului, alergînd pentru totdeauna în interiorul visului: nu, spuse Arroyo, te gîndești la lucruri

triste şi urîte, gringa, eu vorbesc de frumuseţe, sau de iubire, sau pentru că îmi amintesc deodată cine eşti tu şi ori tu mă faci să-mi amintesc cine sînt eu, ori deodată fiecare în parte îşi aminteşte de cineva, dar îi mulţumeşte persoanei care priveşte pentru că îi aduce înapoi această dulce amintire; da, ea îşi ridică palma, aici, în noaptea asta pot să-mi imaginez multe lucruri care n-au existat niciodată sau să doresc ceea ce n-am avut niciodată, spuse Arroyo, unindu-şi palma deschisă cu palma ei: ea rece şi uscată, el fierbinte, dar şi uscat, amîndoi în genunchi învolburînd cu genunchii lor spuma cearşafurilor, patul ca o tălăzuire nemişcată care va prinde din nou viaţă atunci cînd trenul se va mişca iarăşi, cînd se va grăbi spre întîlnirea următoare, spre luptă, spre campanie, spre ceea ce se va întîmpla după aceea în viaţa lui Arroyo: atunci patul cuplului Miranda, pe care erau îngenuncheaţi împreună iubindu-se, se va zdruncina singur, fără a ţine seama de corpurile care acum îi dădeau singurul lui ritm: o mare de fluxuri lente şi reci şi fulgere subite de căldură ivite din profunzimi de nebănuit, unde o caracatiţă se va mişca împinsă de o teroare iraţională şi spiralele de nisip negru alergînd ca nişte nori spre înalt încălzind uşor apele cu febra descoperită a nemişcării, spărgînd oglinzile mării îngheţate: prefăcînd în aşchii suprafaţa realităţii.

Fiecare strînse în pumnul său mîna celuilalt.

El spuse că timp de treizeci de ani privise fără să se mişte conacul: cînd era copil, cînd era adolescent, şi cînd era bărbat tînăr la conac. Atunci a avut loc această mişcare. Nu el a început-o. El n-a făcut decît să i se alăture. Dar înţelege că este a lui, ca şi cum el ar fi conceput revoluţia între coapsele deşertului din Chihuahua, da, gringuita, chiar aşa. Dar nu ăsta este lucrul cel mai important. Adevărul este că el s-a mişcat, în sfîrşit, el împreună cu toţi ceilalţi, cu spinările îndoite, mişcîndu-se, urcînd ca dintr-un vis de marijuana, animale încete arămii însetate şi rănite, urcînd din patul deşertului, din căuşul muntelui, urcînd cu picioarele goale din satele devorate de păduchi, a vorbit ea cu Luna, femeia care a venit dintr-un mic sat din nordul Mexicului, ea ştie, ştie ea? bine, mişcarea l-a excitat şi acum, şi acum,

o obligă cu violență să-și coboare mîna strînsă în mîna lui și o așează pe penisul lui nervos, și acum poate să i-o spună doar ei, niciodată nu-i va spune nimic Lunei, femeia va înțelege, dar se va simți trădată pentru că amîndoi sînt mexicani, el i-o va spune ei, pentru că n-ar putea să i-o spună decît unei femei venită dintr-o țară atît de depărtată și ciudată ca Statele Unite, din cealaltă lume, din lumea care nu este Mexicul, din lumea depărtată și curioasă, periferică și marginală a iancheilor care nu se bucură de mîncărurile bune sau de revoluțiile violente sau de femeile sclave sau de bisericile frumoase și care rup toate tradițiile doar ca să le rupă, ca și cum doar în viitor sau în tot ce e nou ar exista lucruri bune, îi poate spune asta doar ei nu numai pentru că ea este altfel, ci pentru că acum ei, mexicanii, sînt, poate doar pentru o clipă, ca și ea, ca bătrînul gringo, ca toți cei din țara lor: neliniștiți, mișcîndu-se, uitînd vechea lor fidelitate față de un singur loc și un singur peisaj și un singur cimitir, asta îi va spune ei:

– Gringa, sînt din nou prizonier.

– Ce vrei să spui? întrebă ea, surprinsă încă o dată de acest bărbat ale cărui cuvinte erau mereu o surpriză pentru ea.

– Asta vreau să spun. Înțelege-mă. Încearcă. Nu mă puteam mișca privind conacul, ca și cum aș fi fost propriul meu spiriduș. Atunci am evadat și m-am mișcat. Acum sînt nemișcat din nou.

– De ce te-ai întors aici? spuse ea încercînd să fie înțelegătoare.

– Nu, el dădu din cap energic. Mai mult decît atît. Mă simt din nou prizonierul propriilor mele fapte. Ca și cum din nou nu m-aș mai mișca.

Este închis în destinul revoluției unde l-a surprins ea: asta a vrut să spună. Nu, este ceva mai mult decît întoarcerea la conac. Cu mult mai mult decît asta (își lăsă mîna să cadă pe coapsa goală a Harrietei): Toți avem vise, dar atunci cînd visele noastre se transformă în destinul nostru, trebuie să ne simțim fericiți pentru că visele au devenit realitate?

El nu știa să răspundă. Nici ea. Dar Harriet începu să se gîndească de atunci că poate bărbatul acesta a fost capabil să

facă ceea ce nimănui nu i se cere: s-a întors acasă, retrăieşte unul dintre cele mai vechi mituri ale umanităţii, întoarcerea la căminul părintesc, la casa călduţă a originilor noastre.

„Nu este posibil, îşi spuse ea, şi nu numai pentru că cel mai probabil este ca acel loc să nu se mai afle acolo. Dar chiar dacă s-ar afla acolo, nimic nu va mai fi la fel: oamenii îmbătrînesc, lucrurile se sparg, sentimentele se schimbă. Niciodată nu te poţi întoarce acasă, chiar dacă este acelaşi loc cu aceiaşi oameni, dacă din întîmplare atît locul cît şi oamenii au dăinuit, nu aceiaşi, ci faptul că sînt pur şi simplu acolo, în fiinţarea lor." Îşi dădu seama că limba engleză nu ştie să conjuge decît un singur fel de a fi, *to be*, care în spaniolă este fiinţa şi fantoma ei: a fi esenţial şi permanent şi a fi schimbător aici, o formă de existenţă, oglinda celeilalte, dar şi transformarea ei: schimbarea constantă, ca spiritul şi trupul. Căminul este o amintire. Singura amintire adevărată: prin urmare amintirea este căminul nostru, şi astfel se transformă în singura dorinţă adevărată a sufletelor noastre; căutarea arzătoare a micilor şi incertelor noastre paradisuri, îngropate foarte adînc în sufletele noastre, impermeabile la sărăcie sau prosperitate, la bunătate sau cruzime. Un sîmbure strălucitor de autocunoaştere care străluceşte doar pentru un copil? întrebă Harriet.

— Nu, răspunse Arroyo intuitiv, un copil este doar un martor. Eu am fost martorul conacului. Pentru că eram bastardul din camerele de serviciu, trebuia să-mi imaginez ceea ce ei nici măcar nu se străduiau să vadă. Am crescut mirosind, respirînd, ascultînd fiecare colţ din casa asta: fiecare cameră. Eu puteam să ştiu fără să mă mişc, fără să deschid ochii, vezi, gringuita? Eu puteam să respir cu fiecare loc şi să văd ce făcea fiecare în camera lui, în baia lui, în sufragerie, nu exista nimic secret sau necunoscut pentru mine, micul martor, Harriet, eu care i-am văzut pe toţi, i-am auzit pe toţi, i-am imaginat şi i-am mirosit doar pentru că am respirat în ritmul pe care ei nu-l aveau pentru că nu le era necesar, ei meritau totul, eu trebuia să-mi umplu plămînii cu aerul conacului, să-i umplu cu cea mai mică crăpătură din zugrăveala pereţilor, cu fărîmitura cea mai mică de pîine, cu

cea mai secretă frîntură de vomă, cu urmele şerpuite de treabă mare şi praful lor măturat sub covoare, şi să fiu astfel martorul absent al fiecărei împreunări trupeşti, grăbită sau languroasă, jucăuşă sau plicticoasă, lamentabilă sau orgolioasă, tandră sau rece, al fiecărei defecaţii, groasă sau apoasă, verde sau roşie, uşoară sau bolovănoasă din cauza porumbului crud indigest, am ascultat, mă auzi, fiecare vînt, mă auzi, fiecare rîgîit, fiecare scuipat căzînd, fiecare urină curgînd şi am văzut cum li se sucea gîtul curcanilor descărnaţi, cum erau castraţi boii, cum erau spintecaţi ţapii şi puşi la frigare, am văzut sticlele astupate pline cu vinul neliniştit din văile din Coahuila, atît de aproape de deşert, încît miros a vin de nopal, apoi sticluţele cu medicamente destupate pentru curăţenia cu ulei de ricin şi pentru febra mare a morţii, şi pentru naştere şi pentru bolile de copii, eu puteam să ating catifelele roşii şi organdiurile spumoase şi taftalele verzi ale crinolinelor şi bonetele doamnelor, cămăşile lor lungi de noapte din dantelă cu inima sacră a lui Iisus brodată în dreptul sexului: devotamentul tremurător şi umil al lumînărilor de pe măsuţele de noapte picurîndu-şi liniştit sudoarea de ceară portocalie ca şi cum ar fi fost o parte dintr-un mic orgasm sacru; contrastînd cu candelabrele din casa imensă cu parchete luxoase şi draperii grele şi ciucuri auriţi şi pendule cu picioare, şi fotolii cu braţe şi scaune de sufragerie fragile şi scăldate în vopsea aurie: eu am văzut totul şi într-o zi bătrînul meu prieten, bărbatul cel mai bătrîn de la conac, un bărbat poate la fel de bătrîn ca însuşi conacul, da, uneori am crezut că aşa este, un bărbat care niciodată n-a purtat pantofi şi niciodată n-a făcut zgomot (se numea Graciano, acum îmi aduc aminte), îmbrăcat tot în pînză albă, o bucată de piele veche bătrînul, cu îmbrăcămintea aceea care a fost cîrpită de atîtea ori, încît nu mai era posibil să se facă vreo deosebire între petice şi peticele peticelor de pe hainele lui şi ridurile de pe pielea lui, ca şi cum corpul ar fi fost şi el cîrpit de o mie de ori: Graciano cu mirişte lui albă pe cap şi pe bărbie era omul însărcinat să întoarcă ceasurile în fiecare seară şi într-una dintre seri mă luă cu el.

„Nu i-am cerut-o eu. El singur m-a luat de mînă, şi cînd am ajuns la ceasul care se afla în salonul unde toţi beau cafea şi coniac după cină, Graciano mi-a dat cheile casei. El era singurul servitor care avea dreptul să le ţină. Mi le-a dat mie în seara aceea, pentru ca eu să le ţin în mînă în timp ce el întorcea ceasul cel mare de la intrarea în salon.

Gringa: timp de o clipă am avut acele chei în mîna mea. Erau fierbinţi şi reci, ca şi cum şi cheile vorbeau despre viaţa şi moartea din camerele pe care le deschideau.

Am încercat să-mi imaginez ce camere vor deschide cheile fierbinţi şi ce camere, cele reci.

A durat doar o clipă.

Am strîns cheile în pumn, ca şi cum aş fi ţinut în el întreaga casă. În clipa aceea toată casa a fost în puterea mea. Toţi cei care se aflau în ea erau în puterea mea. Sigur că ei au simţit-o pentru că (sînt sigur) pentru prima oară în viaţa lor au încetat să discute şi să fumeze şi să bea şi şi-au îndreptat privirea spre bătrînul care întorcea ceasul şi o doamnă foarte frumoasă îmbrăcată în verde m-a văzut şi a venit pînă la mine, lăsîndu-se jos în faţa mea şi spunînd: «Ce nostim!»

Aprecierea tinerei doamne n-a fost împărtăşită de nimeni din cei de faţă. Am văzut cum se aplecau unii spre alţii, am auzit cum vorbeau cu vocea scăzută, şi apoi o tăcere penibilă cînd doamna s-a întors să-i privească de parcă ar fi vrut să-şi împartă bucuria cu ei, dar n-a dat decît peste priviri reci şi atunci a întrebat cu o voce foarte scăzută:

«— Ce-am mai făcut acum?»

Era tînăra soţie a fiului mai mare al tatălui meu. Era mama copiilor, nepoţii mei, pe care tu ai venit să-i înveţi engleza, gringa. Acum douăzeci de ani, fata aceea nu înţelegea încă legile clanului Miranda. Eu i-am privit speriat, strîngînd în pumn cheile casei lor. Atunci bărbatul care era tatăl meu a lătrat:

«— Graciano, ia-i cheile mucosului ăstuia.»

Bătrînul surîse şi întinse palma ca să-i dau darul pe care mi-l făcuse.

Eu îl înţelegeam pe don Graciano. Îi înapoiam cheile dîndu-i de înţeles că eu le-am atins deja, că eu înţeleg că el

îmi face acest dar minunat dintr-un motiv necunoscut. Cînd i le-am dat înapoi, cheile erau calde, dar mîna mea era rece.

Apoi don Graciano m-a dus cu el pînă la patul lui vechi în partea în care dormeau servitorii şi se aşeză pe el cu o privire absentă, pe care mai tîrziu am învăţat s-o descopăr, gringa, în ochii celor care se duc din lumea asta, dar nu ştiu încă. Uneori, privindu-i, noi aflăm înaintea lor cine o să plece, şi cînd. Există un fel de absenţă în privirea lor lăuntrică care ne spune: «Priveşte-mă. Sînt pe ducă. Eu nu ştiu. Dar se întîmplă doar pentru că mă privesc dinlăuntrul meu şi nu din afară. Tu care mă priveşti din afară, spune-mi dacă n-am dreptate şi uite, băiete, nu mă lăsa să mor singur.»

Desigur că bătrînul Graciano a vorbit de alte lucruri în noaptea aceea. A spus, îmi amintesc (Arroyo îşi aminti), că de multe ori stăpînii au vrut să-i dea lui hainele uzate, hainele de oraş, pentru a-l răsplăti şi a-i arăta stima lor. M-a sfătuit să nu cumva să accept aşa ceva. Să mă mulţumesc întotdeauna cu hainele mele de lucru, mi-a spus, în noaptea aceea.

A vorbit despre caritate şi despre cît de mult o detesta. A vorbit despre cum să vorbim, despre cum vorbim noi, nu despre cum imităm modul de a vorbi al stăpînilor. A spus că niciodată nu trebuie să explici nimic; mai bine să înduri loviturile de bici decît să te plîngi sau să explici ceva. Dacă trebuie să supravieţuieşti, e mai bine s-o faci fără să spui niciodată «Îmi pare rău» sau «Nu mă simt bine».

M-a tras spre el, ca să mă pot cuibări la pieptul lui şi bătaia inimii lui era mai slabă decît cea a şopîrlelor din deşert pe care uneori le-am prins cînd fugeau din vreun colţ în ruină al camerelor de serviciu.

Caritatea, spuse, este duşmana demnităţii, orgoliul nu este păcatul, orgoliul este demnitate curată. Orgoliul nu este un drept, spuse scotocind dedesubtul unui poncho făcut sul, care-i slujea drept pernă: demnitatea însă este un drept. Scoase din poncho o cutie netedă şi frumoasă din palisandru, gringa, ascunsă acolo înlăuntrul acelui poncho făcut sul, spunînd că demnitatea este un drept, şi dreptul se află chiar

aici în interiorul acestei cutii: el mi-a dat cheile, dar trebuie să i le dau înapoi sau dacă nu își vor da seama că se întîmplă ceva ciudat. Dar ceea ce se află în cutia de lemn poate să rămînă la mine: poate să rămînă la mine, pentru că ei nu știu nimic despre asta, eu însă trebuie să știu pentru că eu sînt moștenitorul legitim al conacului familiei Miranda.

Am luat cutia, plin de uimire, fără să înțeleg nimic în realitate, doar plin de uimire: asta mi se întîmpla mie în ziua aceea în care împlineam nouă ani. Dar l-am asigurat pe don Graciano că îi voi proteja cutia ca și cum ar fi fost propria mea viață.

El surîse, aprobînd cu o mișcare a capului.

«— Strămoșii noștri vor veni la înmormîntarea mea și mă vor primi pentru că am păstrat într-un loc sigur hîrtiile.»

Asta e tot ce a spus și n-a mai vorbit despre cutie. Atunci suspină din rărunchi și mă mîngîie pe cap și îmi spuse să mă duc la culcare și să-l caut în ziua următoare.

Îți jur, Harriet, bătrînul nu mi-a spus: Mîine vom vorbi; nu mi-a spus: Să vii neapărat mîine pentru ca să mai vorbim. Fără îndoială nu mi-a spus: Ascultă, Tomasito, o să mor și vreau să stai aici cu mine și să nu mă părăsești mîine: Vreau să mă vezi murind, căci mi-o datorezi pentru că te-am dus în interiorul casei și ți-am oferit posibilitatea ca tu să-i vezi și ca ei să te vadă pe tine, nu cum le place lor să ne vadă, ca pe o parte dintr-o grămadă din preajma lor, înțelegi tu, le place mult să nu recunoască pe nimeni și să privească pe deasupra capetelor noastre, ca și cum n-am fi acolo, iar eu în schimb vroiam să le spun:

«— Priviți-l. E aici. Voi nu puteți privi prin Tomás Arroyo. Nu e făcut din aer, ci din sînge. E din carne. Nu e de sticlă. Nu e transparent. E opac, mama voastră de ticăloși, e opac ca zidul închisorii celei mai solide prin care nici voi, nici eu, nici el nu vom pătrunde vreodată.»

Astfel și-a luat rămas-bun Graciano de la anii mulți pe care i-a petrecut la conacul familiei Miranda.

În ziua următoare l-au găsit mort pe lavița lui. Eu l-am văzut cînd l-au dus să-l îngroape. «E Graciano», spuseră. «Cine va mai întoarce ceasurile acum?»

Şi Graciano era bătrîn, Harriet, ca bătrînul tău gringo. L-am înmormîntat aici în acelaşi deşert pe care generalul indian l-a găsit cînd a venit aici. Dar cînd l-am înmormîntat pe Graciano, toţi strămoşii noştri au venit acolo, apaşii şi indienii tobosos şi laguneros cei rătăcitori care au vînat şi au omorît pe pămîntul ăsta cînd nu era al nimănui, şi spaniolii care au venit cu foamea oraşelor de aur pe care au crezut că le vor întîlni în acest deşert, şi cei care au venit după ei cu crucile cînd au aflat că aici nu este aur, ci spini şi, în sfîrşit, cei care au venit să locuiască acest pămînt şi să-şi înfigă drepturile pe pămînt cu bolţurile lor de argint şi pintenii lor de fier, luînd pămîntul indienilor care s-au întors trăgînd cu puştile şi violînd femei şi făcînd să răsune potcoavele cailor lor proaspăt descoperiţi în deşert, sau care au fost omoriţi, sau care au fost trimişi în închisori la tropice pentru ca să moară de friguri galbene, sau care au urcat pînă în munţi, din ce în ce mai sus şi mai departe, pînă au dispărut ca fumul care se vede uneori chiar în vîrful culmilor celor mai înalte, ca şi cum aceasta ar fi ofranda lor zilnică adusă morţii pe care toţi trebuie s-o aducem în fiecare zi: o coloană gri despărţindu-se de lume, spunînd că ne bucură să plecăm cu ceva în fiecare zi, chiar dacă ar fi vorba doar de o adiere de cer noros, pentru ca atunci cînd ne vom duce cu totul să fim deja obişnuiţi, să ne recunoaştem în moartea noastră care ne-a precedat: gringuita, tu vezi moartea mea ca pe o parte din viaţa mea?"

— Nu, spuse ea, viaţa este un lucru şi moartea este altul: sînt lucruri opuse, duşmane şi nu trebuie să le confundăm pentru a nu fi în pericol de a părăsi viaţa şi de a renunţa s-o mai apărăm, pentru că viaţa este fragilă şi poate să dispară în orice moment.

— Ah, atunci viaţa într-adevăr îşi conţine propria moarte, sări Arroyo.

— Nu, nu, negă Harriet cu părul în dezordine, viaţa este înconjurată de duşmana ei; sîntem asediaţi de ceea ce ne neagă: păcatul şi moartea, diavolul, Celălalt...

Plecă capul şi adăugă:

— Dar putem să ne salvăm datorită faptelor bune și virtuții personale, abstinenței, și trebui să privească pe furiș sticla de rachiu mereu prezentă, dar imediat se mustră pentru lipsa ei de caritate— și datorită binecuvîntării lui Dumnezeu, care este omniprezent, și accesibil nouă pentru că este nesfîrșit și de aceea El este Domnul, Dumnezeul nostru...

Arroyo o privi fix, pentru că în ochii Harrietei, cu o clipă înainte de a-și fi plecat capul, el nu putea să descopere nimic care să transforme cuvintele în adevăruri: erau doar convingeri, și nu este același lucru, dar se întrebă dacă trebuie să le respecte.

— Știi ce, gringuita? Don Graciano a trăit foarte mult.

— Sper ca bătrînul american să trăiască și el atîta timp cît i-a dat Dumnezeu.

Arroyo rîse, culcîndu-și capul în poala Harrietei:

— Lasă-l să trăiască tot atît cît a trăit pînă acum, lasă-l să trăiască dublul timpului, gringuita, și vei vedea cum îl va detesta. Ne va detesta dacă îi dăm dublul timpului său. Nu, gringa, murim pentru că drumurile noastre se încrucișează. Doar pentru asta. Deșertul e mare. Graciano, don Graciano, este îngropat acolo. El întotdeauna a trăit aici. Strămoșii lui au venit să-l vadă atunci cînd l-am îngropat. Bătrînul gringo a venit aici. Nimeni nu i-a cerut să vină. El nu are bunici aici. Moartea lui va fi foarte tristă. Nimeni nu va veni la mormîntul lui. Mormîntul lui nu va purta nici un nume. Spune-i s-o șteargă repede, gringa. Nu este de-al nostru. Nu crede în revoluție. Crede în moarte. Mă înspăimîntă, gringa. Nu are strămoși în acest deșert.

— Vorbește-mi despre ai tăi, se rugă Harriet, simțind că după trecerea apropierii de o clipă se apropia pe nesimțite despărțirea și ea dorea ca apropierea să dureze cît mai mult cu putință, căci Harriet era sigură, dacă nu de fraternitatea sau de dușmănia între viață și moarte, de faptul că în timpul vieții a fi despărțiți este condiția noastră comună, a nu fi uniți; și a fi despărțiți, îi spuse cu duioșie lui Arroyo, înseamnă moartea în timpul vieții, nu crede și el că e așa?

El răspunse reluînd firul și spunînd că mai întîi oamenii albi și apoi metișii care au populat curînd acest pămînt au

suferit şi ei ca indienii; şi ei şi-au pierdut micile proprietăţi în beneficiul marilor latifundii invadatoare, al marilor proprietăţi plătite din străinătate sau de la Ciudad de México, transfomîndu-i peste noapte în mari latifundiari pe cei care aveau banii necesari pentru a cumpăra pămînturile la licitaţie atunci cînd acestea au încetat să mai aparţină preoţilor; şi micii proprietari, ca oamenii lui, s-au trezit din nou aruncaţi pe drumuri: pleacă la munte, Arroyito, trăieşte cu indienii şi transformă-te într-o pală de foc, sau tîrăşte-te prin deşert în timpul zilei, ca o şopîrlă, ascunsă la umbra cactuşilor gigantici, sau atacă noaptea ca lupii, alergînd de-a lungul oceanului uscat şi orfan, sau transformă-te în lucrător aici la conac: dacă te vei purta bine, poate îţi vom da din nou cheile, vei putea să întorci ceasurile cînd vei fi bătrîn, aminteşte-ţi, Tomás, trebuie să-ţi păstrezi demnitatea refuzînd hainele uzate ale stăpînilor.

– Dă-mi fasolea, vrei?

Arroyo ridică privirea pentru a o privi pe Harriet după ce înghiţi cu lăcomie fasolea şi apoi îşi sprijini din nou capul pe coapsele lipite ale femeii: ochii celor doi amanţi se întîlniră răsturnaţi, ochi ciudaţi ca nişte fiinţe subacvatice mărite de sprîncenele ca nişte pungi, mustăţi, moluşte de mare rătăcite care se devorează reciproc, dar tonul lui Arroyo era atît de sever, atît de implacabil, încît la început ea nu putea să vadă nimic amuzant în ceea ce se întîmplă:

– M-am întors pentru ca nimeni în Mexic să nu trebuiască să-mi repete viaţa sau să aleagă aşa cum a trebuit să aleg eu.

Ea îşi imaginâ cum va rîde bătrînul gringo la auzul unei astfel de afirmaţii şi de ce nu rîde şi ea, de ce nu mai este iritată ca la început cînd s-au întîlnit şi ea nu vroia să-l numească „general"? De ce? De ce? Căută în sufletul ei şi acolo găsi o căldură extraordinară; dar era căldura cenuşii fierbinţi care arde fără flacără: un foc muribund, care este cel mai puternic, focul care durează cel mai mult dintre toate: este şi focul lui Arroyo, sau este doar, acum ea închide ochii repede pentru ca să nu-i mai vadă pe cei doi marsuini înotînd care sînt ochii lui Arroyo, propriul ei foc,

focul Harrietei Winslow, salvat pentru ea însăşi după ce Arroyo l-a aprins, dar nu al lui, nu, al lui doar momentan, el fiind un instrument pentru a primi un foc care mereu a fost acolo, dar care îi aparţinea ei, căderii casei Halston, verilor niciodată văzute în Long Island şi mamei ei şi tatălui ei şi amantei de culoare a tatălui ei, un foc care aparţinea tuturor acestor lucruri care erau ale ei şi pe care acum el vroia să şi-l atribuie lui însuşi, cu aroganţa lui de mascul şi cu implacabila lui teatralitate, ea îl văzu încă o dată oprit într-una din posturile lui spontane neînvăţate, un toreador într-o arenă pustie la miezul nopţii, înconjurat de miasma animalelor moarte, un tenor sigur pe el dintr-una dintre operele italiene pe care mama ei a dus-o să le vadă la National Theatre, dar din nou lipsită de decoruri, de costume de cortine de brocart: un cîntăreţ gol, da, aproape un copil cu gesturi nervoase, ascendente, pe jumătate pline. Harriet făcu ceea ce n-a făcut niciodată în viaţa ei, se înfipse ca o pasăre fragilă, dar înfometată între coapsele lui Arroyo, apucă cu buzele acel lucru nervos, ascendent pe jumătate plin, simţi în sfîrşit mirosul seminţei străine, linse vîrful săgeţii, muşcă, supse, înghiţi ceea ce înainte a fost doar în interiorul ei, dar acum ca şi cum graţie acestui act ea s-ar fi aflat în interiorul lui, ca şi cum înainte el ar fi posedat-o şi acum ea îl poseda pe el: aceasta este diferenţa, acum ea ar putea să smulgă lucrul acela cu muşcături dacă ar dori, în timp ce înainte el putea să se înfigă ca o spadă şi s-o taie pe ea în două, s-o străpungă, s-o ţintuiască ca pe un fluture; înainte ea ar fi putut să fie victima lui; acum el putea să fie victima ei; şi acum Arroyo crescu, dar nu vru să termine, blestematule, blestemat să fii, ticălos negricios, blestemată să fie slinoşenia ta oribilă, refuză să termine pentru că vrea s-o gîtuie, s-o sufoce, lovind, palpitînd, atacînd, refuzînd să se reverse în gura ei, refuzînd să ţipe cum ţipa cu femeia cu faţa ca luna, blestematul, refuzînd să se strîngă şi să se declare învins, refuzînd să admită că în gura femeii el este prizonierul femeii, dar din nou făcînd-o să simtă că mai înainte ar putea s-o stranguleze, înainte de a termina şi de a se strînge şi de a o lăsa pe ea să-şi savureze victoria.

Ea îl respinse cu un sunet gutural sălbatic, cel mai urît zgomot pe care l-a scos vreodată (își spuse și își amintește) cînd a scuipat afară șopîrla țeapănă care i-a mușcat buzele și i-a biciuit obrajii, lovindu-i cu un zgomot sec în timp ce ea striga ce-i cu tine, ce te face să fii cum ești, sulă nenorocită și neagră, ce te face să-i refuzi unei femei un moment atît de formidabil și de puternic ca cel pe care înainte ți l-ai rezervat ție?

Și din această cauză Harriet Winslow niciodată nu l-a iertat pe Tomás Arroyo.

XVII

BĂTRÎNUL MERGE ÎN LINIE DREAPTĂ, BOLBOROSIND istorii vechi pe care le-a scris odată, istorii pline de cruzime despre Războiul civil din Statele Unite în care oamenii mor și supraviețuiesc pentru că le-a fost dată o conștiință fragmentată; pentru că un bărbat poate în același timp să moară spînzurat de un pod cu o frînghie în jurul gîtului și poate să-și privească moartea de pe celălalt mal al unui fluviu: pentru că un bărbat poate să nutrească visul de a deveni un călăreț și poate să-și omoare propriul tată, toate în aceeași clipă.

Conștiința rătăcitoare, hoinară, se dispersează ca polenul într-o zi de primăvară; ceea ce o destramă o și salvează. Dar alături de această conștiință destrămată a universului o singură întrebare ne mai pune viața: care este pretextul cel mai adînc pentru a iubi?

Acum Harriet mergea alături de bătrînul gringo, dar el continuă să bolborosească, fără să-l intereseze dacă ea îl aude sau îl înțelege. Dacă este nevoie, conștiința noastră pulverizată inventează iubirea, o imaginează sau o simulează, dar nu trăiește fără ea, pentru că în mijlocul dispersării infinite, iubirea, chiar dacă este pretextată, ne dă măsura pierderii noastre.

Vine vremea să renunțăm chiar și la pretext, iar despre aceasta el a scris așa: „Momentul de a părăsi un loc este acela în care am pierdut un mare pariu, am pierdut speranța zadarnică a unui succes posibil, iubirea pentru joc și puterea lui de a ne întări."

O privi mergînd alături de el, acum, în ritmul pașilor lui, în stare să țină pasul lui de gringo, lung și silențios, nu tropăit și rapid și scurt ca în lumea copiilor Spaniei. O privi pe femeia aceasta cu gesturi rapide și sigure, cu gusturi ele-

gante și treizeci și unu de ani care i-o amintea pe fiica lui și chiar și pe soția lui cînd era tînără. Îl urma îndeaproape pentru ca amîndoi să-l vadă în depărtare pe Arroyo ținînd discursuri de îmbărbătare, mișcîndu-se pe cîmpia nesfîrșită acoperită cu praf, distrugînd poate imaginea acestei cîmpii pe care Harriet Winslow a construit-o atît de fragil nu mai departe de ieri; îl urma îndeaproape pentru a-i înțelege în sfîrșit cuvintele.

— Te-a avut ca pe un obiect, te-ai lăsat violată ca un obiect de pofta animalică a acestui bărbat, te-a avut pentru a-și satisface aroganța și vanitatea; doar pentru atît.

— Nu. Nu el m-a avut pe mine. Eu l-am avut pe el.

Bătrînul gringo se opri și o privi pentru prima oară cu o reală dorință. Ochii lui albaștri plini de amărăciune păreau atît de triști ca și cuvintele lui. Ochii nu credeau în cuvinte; în ochi i se citea într-adevăr dorința.

— Atunci tu erai înfometată și singură, Harriet.

Vru să spună: Nu trebuia să fii singură, de cînd te-am cunoscut ai trăit o a doua viață și ai iubit fără să știi, în miile de fragmente ale propriilor mele sentimente și vise. Chiar și în oglinzile salonului în care ai intrat fără să te privești în ele cu vanitate, ca și cum ai fi intrat într-un vis uitat: chiar și acolo trăiai și erai iubită fără să știi.

— Nu, răspunse Harriet, nu l-am avut pentru ceea ce crezi tu, pentru că știu că aș fi putut avea și alte consolări.

El nici nu clipi. Ea nu-i auzi gîndul. El nu-și coborî privirea albastră plină de amărăciune.

— Atunci, de ce, pentru Dumnezeu, de ce?

— A spus că o să te omoare. Eu i-am spus că pot să fiu a lui dacă prin asta îți salvez viața.

Bătrînul nu reacționă imediat cînd auzi aceste cuvinte, căci îi luă cîteva minute să le înțeleagă bine înainte de a izbucni în rîs, în hohote, cu lacrimi de rîs, aplecat înainte ca atunci cînd sufla vîntul álcali și i se tăia respirația, iar ea privindu-l fără să înțeleagă, umplînd golul rîsului cu alte argumente spuse rapid.

— Arroyo a spus că ar fi putut să te omoare ieri, cînd nu i-ai ascultat ordinul și nu l-ai omorît pe colonel; a spus că e

prea de tot: te-ai revoltat împotriva lui, superiorul tău; tu ai cerut să te alături trupelor lui Arroyo; nu el te-a invitat; el credea că tu încerci să-i meriți încrederea și nu înțelegea de ce preferi să i-o dovedești nimerind cu un glonte un peso de argint în aer decît omorînd un colonel federal. Eu i-am spus:

„— Spui că colonelul a murit ca un erou. N-ar fi fost de ajuns?

«— Nu, mi-a răspuns el. Aș fi putut să-ți mai spun și că bătrînul a murit ca un laș.»

«— De ce, de ce aveai nevoie să-mi spui asta?»

«— Pentru că l-am văzut sărutîndu-te noaptea trecută. Am văzut bine. V-am văzut împreună în camera ta și încă o dată și încă una. Iartă-mă. De mic am învățat să spionez. Tatăl meu era un moșier bogat. Îl spionam în timp ce bea, în timp ce făcea dragoste, fără să știe că fiul lui îl privește, așteptînd momentul să-l omoare. Dar nu l-am omorît. Tatăl meu mi-a scăpat. Iar acum îmi scapă gringo ăsta rebel, doar pentru că amîndoi știm că tu n-ai iubi niciodată un asasin.»"

— Îți jur că am luat hotărîrea să vin în Mexic înainte de a fi fost reținut domnul Delaney pentru fraudă fed...

— Un cec de 75 de milioane de pesos în contul Trezoreriei Statelor Unite, domnule Stanf...

— Să nu mi-l atingi nici cu o petală de trandafir pe președintele Díaz: are prea multe interese în Mexic șeful nostru domnul Hears...

— Știa cineva să călărească? Da, tatăl meu. O, Doamne!

— Niciodată nu s-a întors din Cuba. Dispărut în luptă. O, Doamne!

— Îl spionam atunci cînd bea și cînd făcea dragoste. Mi-a scăpat. O, Doamne!

Bătrînul gringo se opri din rîs și începu să tușească adînc și urît.

— Te-au înșelat tot timpul, spuse cu greu, gîndindu-se dacă el și ea, cei doi americani, ar putea în cele din urmă să-și scoată la iveală emoțiile fără să le omoare, așa cum anumite flori cresc în colțuri întunecate și se ofilesc numai dacă le atinge aerul și soarele. Mai întîi familia Miranda te-a făcut să vii pînă aici pentru a evita bănuielile și pentru a

putea să scape mai uşor. Capeţienii din Franţa şi-ar fi salvat poate capetele, dacă s-ar fi gîndit să angajeze o învăţătoare chiar în noaptea fugii lor. Dar aici nu este Varennes, Harriet. Aşa că acum te-au făcut să crezi că, dîndu-i corpul tău generalului, o să-mi salvezi viaţa.

Bătrînul plin de amărăciune izbucni din nou în hohote.

Bogaţi sau săraci, mexicanii se răzbună mereu pe noi. Ne urăsc. Noi sîntem gringos. Eternii lor duşmani.

— Nu înţelegi, spuse Harriet, dezorientată şi neîncrezătoare. O să te omoare serios.

— A spus de ce?

— Pentru că un bărbat curajos este un pericol pentru camarazii şi pentru duşmanii lui, aşa cred că a spus. Pentru că uneori există un curaj mai rău decît teama, a spus.

— Nu. Motivul adevărat.

El vru să spună motivul lui, motivul ei, imaginîndu-şi-o prizonieră şi eliberată de propriul ei trecut, de trecutul visat, de verile umede de pe coasta atlantică, de lumina din casa veche, de tatăl ei, de femeia neagră, de lampa de pe măsuţa mamei sale, de singurătatea şi fericirea cînd tatăl său a plecat şi nu s-a mai întors niciodată, de un logodnic de patruzeci şi doi de ani care i-a spus „Nu eşti mulţumită? Eşti femeia mea ideală".

— E adevărat. A mai spus că a fost gelos.

Bătrînul era pe punctul de a-şi continua drumul, rumegînd hotărîrile momentului, dar auzind-o pe Harriet la început, nu se mişcă, apoi o îmbrăţişă, strînse capul femeii la pieptul său.

— Fetiţo, fetiţă frumoasă, biata mea fetiţă, spuse bătrînul gringo, luptînd împotriva emoţiei care îl cuprinse de cînd a auzit-o spunînd că Arroyo vrea să-l omoare şi că ea i s-a dăruit pentru a-l salva pe el. O, fetiţa mea frumoasă, nu m-ai salvat de nimic.

Atunci conştiinţa rătăcitoare care era pecetea şi chemarea imaginaţiei lui, dacă nu a firii lui, l-a întrebat pe bătrînul gringo: ştiai că ea te-a creat la fel ca şi tu pe ea, ştiai, bătrîne, că ea era pe cale să-ţi creeze şi un proiect de viaţă, ştiai că toţi sîntem obiectul imaginaţiei celorlalţi?

— Nu înțelegi? Eu vreau să mor. De aceea am venit aici. Ca să fiu omorît.

Cuibărită la pieptul bătrînului, Harriet simți mirosul proaspăt al cămășii spălate; ridică o mînă iubitoare și mîngîie obrajii netezi, slabi, proaspăt rași ai bătrînului, eliberat în sfîrșit de obișnuiții țepi albi ai bărbii. Era un bătrîn frumos. O cuprinse imediat frica, știindu-l curat, bărbierit, parfumat, ca și cum s-ar pregăti pentru o ceremnie importantă. Dar atenția le fu abătută de forfota îndepărtată a satului, de Arroyo vorbindu-le oamenilor, mișcîndu-se rapid și autoritar prin satul lui; cei doi îl văzură de departe, dar îl văzură și de aproape, crud și blînd, drept și nedrept, vigilent și destins, vulnerabil și sigur de sine, activ și leneș, modest și arogant: un indo-latin desăvîrșit. Îl văzură în timp ce se îmbrățișau și se adulmecau și se înșelau, decupați în lumina apusului, departe de orașele și fluviile care au fost ale lor, cotropiți de sensul revelației care ni se arată uneori „ca fața lui Dumnezeu în deșert", de două sau de trei ori în viață.

Bătrînul îi spunea repede la ureche:

— Eu nu îmi voi lua viața niciodată, pentru că așa a murit fiul meu și nu vreau să repet durerea lui.

Îi spuse că nu are dreptul să se plîngă și în nici un caz să ceară milă acum cînd s-a abătut nenorocirea asupra lui. Nu are dreptul pentru că el și-a bătut joc de nefericirea tuturor; el și-a petrecut viața acuzîndu-i pe oameni că sînt nefericiți. El și-a înconjurat familia de resentimente care nu aveau nici o legătură cu ea.

— Poate copiii mei au fost dovada că n-am urît universul. Dar oricum ei m-au urît. Femeia îl ascultă, dar îi spuse doar că merită să trăiești și că ea o să i-o demonstreze; în sat este o fetiță, o fetiță de doi ani... Dar bătrînul gringo începu s-o îndepărteze de el spunîndu-i că știe deja despre ce este vorba, de cînd a intrat în Mexic simțurile i s-au trezit; a simțit cînd a trecut munții și deșertul că poate să audă și să miroasă și să guste și să vadă cum nu i se mai întîmplase înainte, ca și cum ar fi din nou tînăr, mai bine decît atunci cînd era tînăr, surîse, cînd necunoașterea lumii îl împiedica să facă comparații și că acum se simte eliberat de murdarele

sarcini de redacție, de saloanele cu lămpi de petrol gălbui, de bărulețele rău mirositoare unde a murit fiul lui și viața lui a fost întemnițată în timp ce toți morții din California ridicau pahărelele de whisky închinînd pentru viitorul cutremur și pentru viitoarea dispariție a lui El Dorado în mare pe vecie spre norocul omenirii: eliberat de Hearst, eliberat de tinerii paricizi care în mod fatal îl asediază pe un scriitor celebru asemenea vulturilor de pe cîmpia mexicană și lăsînd pentru cei care l-au admirat nu amintirea unui bătrîn decrepit, ci imaginea unui călăreț în aer: „Vreau să fiu un cadavru frumos".

Ochii albaștri îi scînteiară.

— Să fii un gringo în Mexic... *asta este eutanasie.*

Acum, aici, înconjurat de munții arămii și de după-amiaza reverberantă și translucidă și de mirosurile de turtă de mălai și ardei iute și de ghitarele îndepărtate în timp ce Arroyo era înghițit de cușca cu oglinzi a salonului său apărat de moarte, el putea să asculte și să guste și să miroasă aproape în mod supranatural, ca spînzuratul de pe podul cucuvelelor, care în clipa morții a putut în sfîrșit să vadă nervurile fiecărei frunze, mai mult: insectele de pe fiecare frunză, mai mult: culorile prismatice ale fiecărei picături de rouă pe un milion de fire de iarbă.

Conștiința lui rătăcitoare, în apropierea unității finale, îi spuse că aceasta este marea compensație pentru iubirile pierdute, pentru că a meritat să le piardă; Mexicul, în schimb, i-a dat compensația unei vieți: viața simțurilor trezită din letargia ei de apropierea morții, demnitatea naturii ca o ultimă bucurie a vieții; o să strice ea toate acestea oferindu-i un corp care noaptea trecută i-a aparținut lui Arroyo?

— Am avut o ultimă vanitate, surîse bătrînul gringo. Vroiam să mă omoare chiar Pancho Villa. Asta doream cînd am scris o scrisoare de despărțire unei prietene poete în care îi spuneam: nu mă vei mai vedea; poate voi sfîrși ciuruit de gloanțe în fața unui zid mexican. E mai bine decît să cad pe scară. Roagă-te pentru mine, prietenă.

Rămase cu privirea aţintită în ochii cenuşii ai Harrietei. Lăsă ca minutul să se desfăşoare în linişte, cu gravitate, pentru ca amîndoi să se simtă în mod plenar.

— Îmi este teamă să mă îndrăgostesc de tine, îi spuse ca şi cum niciodată n-ar fi spus altceva în viaţa lui. Ea fusese răspunsul final la visul nebunesc al artistului cu conştiinţa divizată. Ea văzuse cărţile în geanta deschisă. Ea ştia că el a venit să citească *Don Ouijote*, dar nu ştia că a vrut să-l citească înainte de a muri. Ea văzu hîrtiile mîzgălite şi creioanele rupte. Ea poate ştia că nimic nu poate fi văzut decît numai ceea ce numeşte scriitorul. Limbajul ne îngăduie să vedem. Fără cuvînt toţi sîntem orbi: o sărută pe femeie, o sărută ca un amant, ca un bărbat, nu cu senzualitatea lui Arroyo, ci cu o lăcomie împărtăşită de amîndoi:

— Nu ştii că am vrut să te salvez pentru a-l salva pe propriul meu tată de o a doua moarte? spuse ea cu graba sacadată a propriei revelaţii, nu ştii: cu Arroyo pot fi ca tatăl meu, liberă şi senzuală, dar cu tine am un tată, nu ştii?

Da, spuse el, da, aşa cum i-a spus şi ea lui Arroyo cînd Arroyo a făcut-o să se simtă tîrfă, iar pe ea a încîntat-o să fie ceea ce dispreţuia. Încercă să o îndepărteze de el, doar pentru a se convinge că acei frumoşi ochi cenuşii sînt plini de lacrimi, dar o strînse din nou în braţe şi o orbi pentru ca el să poată spune ceea ce trebuia să spună acum cînd credea că ştie totul şi a şti totul însemna să ştie că are nevoie să ştie totul: ea se schimbase pentru totdeauna, asta îi spunea îmbrăţişarea, căldura, apropierea acestei femei frumoase care ar fi putut să fie soţia sau fiica lui, dar n-a fost nici una, nici alta, ci a fost ea însăşi, în sfîrşit: el fusese martorul privilegiat al momentului în care un individ, bărbat sau femeie, se schimbă pentru totdeauna, se agaţă în mod fatal de clipa pentru care s-a născut şi apoi o lasă să treacă, deja fără ambiţie, deşi cu tristeţe: ea se schimbase pentru totdeauna; fiica lui s-a schimbat în braţele şi între picioarele fiului său, şi nimic inventat de el, nici o batjocură, nici un denunţ, nici un dicţionar al diavolului n-au putut s-o împiedice. Nu-i rămînea decît să accepte schimbarea Harrietei prin iubirea violentă a lui Arroyo şi să-i ceară ceva ei, în numele iubirii

care nu s-a putut înfiripa, al iubirii între bătrînul care se pregătea să moară şi tînăra care îşi pierdea tinereţea:

— Acum spune-mi tu adevărul, pentru Dumnezeu, nu mă lăsa să mă duc fără să-ţi ascult secretul.

(Se simte singură şi îşi aminteşte. Amantul meu. Fiica mea.)

— Nu. Tatăl meu n-a murit şi nici n-a dispărut în luptă. S-a plictisit de noi şi a rămas să trăiască cu o negresă în Cuba. Dar noi l-am declarat mort şi am încasat pensia pentru a ne duce traiul. Mie mi-a scris în secret pentru ca să înţeleg. Ce era să înţeleg, dacă eu aveam nevoie să simt? El n-a spus-o, dar l-am omorît noi, mama şi cu mine, pentru a supravieţui. Mai rău e că n-am ştiut niciodată dacă ea ştia ceea ce ştiam eu sau dacă încasa cecul lunar de bună credinţă. Îţi spun că nu vroiam să înţeleg; vroiam să simt.

Să aduci la lumină sufletul pielii, al pipăitului şi al mişcării şi să le faci una. Nimeni n-a înţeles acest lucru. El înţelege? Bătrînul încuviinţă. Ea îi jură că, deşi ştie cine este el, niciodată nu va dezvălui acest lucru. Acesta va fi modul ei de a-l iubi de aici înainte.

— Voi uita numele tău adevărat.

— Mulţumesc, spuse simplu bătrînul gringo şi adăugă că regretă că ea a venit să ofere viaţă şi în schimb va fi martora morţii.

— Vrei să spui că am venit să dau lecţii şi în schimb o să primesc eu lecţii, spuse ea ştergîndu-şi lacrimile şi nasul cu mîneca bufantă, bătrînul gringo continuîndu-şi drumul şi ea urmîndu-l, credincioasă acum, vestala lui pentru totdeauna de acum înainte, sacralizînd aceste minute în care amîndoi au reuşit să-şi unească conştiinţa divizată cu cea a celuilalt: înainte de dispersiunea finală pe care o ghiceau: timpul, Mexicul, războiul, memoria, trupul însuşi le dăruiseră mai mult timp decît acela care le este dat majorităţii bărbaţilor şi femeilor.

— Poate, spuse bătrînul. Toţi încercăm să fim virtuoşi. Este distracţia noastră naţională.

— Vrei să-ţi spun că nu m-am culcat cu Arroyo pentru a-ţi salva viaţa şi pentru a mă simţi virtuoasă, ci pentru că mai întîi i-am dorit corpul şi apoi l-am avut.

— Da, mi-ar plăcea. Deşi altă distracţie naţională a noastră esta aceea de a spune adevărul, de a nu păstra nici un secret pentru noi, pentru a ne simţi virtuoşi, desigur. Copilul Washington nu poate să nege că a doborît cu lovituri de topor un cireş. Cred că copilul Juárez poate într-adevăr să treacă sub tăcere că a dorit-o pe frumoasa fiică a patronului.

— Mi-a plăcut, spuse Harriet fără să-l audă pe bătrînul gringo. A spus că i-a plăcut modul lui de a iubi (îl auzi atribuindu-şi plăcerea lui însuşi, corpului lui bătrîn) : vroia ca el să ştie.

— Vreau să mai ştii că Tomás Arroyo nu avea nici un drept asupra corpului meu şi că mi-o va plăti scump.

Harriet îl privi pe bătrînul gringo aşa cum bătrînului gringo i-ar fi plăcut să fie văzut înainte de a muri. Bătrînul gringo simţi că această privire a completat secvenţa fragmentată a imaginii Harrietei Winslow, deschisă de reflectările ei în oglinzile din salonul de dans care erau doar pragul unui drum spre vis, atomizat în mii de clipe onirice şi refăcut acum în cuvintele care bătrînului gringo îi spuneau că Harriet nu admite martori în viaţă ai senzualităţii ei şi că ea îi dă bătrînului, şi nu lui Arroyo, dreptul să o viseze.

XVIII

ATUNCI HARRIET WINSLOW ÎL VĂZU PE GENERALul Tomás Arroyo care se întorcea în vagonul său, cu capul aplecat înainte, ca şi cum şi-ar fi privit vîrfurile prăfuite ale cizmelor, fără să-l privească pe bătrîn cînd acesta îi dădu drumul Harrietei şi îi spuse:

– Odată am scris un lucru hazliu. Evenimentele s-au potrivit încă de la începutul timpului ca eu să mor aici.

Vorbi cu o privire aspră şi strălucitoare. Îi şopti că a venit aici ca să fie omorît pentru că nu este capabil să se omoare singur. S-a simţit eliberat cînd a trecut frontiera la Juárez, ca şi cum într-adevăr ar fi intrat în altă lume. Acum ştie că există o frontieră secretă înlăuntrul fiecăruia şi că aceasta este frontiera cea mai grea de trecut, pentru că fiecare aşteaptă să se regăsească acolo, singuratic înlăuntrul său, şi descoperă doar, mai mult ca niciodată, că se află în compania celorlalţi.

Ezită un moment şi apoi spuse:

– Acest lucru este neaşteptat. Este înfricoşător. Este dureros. Şi este bun.

Îşi frecă obrazul proaspăt ras cu un gest de resemnare bărbătească şi o întrebă pe Harriet înainte de a pleca:

– Cum arăt în noaptea asta?

Ea nu răspunse cu cuvinte, dar făcu un gest prin care îi dădea de înţeles că este un bătrîn foarte frumos.

Arroyo le spusese oamenilor lui:

– Respectaţi-l pe gringo. Asta ne priveşte numai pe noi doi.

Nu, ea şi-l aminti pe bătrînul gringo doar înainte de a intra în vagonul privat al generalului Arroyo, îşi aminti că el a scris doar despre conştiinţa fragmentată şi ea încercă să

înțeleagă acest lucru pe măsură ce Arroyo se apropia de ea, străin de misterul celor doi gringos, cu un fragment din conștiința Harrietei în cap, acest general înțelept și viteaz doar pentru că nu a înțeles nimic din lumea aflată dincolo de ținutul lui de baștină, ostentativ și arogant, care se juca cu credințele poporului său și își reprezenta rolul de mare distribuitor al bunurilor de pe lumea aceasta: îl văzu în întregime în această lumină a deșertului, lumină muribundă a unui deșert muribund, care însă nu se reflecta și asupra generalului; șeful militar arab, mexican și spaniol urmat de familia lui de servitori, clienți și însoțitori, adulatori și mercenari, un bărbat care a posedat-o și a fost martorul senzualității ei, care a fost prezent la întîlnirea secretă a sufletului lui ei cu mișcările trupului ei, care a văzut momentul în care Harriet Winslow, care ar fi trebuit să crească bogată în New York și a crescut săracă la Washington la adăpostul unei pensii și al mai multor absențe, s-a schimbat pentru totdeauna, iar acolo înăuntru, în vagon, se afla celălalt martor al transfomării ei, bărbatul care a venit ca să fie omorît, bătrînul ofițer responsabil cu hărțile din batalionul de Voluntari din Indiana, care cunoștea valoarea hîrtiilor, a hîrtiilor care justificau căutarea bietului general Arroyo: bogăție și răzbunare și senzualitate și orgoliu și simplă acceptare din partea semenilor săi; conștiința fragmentată a Harietei Winslow făcu un salt în gol pentru a intra în capul generalului Tomás Arroyo care ca și ea nu avea tată, amîndoi morți sau ignorîndu-și copiii, ceea ce este același lucru ca și cum ar fi amîndoi morți și amîndoi i-ar ignora pe copiii lor Harriet și Tomás: mereu moartea și ignoranța în cele din urmă, mereu pacea mută și insensibilă a inexistenței și a inconștienței la sfîrșit.

Arroyo urca deja treptele vagonului de cale ferată cînd ea alergă spre el, strigînd: oprește-te, oprește-te, și femeia cu fața ca luna ieși de la celălalt capăt al vagonului și o opri cu forța cînd se auziră împușcăturile, împreună cu sunetul furios și gîtuit scos de Arroyo, dar fără nici un murmur al bătrînului care a reușit să iasă pe platformă cu hîrtiile arse în mînă în spatele lui Arroyo, care se clătina încă cuprins de o

furie pe care Harriet Winslow n-o văzuse niciodată înainte şi spera să n-o mai vadă vreodată: martoră a morţii aşa cum Arroyo a fost martorul senzualităţii Harrietei. Arroyo stătea acolo, cu un pistol din care ieşea fum într-o mînă şi cu o casetă goală, plată şi lungă de palisandru scrijelit în cealaltă.

Ea îi strigă lui Aroyo, pentru a-l opri, să-şi amintească, amîndoi s-au cunoscut cînd s-au iubit, amîndoi s-au despărţit de taţii lor absenţi, dar şi de tinereţea lor: ea în mod conştient, el din pură intuiţie: în numele tinereţii lor pierdute, îi ceru să nu-l omoare pe singurul tată care le rămînea amîndurora: ea ţipă pentru prima oară de plăcere cu el, el ţipă pentru prima oară cu femeia cu faţa ca luna, după ce a trăit atîta vreme în tăcerea impusă de conac sclavilor săi: bătrînul gringo căzu mort şi Harriet Winslow vru să creadă că a murit întrebîndu-se, ca şi ea acum, dacă aceasta este noaptea în care soarele va răsări din nou, pentru că de aici înainte aceasta va fi teroarea şi nu întunericul (acum ea se aşază, singură, şi îşi aminteşte); bătrînul gringo căzu mort şi pămîntul continua să fie singur în mijlocul mării şi deşertul continua să fie singur în mijlocul pămîntului: bătrînul gringo căzu mort pe singurul ocean al pămîntului; bătrînul gringo căzu mort şi cuvintele se transformară în cenuşă; bătrînul gringo căzu mort şi oamenii începură să vorbească pentru că acum hîrtiile pe care era scrisă istoria lor nu vor mai vorbi pentru ei: vor spune că noi am lucrat timp de o mie de ani pămîntul, înainte să fi sosit agrimensorii şi avocaţii şi armata ca să ne spună pămîntul nu mai este al vostru, pămîntul a fost deja scos la licitaţie, dar rămîneţi să trăiţi în continuare aici, să-i slujiţi pe noii stăpîni, iar dacă nu vreţi, n-aveţi decît să muriţi cu toţii de foame; bătrînul gringo a murit şi cuvintele din hîrtii s-au împrăştiat zburînd prin deşert, spunînd ne place să luptăm, ne simţim ca şi cum am fi morţi dacă nu luptăm, ce bine ar fi să nu se sfîrşească niciodată această revoluţie şi dacă se sfîrşeşte vom pleca să luptăm într-o nouă revoluţie, pînă ce vom cădea morţi de oboseală în mormintele noastre; bătrînul gringo căzu mort şi cuvintele arse se împrăştiară în zbor tot mai departe de conac şi de sătuc şi de biserică spunînd niciodată n-am cunoscut pe nimeni din

afara acestei regiuni, nu știam că există o altă lume dincolo de plantațiile noastre de porumb, acum cunoaștem oameni veniți de pretutindeni, ne cîntăm împreună cîntecele, ne visăm împreună visele și discutăm dacă eram mai fericiți singuri în satele noastre sau acum zburînd pe aici amestecați cu atîtea vise și atîtea cîntece diferite; bătrînul gringo căzu mort și se auzi cîntecul cuvintelor arse, fugare prin deșertul locuit de fantomele lagunelor, ale fluviilor, ale oceanelor: acum toate sînt ale noastre, pentru că am pus mîna pe ele, fetele, soldații, banii, caii; dorim doar ca totul să rămînă așa pînă vom muri; bătrînul gringo a căzut mort, cu spatele ciuruit și cuvintele devorate de vîntul álcali pe care el niciodată nu-l va mai respira, și nu va mai asculta nici cuvintele care spun ne-au biciuit dacă nu eram în picioare la patru dimineața pînă la apusul soarelui, ne-au biciuit dacă vorbeam între noi în timpul lucrului, ne-au biciuit dacă ne auzeau cînd făceam dragoste, nu ne-au biciuit doar cînd eram copii mici și plîngeam sau cînd eram bătrîni și muream: cînd a murit, bătrînul gringo a căzut în brînci în praf, munții s-au apropiat cu un pas și norii joși și-au căutat oglinda pe pămînt, privindu-se în cuvintele de foc, stăpînul cel mai rău era acela care spunea că ne iubește ca un tată, insultîndu-ne cu mila lui, tratîndu-ne ca pe niște copii, ca pe niște idioți, ca pe niște sălbatici; noi nu sîntem cum ne vedeau ei; cînd bătrînul gringo a mușcat praful în Mexic, s-a dezlănțuit o ploaie de deșert ca pentru a domoli sîngele și praful laolaltă și mari pînze de apă au udat giulgiul pămîntului pentru ca cuvintele arse să redevină apă care spune lucrurile erau departe, acum sînt aproape și noi nu știm dacă e bine sau rău; dar acum toate sînt atît de aproape de noi, încît ne sperie, acum toate pot fi atinse: asta e revoluția?; cînd bătrînul gringo s-a dus pentru vecie, munții păreau nisip pietrificat și cerul ne murea sub ploaia cuvintelor care spuneau toate sînt departe, dar Pancho Villa este aproape și este ca noi, toți sîntem Pancho Villa!

Cînd bătrînul gringo a murit, viața n-a îndrăznit să se oprească.

Harriet Winslow şi bătrînul gringo l-au văzut cu puţin înainte ţinînd discursuri în tăcere, convingînd, îmbrăţişînd pe cîte un bărbat, ciupindu-o de obraz pe cîte o femeie, spunîndu-le că nu e nevoie de comitete, e nevoie de curaj în vreme de război şi de dragoste în vreme de pace, tiruri de mitralieră ziua şi săruturi noaptea, unde se pune la încercare pe el însuşi un bărbat? la luptă sau în pat, nu dînd lecţii, strigă pe deasupra răgetului măgarilor cu boturile pline de spumă şi albe: revoluţia este o mare familie, toţi sîntem alături, important este să mergem înainte, eu depind de Villa ca şi cum ar fi tatăl meu şi depind de voi ca şi cum aţi fi familia mea: totul poate să aştepte, mai puţin cîştigarea acestui război: ridică în braţe un copil despuiat şi îi lovi în glumă fundulețul gol, iar ei îl văzură de departe, imaginîndu-şi că-şi dă aere, am avut-o pe gringa, dar nu pentru că nu este important să posezi ceva dacă nu este vorba de pămînt, restul te posedă el pe tine şi nu e bine să-ţi petreci viaţa gîndindu-te la ce ai şi temîndu-te să nu pierzi ce ai în loc să te porţi ca un bărbat şi să mori cu onoare şi demnitate.

Dar acum bătrînul gringo a murit şi nu mai ploua şi deşertul mirosea a creozot ud şi generalul Tomás Arroyo îi vorbea marii sale familii tăcute şi desculţe, uitaţi-vă, uitaţi-vă ce-am salvat pentru voi, salonul şi locurile frumoase care înainte erau numai pentru ei, n-am atins lucrurile astea, am ars tot restul, imaginea sclaviei, prăvălia cu răbojul unde fiii fiilor noştri urmau să datoreze şi cămaşa pe care o aveau pe ei, pe asta am ars-o, am ars grajdurile unde caii mîncau mai bine decît noi, barăcile unde detaşamentul de federali ne privea toată ziua, scobindu-se în dinţi cu scobitori şi ascuţindu-şi baionetele, vă amintiţi de toate astea? sufrageriile unde se ghiftuiau, apele infectate, latrinele publice puturoase şi camerele unde făceau dragoste şi sforăiau, cîinii turbaţi pe care îi cunosc şi de care mă tem în visele mele, măiculiţă, toate astea le-am distrus în numele vostru, mai puţin ăsta care va fi pentru voi dacă vom reuşi să supravieţuim. Un salon cu oglinzi.

— Mi-am petrecut copilăria spionînd. Nimeni nu mă cunoştea. Eu i-am cunoscut pe toţi, stînd ascuns. Toate astea

pentru că într-o zi am descoperit salonul cu oglinzi și am descoperit că eu am o față și un corp. Eu puteam să mă văd. Tomás Arroyo. Pentru tine, Rosario, Remedios, Jesús, Benjamín, José, pentru colonelul Frutos García, pentru Chencho Mansalvo, chiar și pentru tine Garduña, în numele cocioabelor și al închisorilor și al atelierelor, în numele păduchilor și al rogojinilor, în numele...

Toți îl văzură acum cuprins de un fel de teamă, teamă pentru ei și pentru el. Îl văzură pe șef, îl văzură pe protector, îl văzură cu tristețe. Îl văzu Pedrito care în 1914 era un copil de unsprezece ani cu un peso perforat de argint în buzunarul de la cămașă, salvat la biserică dintre pașii credincioșilor: priviți-vă în această oglindă și eu vă voi vedea pe voi.

— Nu sînt mai mult decît sînteți voi, copiii mei. Numai că eu sînt cel care păstrează hîrtiile. Cineva trebuie să facă asta. Nu avem alt mod de a dovedi că aceste pămînturi sînt ale noastre. Este testamentul strămoșilor noștri. Fără el sîntem ca niște orfani. Eu lupt, tu lupți, noi luptăm, pentru ca la sfîrșit aceste hîrtii să fie respectate. Viețile noastre, sufletele noastre...

— Niciodată nu te voi înțelege, spusese Harriet.

Dar acum bătrînul gringo pe care el le ceru să-l respecte era mort sub curcubeul împrăștiat deasupra apusului de soare după ploaie. Deșertul era oglinda lui însuși: mușca fundul mării străvechi, mușca pietrișul plajei imense abandonată de ape, și generalul Tomás Arroyo, care niciodată n-a vorbit mult pentru că avea hîrtiile, trebuia să vorbească acum în numele hîrtiilor arse. Acum memoria depindea de șef și depindea de ei. Dar femeia cu fața ca luna știa că bărbatul ei, Tomás Arroyo, nu este un om al cuvintelor, pentru că el se află în posesia cuvintelor.

De aceea îi spuse cu vocea foarte scăzută Harrietei, care tremura de frică:

— Cînd el vorbește atît de mult, înseamnă că o să i se întîmple ceva. Tăcerea este tovarășul lui cel mai bun.

În schimb trupa dizolvă îndată discursul șefului cu mișcarea ei înainte, cu mareea propriilor ei cuvinte și îndeletni-

ciri care vroiau să-i spună că el are dreptate, ei o să trăiască în ciuda lui.

— E deja timpul să mergem înainte. Nu vă mai ocupați de oglinzi, generale. O să ne meargă rău dacă nu ne alăturăm lui Villa. Vom fi o brigadă flotantă, dar singuri nu vom ajunge la Ciudad de México.

— Destinul meu este în mîinile mele, spuse Arroyo rămînînd singur.

— Ce-o să-i facă gringa? îi spuse femeia cu fața ca luna Garduñei, la ora la care se vorbește în secret pentru a nu trezi pămîntul, ce-o să-i facă bărbatului meu?

Dar Garduña izbucni îndată în hohote și aminti cu voce tare, fără s-o intereseze odihna oamenilor, că ei de hîrtii și de oglinzi îi pasă ca de potcoavele unor cai morți, cum se spune acum în armata lui Villa.

— Ce te interesează atunci? o întrebă femeia cu fața ca luna.

Și Garduña își aminti că trăia foarte singură și neprihănită în satul ei din Durango, protejată de sfințenia mătușii sale Josefa Arreola, cînd a trecut primul detașament de revoluționari și ea a ieșit pe stradă, zăpăcită, l-a privit pe un băiat tînăr și frumos, dar cu moartea scrisă pe frunte, care atrăgea atenția asupra lui, alerga și părea că o cheamă pe ea, ca să nu fie singur. Ea a simțit o căldură foarte tristă, dar foarte frumoasă, ca atunci cînd ți-e milă, și nu s-a mai întors acasă, însoțindu-l pe acest băiat care a fost tatăl fetiței sale pînă cînd un glonte l-a omorît în întîlnirea din La Ascensión. Așa se spune că a ajuns tîrfă.

— Cel puțin destinul meu este în mîinile mele, spuse de multe ori în visele lui neliniștite generalul Tomás Arroyo în noaptea în care l-a omorît pe bătrînul gringo și în care a plouat în deșert și cuvintele arse și-au luat zborul strigînd.

XIX

FEMEIA CU FAȚA CA LUNA ÎNTOARSE PENDULA muzicală și așeză în liniște acul pe discul giratoriu. Din cutia de muzică care avea forma unui corn al abundenței striat de culoare bej împodobit cu figura unui cățeluș alb cu negru ascultînd Vocea Stăpînului său, se auzi vocea liniștitoare deși ștearsă a Norei Bayez cîntînd *În lumina lunii argintii.*

By the light light light of the...

Harriet se gîndi din nou la Wabash și la celelalte fluvii domoale din America de Nord, dar refuză să privească prin ferestrele trenului oprit spre deșertul mexican.

Femeia nu spuse nimic, dar vocea ei stinsă o lăsă să înțeleagă că această piesă muzicală ștearsă va servi pentru a o face și mai stinsă: aceasta este o femeie care se teme tot timpul să fie auzită de bărbați, gîndi Harriet cu un oarecare dispreț.

Clopoțelul de la conac răsună.

Femeia pe care el o numea Luna spuse că este straniu să auzi un clopot și să nu știi de ce bate. Așa a aflat ea că revoluția a ajuns în sătucul ei de provincie din Durango: clopotele au început să bată la o oră pe care nimeni nu putea s-o identifice cu cea a slujbei de seară sau de dimineață, sau cu altceva: era ca un alt timp, spuse, un timp pe care nu știam să ni-l imaginăm, și atunci ea se gîndi la regularitatea timpului nostru, generație după generație ancorată în anotimpurile tradiționale, în orele știute dintotdeauna, chiar și în minutele tradiționale: ea a fost crescută în felul acesta, cuminte, nu prea bogată, dar desigur cuminte, tatăl ei un comerciant de cereale, soțul ei un cămătar în același sat unde toți, copii sau femei, se trezeau la cinci, pentru a se îmbrăca

încă pe întuneric (acest amănunt era foarte important, să nu-ți vezi propriul corp) și pentru a fi apoi prezenți la biserică la șase și a se întoarce acasă înfometați chiar și atunci când mîncau trupul lui Hristos (misterul care îi ușura memoria, misterul care îi intriga imaginația: un trup într-o bucată de pîine, trupul unui bărbat născut dintr-o femeie care n-a cunoscut niciodată păcatul, știți dumneavoastră, miss Winslow: aici vorbim cu niște ocolișuri teribile, de cînd eram copile ne-au învățat să nu spunem niciodată picioare, ci cele cu care merg, niciodată fese, ci cele cu care mă așez, Luna surîse ușor, aproape suspinînd) (corpul unui bărbat care era Dumnezeu) (corpul unui bărbat care își împărțea dumnezeirea cu alți doi bărbați, ea și-i imagina pe toți trei ca pe niște bărbați: un al doilea bărbat cu barbă, bătrîn și puternic, așezat pe un tron, care era în același timp bărbatul tînăr răstignit pe cruce; și un al treilea bărbat, fantomatic, fără vîrstă; un mag care se numea pe el însuși Spiritul, și Sfînt pe deasupra, și care fără îndoială era răspunzător în imaginația ei de copil de toate celelalte transformări: unul în trei, trei în unul, unul în interiorul fecioarei, apoi unul în afara fecioarei, apoi unul mort, apoi înviat și probabil revenit printre cei trei fără să înceteze să fie unul și apoi toți-trei-în-unul într-o ostie, multe, milioane de bucățele de pîine toate conținîndu-l pe El, și pe Magul care lucra fără încetare, Fantoma unei Lumi Spectrale): biserica s-a transformat astfel într-o fantomă, la fel ca și casa mea, la fel ca și destinul meu: toți eram fantome deplasîndu-ne pe rînd, micul dejun, lecțiile despre ceea ce se numea economie domestică, masa de prînz, desertul, rugăciunile, gustarea, puțin pian, dezbrăcarea pe întuneric și în pat: o viață de fetiță, și dumneavoastră e posibil să-mi spuneți că nu era o viață tocmai rea; dar cînd viața bărbatului este înjugată alături de cea a fetei mirese, miss Harriet, atunci viața ei devine întunecată, repetitivă, așa cum se întîmplă cu toate lucrurile atunci cînd se opresc și nu mai înfloresc față de ceea ce erau înainte ca bărbatul, tatăl, soțul să fie prezent pentru a garanta că ea va continua să fie fată mireasă și că măritișul este o ceremonie a fricii: frică de a fi pedepsită pentru că nu mai

este o fetiță; și totuși acest bărbat pune mîna pe ea, domnișoară, și o pedepsește cu sexul său pentru că nu mai este fată, pentru că îl trădează cu sîngele menstrual și cu părul sexual și pentru mine care foarte curînd am avut dovada sterilității mele, a incapacității de a-i da copii era și mai rău: nu exista nici o justificare pentru sexul meu urît și păros, pentru groaznicele mele subsuoare păroase, pentru ciclul meu abundent ca o cloacă, pentru sfîrcurile mele iritate, umflate, înfloritoare, dar fără lapte: el mă înfășură în cămașa lui de noapte lungă, aspră, groasă, cu o despicătură în fața sexului meu și cu inima sacră a lui Iisus brodată acolo cu un fir gros, roșu, argintiu, o emblemă congelată a feminității mele murdare, sacră doar acum, în întîlnirea oarbă cu propriul lui sex de neatins: introdus rapid, urmat de un suspin greu, cîteva secunde abia: eu știu că el se masturba de multe ori pentru a mă evita, iar atunci cînd imaginația îi seca sau avea nevoie de mine pentru a-și dovedi lui însuși că este încă bărbat, chiar și atunci se juca mai întîi cu penisul pentru a-l avea pregătit în clipa în care îl introducea, îl lăsa să termine și îl scotea rapid: eu nu trebuia să am nici un fel de plăcere și mi-am refuzat-o, cu sau fără el: mi-am trădat toate învățăturile și m-am privit goală uneori în fața oglinzii, dar mai apoi n-am mai făcut-o nu pentru că aș fi simțit tentația de a permite degetelor mele să rătăcească în jos, departe de sfîrcurile înfloritoare spre sexul meu întunecat și greoi, ci pentru că am început să mă privesc în această oglindă ca o fată bătrînă, o bătrînă costelivă și arierată care bolborosește nerozii copilărești, o păpușă stricată care cîntă refrene obscene și care își introduce sexurile imaginare ale animalelor de pluș în vaginul uscat, trecut: clopote, utrenii, vecernii, spovedanii, comuniuni, rugăciuni de seară, mustrări de cuget, crezuri, fum gros și sacru în biserică și în afara ei, omilii, teamă de infern, iubire pentru Iisus, iubirea lui Iisus bărbatul, iubirea bărbatului gol Iisus pe crucea lui, în mormîntul lui, frumosul copil Iisus cu penisul lui grăsuț și mititel jucîndu-se pe genunchii tremurători ai mamei lui: viața se oprise și bărbatul meu, în fiecare sîmbătă după-amiază, ordona socotitorilor săi să-i primească pe lucrătorii locului,

pe micii negustori și pe meșteșugarii cu pălăriile lor de fetru maron și cu cămășile cu dungi și fără guler și cu jiletcile lor închise pînă sus, precum și pe cei mai săraci: pe vînzătorii de haine vechi, de lumînări, de perii și pe rarele femei acoperite cu șalurile lor care le ascundeau și fețele, și rîndurile mai lungi de lucrători ai cîmpului care nu aveau un loc fix pe nici o moșie și care absolut toți îi datorau bani soțului meu; un șir lung de bărbați și femei de-a lungul unei străzi de sîmbătă, netedă, fierbinte și prăfuită, stradă cu case mici și cu obloanele trase, case puse în lanțuri de ele însele, cu lacăte ca niște centuri de castitate pe fiecare poartă, domnișoară, case așezate după gratii de ele însele, cu balcoane joase de fier atîrnînd ca niște cuști pe fața caselor: ca botnițele cîinilor, domnișoară, prietenă, pot să vă numesc prietenă?

Uneori i-am văzut și am încercat ca ochii mei să se întîlnească cu ai lor cînd ieșeam să mă spovedesc sîmbăta după-amiază, dar într-o zi privirea mi s-a încrucișat cu cea a unui bărbat impresionant: era un *péon* foarte sărăcăcios îmbrăcat în alb și cu o pălărie în mîinile lui puternice, dar fața lui, mi-am dat seama, era nouă; nici o urmă de umilință nu se citea pe ea: ceea ce se citea pe ea era un orgoliu care inspira teamă, m-a privit și m-a oprit cu privirea lui și tot cu privirea mi-a spus chiar acolo ceea ce eu probabil vroiam să ascult (Luna continuă: ...„Sînt sărac și înlănțuit de datorii. Tu ești bogată și înlănțuită de lipsa de iubire. Lasă-mă să facem dragoste într-o noapte."): într-atît de mare era orgoliul înspăimîntător și plin de dorință din ochii lui, strîmbătura provocatoare și nemulțumită a dinților lui albi și strălucitori, eleganța mustății lui negre și mari, aroganța neliniștită și zbîrlită a capului său. N-am putut să mă stăpînesc, domnișoară. Toată educația mea îmi spunea să nu fac ceea ce am făcut. Trebuia să-mi plec privirea și să-mi continuu drumul spre biserică, oprind înșiratul mătăniilor în mîinile mele încrucișate. În loc de asta, m-am oprit.

– Cum te cheamă? am reușit să-l întreb pe acest bărbat al cărui cap părea prea mare pentru corpul lui scurt și puternic...

Obloanele tuturor caselor s-au deschis dintr-o dată. Feţele tuturor caselor s-au ivit brusc din întunericul interioarelor.

— Doroteo, mi-a răspuns. Doroteo Arango.

Eu am încuviinţat cu capul şi mi-am continuat drumul.

Am ajuns la biserică. Am îngenuncheat într-o parte a confesionalului, cu modestie, cum se cuvine pentru o femeie, protejată de reţeaua de zăbrele de mîinile preotului, dar nu şi de răsuflarea lui. Mi-am mărturisit lista obişnuită de păcate uşoare. El scutură din cap.

— Uiţi ceva.

— Ce, părinte?

— Te-ai oprit să vorbeşti cu un necunoscut pe stradă. Un *péon*. Un bărbat care îi datorează bani soţului tău. Ce înseamnă asta, fata mea? Mă tem pentru tine!

Cînd m-am întors acasă, şirul de oameni plecase deja, obloanele erau trase.

În ziua următoare, la biserică, părintele a ţinut o predică despre iubire. A citat din Sfîntul Luca acolo unde Hristos i-a izgonit pe negustori din templu. Dar ne-a asigurat că mînia sfîntă a lui Hristos este o apărare a templului, nu o lipsă de iubire faţă de negustori. Aceştia au fost iertaţi de Hristos, din moment ce vocea lui este cea a iubirii eterne faţă de toţi.

În timpul cinei din seara aceea i-am spus soţului meu şi familiei lui care se afla întotdeauna cu noi că m-am gîndit la ceea ce a spus părintele la slujba de duminică şi că nu înţeleg dacă iubirea înseamnă şi iertarea datoriilor.

Cuvîntul a căzut ca un strat de ghiaţă spartă pe masă.

— A datoriilor, am repetat. Iertarea datoriilor. Nu numai a păcatelor.

Soţul meu mi-a ordonat să părăsesc masa fără să cinez: Eu continuam să fiu fetiţa, vedeţi dumneavoastră, domnişoară, prietenă, pot să vă spun prietenă?

Cînd soţul meu a urcat în camera mea, eu nu eram speriată, pentru că ştiam ce trebuie să-i spun:

— Te iubesc în felul meu. Ascultă-mă, i-am spus, este spre binele tău.

— Eşti necuviincioasă, m-a întrerupt, spui lucruri necuviincioase la masă, faci lucruri necuviincioase pe stradă, te

opreşti să stai de vorbă cu bărbaţi necunoscuţi, bărbaţi de condiţie proastă, cum îndrăzneşti, tîrfuliţă ridicolă?

L-am privit drept în faţă, tot aşa cum bărbatul numit Doroteo m-a privit pe mine, şi i-am spus:

— Mi-e frică. Ar fi trebuit să priveşti ochii acelui bărbat aşa cum i-am privit eu. Trebuie să-ţi fie teamă. Aceşti oameni sînt altfel. Au suportat tot ceea ce pot să suporte. Acum te vor privi drept în ochi şi îţi vor lua viaţa. Ai grijă de tine.

M-a trîntit la pămînt dintr-o singură lovitură şi mi-a spus că dacă mă mai port urît mă va pedepsi închizîndu-mă în pivniţă.

— Ce este în pivniţă?

Eu niciodată n-am coborît pînă acolo.

Dar în noaptea următoare, într-o luni, urletele au început să se audă la orice oră dinspre pivniţa casei, ca şi cum simplul fapt de a menţiona această pivniţă unde a ameninţat că mă trimite ca să mă pedepsească, ar fi populat-o de spaime, zgomote de glasuri, fantome, animale, voci care fredonau, instrumente muzicale; mi-am ascuţit auzul, am încercat să disting originea zgomotelor, naşterea unei armonii care ajungea poate la urechile mele filtrată de mii de straturi de cărămidă şi de lemn, de chirpici şi tapet, de şipci şi tencuială, da, şi de încă ceva: de barierele tuturor celor din casă, care ne împiedicau să ştim ce sîntem, eu, soţul meu, familia lui, bărbaţii şi femeile care aşteptau afară sîmbăta după-amiază, şoaptele şi incertitudinile tuturor acestor oameni: oare e posibil să mi se împrumute nişte bani, va trebui să-mi plătesc datoria, se vor îndura oare de noi, se vor îndura oare de noi, se vor îndura oare de noi?

Spuneţi-mi, domnişoară, prietenă (pot?): cum puteam eu să disting adevărata origine a zgomotelor prin atîtea straturi de a fi şi a nu fi şi de ură şi de disperare şi de teamă că o să-mi uit copilăria şi de teamă că n-o să mai rămîn cu nimic dincolo de ea, de teamă că n-o să fiu niciodată o femeie adevărată, de teamă că o să mor, uscată şi umilită, răsfăţată degeaba, ca o pară lăsată să putrezească într-un cimitir.

Zgomotul din pivniţă erau acordurile delicate ale unui pian la care se interpreta uneori *Pe valuri*, valsul meu pre-

ferat?

— Nu, zbieră soțul meu cînd zgomotul din pivniță a fost înăbușit de zgomotele de pe stradă, nu! sînt strigătele prizonierilor, o să-i omorîm pe toți nemernicii care au pus mîna pe arme și s-au răsculat, pe fiecare dintre golanii ăștia jegoși, dar mai întîi eu o să-i aduc aici în pivnița mea, ca să-i jupoi de vii, asta sînt și asta au fost întotdeauna, spuse cu ceașca de ceai zăngănind pe farfurioară, golani, nerușinați, căci de acum înainte nu va mai fi doar un fel de a spune, vor fi jupuiți, tropăi nervos pe podeaua de cedru cu ghetele lui mici, îmbumbate și acoperite cu ghetre de culoarea faunului; vor fi literalmente jupuiți, jupuiți de piele ca bananele, ca merele pline de viermi, ca perele putrezite în cimitire, ha! exclamă, și ceașca de ceai se vărsă pe ghetrele lui și le pătă, dacă nu se vor alinia în fiecare sîmbătă să-mi plătească ceea ce îmi datoresc, va trebui să se alinieze în fiecare zi a săptămînii ca să fie biciuiți pînă vor muri: și acestea vor fi strigătele pe care le vei auzi dinspre pivniță, dragă, spuse aplecîndu-se ca să-și curețe ghetrele: *știi acum.*

— Dar înainte? am îndrăznit să întreb. Înainte de asta, ce era zgomotul de acolo de jos?

— Cum îndrăznești să mă întrebi!? exclamă și se ridică în picioare, amenințîndu-mă chiar în clipa, vă jur, prietenă a mea, *my friend*?, în care clopotele începură să bată fără motiv, nu băteau nici pentru slujba de dimineață, nici pentru cea de seară, nici la o oră cunoscută din timpul meu, și o explozie dărîmă poarta noastră și intrară bărbații cu pălării Stetson pătate și cu torsurile ca niște butoaie pe care erau prinse în diagonală cartușierele, pulverizînd toarta fragilă a ceștii de ceai, iar unul dintre ei arătă spre soțul meu.

— Aici e, ăsta e ticălosul de trîntor! și bărbatul pe care eu l-am văzut la rînd cu multă vreme în urmă, bărbatul cu privirea de un orgoliu care inspiră teamă, bărbatul care mi-a spus fără să deschidă gura: „Sînt sărac și înlănțuit de datorii. Tu ești bogată și înlănțuită de lipsa de iubire. Lasă-mă să facem dragoste într-o singură noapte." Acel bărbat stătea acum în salonul meu.

L-am recunoscut.

I-am văzut deseori fața, pe afișe prinse cu ace de panoul pentru anunțuri de la biserică, alături de invitații la novene pentru sufletele din purgatoriu sau de înștiințări despre ziua de Sfîntul Anton: era Doroteo Arango, după cum scria pe afișe, un hoț de vite și acum stătea în salonul meu și nici măcar nu mă privea, ci spunea răstit:

— Duceți-l pe trîntor acolo în spate în curte și împușcați-l odată. Nu avem timp. De data asta federalii sînt pe urmele noastre.

Atunci clopotele au încetat să mai bată și puștile au tunat în curte sfîșiind aerul serii ca și cum ar fi fost o pînză de in, iar eu am rămas singură în salon și am leșinat.

Cînd mi-am venit în simțiri, prietenă a mea, domnișoară Winslow, îmi permiteți...? nu era nimeni. Mă înconjura o liniște înspăimîntătoare. Plecaseră și eu nu vroiam să mă duc în curte și să văd ce mă așteptă acolo.

Atunci au sosit federalii și m-au întrebat ce s-a întîmplat. Eu eram paralizată. Nu știam.

— Poate l-au omorît pe soțul meu. Doroteo Arango...

— Pancho Villa, au spus corectîndu-mă. Atunci eu nu înțelegeam numele acela.

— Au plecat deja, am spus simplu.

— Îi ajungem din urmă, nu vă faceți griji, mi-au spus.

— Eu nu sînt îngrijorată.

— Ești sigură că au plecat toți?

Am încuviințat cu capul.

Dar în noaptea aceea, refuzînd să ies în curte și să văd ce se afla acolo, am ascultat zgomotele din pivniță, dar acum erau altfel. Vreau să spun: acolo se auzeau zgomotele vechi, dar era și ceva nou, un alt zumzet pe care de abia puteam să-l aud, muzica unei respirații diferită de gîfîitul deconcertant pe care soțul meu l-a oferit fricii mele (darul suprem pe care l-am primit de la el în numele căsătoriei era teama, acest lucru trebuia să-l învăț și să-l accept în numele lui, sau în realitate nu exista o legătură adevărată între noi, vedeți dumneavoastră). Eu n-am ieșit să-l îngrop. Eu nici nu știam cîte cadavre erau aruncate acolo, morții revoluției, nu victimele, am refuzat să-i numesc așa, doar morții, căci cînd o să știm, prietenă a mea, ce a fost drept și ce a fost

nedrept? Eu nu știam. Nu atunci. Încă nu: și acest nou sunet a ajuns până la mine însoțit de o nouă teamă: poate în pivnița casei noastre (am numit-o a *noastră* doar acum când soțul meu era sigur mort) exista un lucru mai bun, o comoară, da (iluziile mele din copilărie, domnișoară Harriet, terminîndu-se în sfîrșit aici), dar un lucru pe care știam că trebuie să-l protejez pentru a nu urma același drum al morții ca soțul meu.

În prima noapte după ce s-au întîmplat toate acestea n-am știut ce să fac.

Am visat că soțul meu nu este mort, este doar ascuns între puii dintr-un coteț de găini împrejmuit cu sîrmă, și că s-a întors la mine în noaptea aceea, deschizînd ușile camerei și croindu-și drum cu penisul lui înspăimîntător în timp ce eu țipam de frică: era viu, dar plin de sînge.

Apoi am visat că federalii îmi vor lua ceea ce se află ascuns în pivniță atunci cînd se vor întoarce.

Dintr-un motiv neclar nu puteam să tolerez un astfel de lucru.

Dimineață foarte devreme am ieșit în curte. Nu m-am uitat pe jos, dar am auzit bîzîitul mușteloi.

Am smuls scîndurile groase ale coteților, le-am strîns, le-am împins sau le-am dus în spate, sau le-am tîrît cum am putut mai bine pînă la ușa care dădea spre scările de la pivniță.

Neobișnuită cu o astfel de muncă, mi-am sfîșiat rochia lungă și neagră și mi-am zgîriat mîinile care pînă atunci făcuseră doar prăjituri, mîngîiaseră mătăniile și atinseseră sfîrcurile solitare.

Pentru prima oară în viața mea, am îngenuncheat și pentru altceva decît pentru o rugăciune.

Transpiram și baia sudorii mele răspîndea un miros pe care nu mi-l cunoșteam, miss Winslow.

Mă durea tot corpul, mă simțeam zdrobită și rănită cînd am bătut în cuie scîndurile care acopereau intrarea în pivniță.

Vroiam să protejez ceea ce se afla acolo jos.

Sau poate am făcut doar ceea ce aș fi făcut dacă aș fi hotărît să-l înmormîntez creștinește pe soțul meu.

Îndeletnicirile se asemănau, dar trupul lui nu era prezent.

Mi-am lăsat trupul istovit să se odihnească deasupra scîndurilor şi mi-am spus: „Miroşi alt corp. Împarţi cu altcineva aerul pe care-l respiri. Nu sînt monştri cei care te aşteaptă acolo jos. Pivniţa nu ascunde acel lucru înspăimîntător de care ţi-a vorbit soţul tău."

Ce era acolo jos?

Eu vroiam să deosebesc lucrurile pe care am ajuns să le doresc în timpul acestui lung priveghi de cele pe care am ajuns să le urăsc: dacă soţul meu nu era îngropat acolo jos, atunci ceva de-al lui se afla sigur acolo, ceva puturos, putred, păros, scîrbos, ca fecalele sau urdorile. Puteam să-i simt mirosul.

Dar mai puteam să miros şi altceva, ceva care mă atrăgea.

Atunci clopotele au bătut din nou şi eu am ştiut că federalii au plecat şi că oamenii lui Villa au pus din nou stăpînire pe sat. Dar poate mă înşelam şi bătaia clopotelor care nu avea nici un sens anunţa totuşi ceva important. Lumea nu-şi alterna realităţile doar pentru a-mi fi pe plac.

Îndoielile mi-au fost risipite de zgomotul unui glonte de pistol dinspre pivniţă, urmat de un al doilea şi apoi de linişte.

A fost a doua oară cînd am auzit împuşcături în propria mea casă, dar de data aceasta nu mi-a mai fost frică.

Am smuls scîndurile cu propriile mele mîini, am ştiu că trebuie să-l eliberez pe oricine ar fi fost acela care a tras gloanţele. Am ştiut că trebuie să deschid uşile pivniţei şi să-i văd pe cîinii morţi acolo: doar cîini, nimic altceva.

Şi să-l văd pe el ieşind cu buzele curate.

— Erau doar cîini. Acestea au fost primele lui cuvinte, domnişoară, prietenă a mea, pot să vă numesc prietena mea acum? Mă înţelegeţi, domnişoară Winslow?

XX

PANCHO VILLA INTRĂ ÎN CAMARGO ÎNTR-O luminoasă zi de primăvară, cu faţa lui de culoarea aramei oxidate, încoronată cu o pălărie mare brodată cu aur, nu un lux, desigur, ci un instrument al puterii şi un simbol al luptei, o pălărie pătată de praf şi de sînge, la fel ca şi mîinile lui late şi bătătorite şi scările de bronz de la şaua lui biciuite de vîntul de munte: patina de praf, de spini şi de stîncă, potecile verticale şi imensele cîmpii oarbe se agăţau de hainele lui ţărăneşti aspre de culoarea elanului, de jambierele lui din piele de căprioară, de baltagul lui de oţel şi de pintenii lui de luptă, de haina şi de pantalonii lui închişi cu nasturi de aur şi argint, totul avînd strălucirea aurului şi argintului, dar nu a celui adevărat, ci a metalelor care ne acoperă cînd luptăm în război şi cînd murim: un costum de mort.

Era un bărbat din nord, înalt şi robust, cu un tors mai lung decît picioarele lui scurte de indian, cu braţe lungi şi mîini puternice şi cu capul acela care părea retezat de multă vreme de la corpul altui bărbat, de multă vreme şi de foarte departe, un cap tăiat din trecut, aliat ca o potcoavă de metal preţios cu un corp muritor, util dar şi inutil, din prezent. Ochii orientali, surîzători dar cruzi, înconjuraţi de un cîmp de riduri care îi dădeau un aer amuzat, surîsul rapid, dinţii ieşiţi în afară care străluceau ca nişte boabe de porumb foarte albe, mustaţa rasă şi barba nerasă de trei zile: un cap care fusese în Mongolia şi în Andalucía şi la Rif, printre triburile rătăcitoare din nordul american şi acum era aici în Camargo, Chihuahua, surîzînd şi clipind şi îngustîndu-şi privirea pentru a se apăra de agresiunea luminii, cu vaste rezerve de intuiţie şi de ferocitate şi de generozitate. Capul sfîrşise prin a se sprijini pe umerii lui Pancho Villa.

Moşierii fugiseră şi cămătarii se ascunseseră. Villa rîse de abia ţinîndu-şi în frîu calul castaniu pe străzile pietruite din Camargo, unde coloana din mijloc comandată de el a diviziei din Nord se alătura coloanelor celorlalţi generali înainte de a lua cu asalt Zacatecas, vadul comercial al moşiilor pe care el le prădase pentru a elibera poporul de sclavie şi de dobînzi şi de prăvăliile cu răboj. Intră călcînd apăsat pe caldarîm, în fruntea unei suite de zgomote metalice în contrapunct cu pustietatea stranie a străzilor de piatră: zăngăneau frîiele de fier, lănţişoarele de la belciuge, lanţurile afîmate de gît şi zăbalele de aramă; se auzeau plesniturile desagilor legaţi de şa cu păr de cal şi ale pintenilor şi ale bicelor.

Tot satul era acolo, aruncînd confeti de pe balcoanele din fier forjat, serpentine de hîrtie de pe stîlpii de lumină care atenuau întîlnirea dintre metal şi piatră cu mareea roz, albastră şi stacojie a sărbătorilor mexicane, revărsîndu-se spre damigenele mari de sticlă cu apă rece, spre zaharicalele colorate tăiate felii şi spre cratiţele mari în care clocoteau fierturi negre, roşii şi verzi.

Nu lipseau de acolo nici reporterii, ziariştii şi fotografii americani, cu o nouă invenţie, camera de luat vederi. Villa era deja cucerit de idee, nu mai era nevoie să fie convins, înţelegea că maşinuţa aceea poate să prindă fantoma corpului său chiar dacă nu şi substanţa sufletului său, aceasta îi aparţinea doar lui, măicuţei lui moarte şi revoluţiei; corpul lui în mişcare, generos şi dominator, corpul lui de panteră, acestea într-adevăr puteau fi prinse şi eliberate mai apoi într-o cameră obscură, asemenea lui Lazăr ivit nu dintre morţi, ci din depărtarea timpului şi a spaţiului, într-o cameră neagră şi pe un zid alb, oriunde, la New York sau la Paris. Lui Walsh, americanul cu camera de luat vederi îi promise:

— Nu vă faceţi griji, don Raúl. Dacă dumneavoastră spuneţi că lumina de la patru dimineaţa nu e bună pentru maşinuţa dumneavoastră, nu e nici o problemă. Execuţiile vor avea loc la ora şase. Dar nu mai tîrziu. După aceea trebuie să plecăm la luptă. De acord?

Acum ziariștii americani adunați la Camargo îl asaltară cu întrebările înainte ca el să pornească să ia cu asalt Zacatecas, pentru a hotărî soarta revoluției împotriva lui Huerta și în trecere și soarta politicii mexicane a lui Wilson.

— Sperați ca guvernul Statelor Unite să vă recunoască dacă veți cîștiga?

— Această problemă nu există. Eu ascult de ordinele lui Carranza, primul șef al revoluției.

— Toată lumea știe că dumneavoastră și Carranza nu vă aveți bine, generale.

— Cine știe? Dumneavoastră? Atunci spuneți-mi și mie, vă rog.

— Am interceptat o telegramă pe care generalul dumneavoastră, Maclovio Herrera, i-a trimis-o lui Carranza acum cînd vi s-a luat dreptul de a lua cu asalt Zacatecas, generale Villa. Textul este foarte laconic. Spune doar „Sînteți un fecior de tîrfă".

— Vai, prietene, eu nu știu să spun aceste cuvinte urîte în spaniolă. Vă jur că nu-mi ies decît în engleză: *You son of a bitch.* În tot cazul, domnul Carranza a considerat că e bine să-i trimită pe frații Arrieta să ia cu asalt Zacatecas...

— Dar dumneavoastră vă aflați aici cu o întreagă divizie, cu artilerie și zece mii de oameni...

— În slujba revoluției, domnilor. Dacă frații Arrieta, cum le este obiceiul, vor prinde rădăcini în Zacatecas, eu voi ajunge acolo în cinci zile ca să le dau o mînă de ajutor. Asta mai lipsea.

— În sfîrșit, generale Villa, ce părere aveți despre ocupația americană din Veracruz?

— Că nepoftiții și morții după două zile încep să pută.

— Puteți să fiți puțin mai explicit, generale?

— Marinarii au ajuns la Veracruz bombardînd orașul și omorînd tineri cadeți mexicani. În loc să-l doboare pe Huerta, l-au făcut și mai puternic cu ajutorul înflăcărării naționaliste a poporului. Au divizat conștiința revoluției și au permis ca bețivul de Huerta să impună infama înrolare națională. Tinerii care credeau că o să lupte împotriva nord-americanilor la Veracruz au fost trimiși să lupte împotriva mea

în nord. Eu nu știu dacă asta căutați dumneavoastră, dar mie mi se pare că nord-americanii cînd nu fac pe deșteptii, fac pe proștii.

— E adevărat că dumneavoastră ați omorît pe la spate un ofițer american, un căpitan al armatei Statelor Unite, asasinat cu sînge rece chiar de unul dintre oamenii dumneavoastră, generale?

— Cine dracu...?

— Opinia responsabilă în Statele Unite vă consideră nici mai mult, nici mai puțin decît un bandit, generale Villa. Opinia publică se întreabă dacă dumneavoastră puteți oferi garanții aici în Mexic. Respectați dumneavoastră viața umană? Puteți dumneavoastră să stabiliți relații cu națiunile civilizate?

— Cine dracu a spus toate astea?

— O domnișoară, Harriet Winslow, din Washington, D. C. Spune că ea a fost martoră a faptelor. Tatăl său fusese dat dispărut în timpul unei acțiuni încă de pe vremea războiului din Cuba. Se pare că vroia doar să scape de obligațiile familiale, dar mai tîrziu a vrut s-o vadă pe fetița lui deja mare înainte de a muri. Ea a venit aici să-l vadă. Este acuzat un general din armata dumneavoastră, generale. Cum spui că se numește, Art?

— Arroyo este numele, generalul Tomás Arroyo. Ea spune că l-a văzut trăgînd în tatăl ei pînă cînd l-a omorît.

— Cu tot respectul, generale, vă amintim că trupurile cetățenilor din Statele Unite omoriți în Mexic sau în oricare altă parte din lume trebuie să fie aduse în țară la cererea rudelor pentru a beneficia de o înmormîntare creștinească și decentă.

— Asta spune legea? grohăi Villa.

— Exact, generale.

— Arătați-mi unde este scris.

— Multe din legile noastre nu sînt scrise, generale Villa.

— O lege care nu este scrisă pe hîrtie? Atunci de ce dracu să învățăm să citim? spuse cu un surîs de viclenie mirată Villa, apoi rîse și toți rîseră cu el și îi croiră drum omului care reprezenta revoluția și care se pregătea să

demonstreze lumii că el nu este Carranza, un bătrîn senator parfumat, o parte din așa-numita lume bună din Mexic, care merita această imagine, ci tocmai ceea ce Carranza ura mai mult, un țăran desculț, analfabet, băutor de *pulque** și mîncător de *tacos*, venit de pe dealurile neliniștite din Durango, care a fost biciuit de aceiași moșieri care i-au violat surorile.

— Nu, rîse și îl asigură pe distinsul său artilerist generalul Felipe Ángeles, absovent al academiei franceze de la St. Cyr, n-o spun pentru dumneavoastră, don Felipe, ci pentru ei, tocmai i-ați văzut: nord-americanii nu-și amintesc niciodată de noi, ca și cum n-am exista și într-o bună zi ne descoperă, măiculiță, și sîntem chiar dracul în persoană care o să le răpească viețile și moșiile, atunci de ce să nu-i facem să tragă o sperietură pe bune, surîse Pancho Villa, de ce să nu-i invadăm o dată, nu mai mult, ca să vadă și ei ce simțim?

Apoi îl apucă o mînie înspăimîntătoare la gîndul că sînt unii care nu înțeleg situația; Carranza îl ținea paralizat în Chihuahua ca să nu fie Villa cel care va deschide drumul spre Ciudad de México, pentru ca această glorie să le revină parfumaților, ah! ceea ce îl stîrnea cel mai mult pe Pancho Villa era faptul că ticălosul ăla bătrîn cu barbă de țap nu va lăsa să-i scape nici o ocazie de a-i aminti fostului hoț de vite din Chihuahua că obîrșiile lor sînt foarte diferite: sigur, nu este același lucru să fii conțopist sau să-ți pui viața în pericol! Atunci avocatul i-a cerut secretarului său să redacteze renunțarea lui la Divizie, o să se ridice pînă la cer pariul, cum să nu, și o să vadă dacă Natera și frații Arrieta vor cuceri singuri Zacatecas, și o să vadă de ce ipocritul de Pablo González nu-i trimite nici cărbune, nici muniții de la Monterrey, și o să vadă dacă puterea civilă poate s-o scoată la capăt fără ajutorul militar al lui Pancho Villa: asta o să se decidă chiar acum, și cînd te gîndești că un biet ticălos

---

* *Pulque* – băutură alcoolică tare, albă și densă, cu aspect grețos și gust neplăcut, care se obține prin fermentarea sucului mugurilor de agavă, tăiați înainte de a înflori. Este băutura oamenilor săraci din Mesa Central, a căror hrană principală o constituia turta de mălai și ardeiul iute (n. tr.).

rămîne la Chihuahua ca să-mi facă probleme cu americanii, pe deasupra! izbucni Villa și îl calmă o noapte de dragoste, ca întotdeauna.

Generalul Tomás Arroyo primi ordinul să-l dezgroape pe bătrînul gringo oriunde s-ar afla îngropat și să-l ducă pînă la Camargo. Nu, l-au mințit intenționat, nici o familie n-a revendicat corpul neînsuflețit, ci un ziar, *Washington Star*, i se spuse. Dar cînd acest ordin urni în sfîrșit brigada flotantă de la conacul incendiat al familiei Miranda, Arroyo știa bine numele persoanei care revendică corpul. O văzu în visele lui în timp ce legăna capul mort al bătrînului cu mîinile ei și-l privea pe el în picioare la ieșirea din vagon, ca și cum ar fi omorît ceva care-i aparținea ei, dar și lui, și acum amîndoi erau din nou singuri, orfani, privindu-se cu ură, incapabili deja să se susțină unul pe celălalt prin intermediul unei ființe vii și să-și umple absențele neliniștite pe care ea le simțea în sufletul ei și el în sufletul lui:

— Uite ce ții în mînă. Uite ce ții strîns în mînă.

Arroyo nu fu în stare să spună altceva. Ea privi bucățile de hîrtie calcinată și Arroyo spuse că bătrînul gringo i-a ars sufletul și ea admise că a mai ars ceva: istoria Mexicului, dar că aceasta nu este o scuză pentru crimă, pentru că viața unui individ valorează mai mult decît istoria unei țări și Harriet se convinse că dincolo de toate împreună cu ea strigă tot deșertul din Chihuahua:

— Asasinule, ticălosule, jegosule, laș împuțit, spuse ea în gura mare, m-ai avut pe mine, dar a trebuit să-l omori și pe el.

— A venit să mă provoace, gîfîi Arroyo, ca și tine. Amîndoi ați venit aici să mă provocați. *Mama voastră de americani!*

— Nu, te-ai provocat pe tine însuți, îi spuse ea la sfîrșitul acelei zile, pentru a-ți demonstra ție însuți cine ești; numele tău nu este Arroyo ca acela al mamei tale; te numești Miranda ca tatăl tău: da, îi spuse în timp ce ploaia împrăștia scrumul de hîrtie, ești un moștenitor jignit, travestit în rebel. Biet bastard. Ești Tomás Miranda.

O spuse cu cruzime, încercînd să-l rănească, dar știind că ar fi putut să-i spună același lucru cu calm bătrînului căzut lîngă roțile vagonului de cale ferată pe spatele căruia se vedeau rănile fiecărui glonte pe care l-a tras în el, doar pe spate; dar i-o spuse cu furie, pentru ca să fie dreaptă și să-i aducă aminte că și ea știe să lupte, să întoarcă loviturile. Tomás Arroyo nu mai înțelegea nimic. L-a omorît pe bătrînul gringo. Nu și-a putut imagina că Harriet Winslow mai are conflicte interioare: ar fi trebuit să fie la fel de goală pe dinăuntru ca și el. Bătrînul gringo și hîrtiile arse.

— Am acceptat totul de la voi americanii. Totul, mai puțin asta, spuse Arroyo arătîndu-i hîrtiile distruse.

— Nu-ți face griji, îi răspunse Harriet Winslow, cu resturile de umor și de compasiune care-i mai rămîneau. El credea că este deja mort.

Dar Arroyo vroia să-și ardă chiar sufletul în seara aceea.

— Ce reprezintă viața unui bătrîn pe lîngă drepturile tuturor oamenilor mei?

— Tocmai ți-am spus că ai omorît un mort. Fii recunoscător. Ți-ai economisit efortul unui ordin de execuție.

Chiar acest lucru i-l pretindea acum Villa lui Tomás Arroyo cînd văzu corpul ciuruit al bătrînului și își stăpîni faimoasa mînie cu care îi domina atît pe propriii lui oameni, cît și pe dușmanii lui, acest bărbat, Pancho Villa, care atinse spatele ciuruit al bătrînului gringo și își aminti de un lucru pe care i-l spuse unul dintre reporterii americani cînd i-au luat interviul la Camargo.

— Am o vorbă pentru dumneata, generale Villa. Ceea ce dumneata numești a muri nu este altceva decît ultima durere.

— Cine a spus asta?

— A scris-o un bătrîn plin de amărăciune.

— A, atunci este scris.

— De către un bătrîn plin de amărăciune, cum să nu!

— A, fem...

Villa ordonă execuția pentru aceeași noapte, la ora douăsprezece. Atrase atenția că va fi o execuție secretă; nimeni nu va ști despre ea cu excepția lui, a lui Villa, a generalului Arroyo și a plutonului.

— Mister Walsh și camera lui de luat vederi să înghită în sec, asta nu e pentru el.

Bătrînul gringo fu așezat cu greu în picioare lîngă zid, cu fața spre puștile plutonului, cu capul atîrnîndu-i pe piept, cu fața desfigurată de acizii primei lui înmormîntări în deșert și cu genunchii strîmbi.

Ordinul fu dat în curtea din spatele cazarmei de instrucție a lui Villa, luminată de lanterne așezate pe jos, care întunecau într-un mod ciudat fețele oamenilor. Se auziră împușcăturile și bătrînul gringo căzu pentru a doua oară în brațele vechii lui prietene moartea.

— Acum e împușcat în mod legal în față și în conformitate cu legea, spuse Pancho Villa.

— Ce facem cu corpul, generale? întrebă comandantul plutonului.

— O să-l trimitem acelora care îl revendică în Statele Unite. Vom spune că a murit într-o luptă împotriva federalilor, l-au capturat și l-au omorît.

Villa nu-l privi pe Arroyo, dar spuse că nu vrea să care cadavre de gringos care să-i ofere lui Wilson pretextul de a-l recunoaște pe Carranza sau de a interveni împotriva lui Villa dinspre nord.

— Vom mai omorî cîțiva gringos, spuse Villa cu un surîs feroce, dar la timpul potrivit și cînd voi hotărî eu.

Se întoarse spre Arroyo fără să-și schimbe expresia.

— Un bărbat viteaz, nu-i așa? Un gringo viteaz. Mi-au fost povestite isprăvile lui. Executat din față, nu din spate ca un laș, căci nu era un laș, adevărat, Tomás Arroyo?

— Nu, generale. Bătrînul gringo a fost cel mai viteaz.

— Hai, Tomasito. Dă-i lovitura de grație. Știi doar că tu ești ca și fiul meu. Fă-o cum se cuvine. Trebuie să facem totul cum se cuvine și în conformitate cu legea. De data asta nu vreau să mă mai înșeli nici pe mine, nici pe tine. Trebuie să fim întotdeauna pregătiți. Tu mi se pare că te-ai odihnit destul la conacul ăla unde ai tras de timp și chiar ai devenit celebru.

— Arroyo, îi spuse ziaristul american, Arroyo este numele.

— Da, generale, spuse simplu Arroyo.

Merse pînă la cadavrul bătrînului gringo în fața zidului, se lăsă în genunchi lîngă el și scoase pistolul. Trase glontele de grație cu precizie. Acum n-a mai curs sînge din gîtul bătrînului. Atunci Villa însuși dădu ordin să se tragă asupra nefericitului de Arroyo, a cărui față era imaginea vie a neîncrederii îndurerate. Totuși, reuși să strige:

— Trăiască Villa!

Arroyo căzu alături de bătrînul gringo și Villa spuse că nu va tolera ca ofițerii lui să le joace feste cetățenilor străini și să-i dea lui bătaie de cap; cît despre omorîrea americanilor, doar Pancho Villa știe cînd se va întîmpla asta și de ce. Corpul bătrînului îi va fi înapoiat fiicei lui și povestea va fi uitată pentru totdeauna.

Ochii, strălucitorii ochi albaștri ai bătrînului general indian fură închiși pentru totdeauna în noaptea aceea de mîna unui copil cu ochii negri ca niște bile și cu două curele încrucișate peste piept, care într-o zi l-a întrebat:

— Vreți să-l cunoașteți pe Pancho Villa?

Pedrito își scoase din pantalon moneda de un peso perforată de același pistol Colt. 44 pe care Arroyo l-a pus într-o zi în mîna bătrînului gringo și o puse în buzunarul de la piept al cămășii pătate a omului care a murit de două ori. Însuși Villa îi dădu lui Arroyo lovitura de grație.

XXI

HARRIET WINSLOW SPUSE CÎND RECUNOSCU corpul ciuruit al bătrînului: „Da, acesta este tatăl meu", şi îl înmormîntă la Arlington lîngă cadavrul mamei sale, care murise în apropierea lămpii pusă pe masă, învinsă în cele din urmă de umbre. Aşa încît se gîndi mai întîi la biata ei mamă, care a dorit atît de mult ca Harriet să fie o fată cultivată şi respectată, deşi cavalerismul nu se prea manifesta atunci cînd condiţia familiei era foarte strîmtorată; însă educaţia spiritului pretindea o completare socială în viaţa de fiecare zi: prezenţa unui bărbat. Făcu abstracţie atît de prejudecăţi, cît şi de deosebirile de opinie şi avu încredere în faptul că în cele din urmă fericirea va învinge şi se va impune ordinea. Harriet Winslow se gîndi că într-o zi ea se va odihni chiar aici împreună cu mama ei şi cu un bătrîn scriitor solitar care s-a dus în Mexic ca să fie omorît.

— Bătrînul gringo a venit aici ca să moară.

În noaptea cînd el a murit, ea rătăci buimacă prin tabără şi apoi simţi o foame cumplită despre care ştia că nu este de origine fizică, dar pe care numai mîncarea putea să i-o potolească. Se aşeză dintr-o dată în faţa unei femei care pregătea turta de mălai stînd lîngă un mic vas cu jăratic. Întrebă în tăcere dacă poate să ajute. Luă puţin aluat şi le dădu formă turtelor, imitînd-o pe femeia care stătea pe vine în faţa ei. Apoi le gustă.

— Vă plac? întrebă femeia.

— Da.

— Sînt foarte gustoase. Curînd o să plecăm de aici. Am rămas deja prea multă vreme aici.

— Ştiu. Este locul lui. În realitate el nu vrea să plece.

— Ah, nici vorbă. Trebuie să mergem înainte. Eu îl urmez pe omul meu, îi fac de mîncare şi-i cresc copiii. Viaţa nu se opreşte doar pentru un război. Dumneavoastră îl urmaţi pe el?

— Ce vreţi să spuneţi?

— Pe generalul nostru Arroyo. Nu sînteţi dumneavoastră noua lui femeie?

În timp ce mînca turtele lîngă femeia aceea în noaptea deja depărtată din deşert; sau în timp ce se aşeza lîngă mormîntul bătrînului gringo pe care acum era înscris numele tatălui ei; şi mai tîrziu bătrînă deja cînd îşi amintea singură de toate aceste lucruri, se pregăti pentru o compasiune pe care a trădat-o poate o singură dată în viaţa ei, cînd a revendicat corpul bătrînului gringo ştiind care vor fi consecinţele. Noua compasiune care, tocmai în virtutea acestui păcat, i-a fost acordată, ea i-o datora unui tînăr revoluţionar mexican care dăruia viaţă şi unui bătrîn scriitor nord-american care căuta moartea: ei i-au dat destulă existenţă corpului ei pentru a trăi anii pe care îi mai avea de trăit aici în Statele Unite, acolo în Mexic, oriunde: mila era numele sentimentului cu care Harriet Winslow privea faţa violenţei şi a gloriei cînd în cele din urmă amîndouă lăsau să le cadă măştile şi îşi arătau adevăratul chip: cel al morţii.

Apoi a venit marele război şi revoluţia la sud de frontieră a fost măturată de pe primele pagini ale ziarelor pînă cînd Villa a luat cu asalt o aşezare de graniţă în Nuevo México şi generalul Pershing a fost trimis să-l urmărească prin munţii din Chihuahua şi desigur nu l-a găsit niciodată, şi nu numai pentru că Villa cunoştea acele rîpe şi acele drumuri prăfuite cu ochii închişi, ci dintr-un motiv mai puternic: pe Pancho Villa putea să-l omoare doar un trădător dintre ai lui.

De aceea spune Harriet Winslow că i-ar fi plăcut, dincolo de toate, să fie prezentă la execuţia generalului Tomás Arroyo, pentru a vedea cu ochii ei fuga acelui destin pe care el întotdeauna l-a considerat al lui, înrădăcinat în voinţa lui, şi nu în cea a altcuiva. Dar a murit de mîna şefului său, Pancho Villa, şi atunci s-a împlinit acest destin posibil. Ea

s-a întrebat întotdeauna ce ar fi făcut Tomás Arroyo dacă ar fi supraviețuit revoluției (*l-a omorît revoluția*); care ar fi fost destinul lui în viitorul Mexicului. Bătrînul gringo a murit, poate, dînd foc acestui viitor comun al Mexicului și al lui Tomás Arroyo.

După cele două execuții, Harriet Winslow ieși din camera ei de hotel din Camargo. Auzise de departe împușcăturile de la miezul nopții: bătrînul gringo murise pentru a doua oară. Apoi a urmat o altă serie de împușcături, o primă moarte și un foc de pistol sec și solitar. Și Arroyo a murit de două ori.

La recepția hotelului, un patio cu plăci de faianță colorată și ghivece mari de flori și cu canari, o aștepta femeia cu fața ca luna.

Nu-i spuse nimic. Harriet o urmă pînă la o capelă dărîmată. Pancho Villa stătea în ușă și cînd le văzu își scoase pălăria, iar Harriet îi văzu părul negru și puțin rar, năclăit de sudoare la tîmple. Villa o luă de braț pe femeia cu fața ca luna.

— Dumneavoastră sînteți o femeie respectabilă, doamnă, și înțelegătoare.

— Nu-mi datorezi explicații, Doroteo Arango. Te-am cunoscut cînd te urmăreau federalii pentru că erai hoț de vite.

— Dumneavoastră v-ați părăsit casa. Eu mi-am părăsit-o pe a mea.

— Tu nu aveai casă, Doroteo Arango.

— Dar acum sînt Francisco Villa și-i urmăresc eu pe ei, pentru că ne-au violat surorile și ne-au omorît părinții. N-am făcut niciodată ceva care să nu fie pentru apărarea dreptății. Ei mi-au luat casa.

— Omul meu este mort, Doroteo Arango.

— Tomás Arroyo a crezut că poate să se întoarcă acasă. Dar nimeni n-are dreptul să facă asta pînă cînd nu va triumfa revoluția. Revoluția este acum casa noastră. Tomás n-a înțeles? Dacă fiecare o să rămînă acasă cînd va ajunge acolo, s-a terminat cu revoluția. Acum cel ce va dori să rămînă acasă la el, își va aminti de ceea ce i s-a întîmplat lui

Tomás Arroyo. Asta este o armată, doamnă, şi uneori trebuie să-ţi frîngi inima pentru ca oamenii să se-nveţe minte pentru totdeauna.

— Într-o bună zi tu însuţi o să vrei să te întorci în satul tău, Doroteo.

— Doar pentru ca să mor, doamnă, doar pentru asta.

— Bine, generale Villa. Am să păstrez în suflet ideea că o altă iluzie a morţii este căminul.

Villa se întoarse spre Harriet şi îi spuse că a făcut bine atunci cînd a înfiinţat şcoala şi a făcut ordine la conac. Chiar acest lucru îl fac ei acum în tot nordul Mexicului: înfiinţează şcoli, împart pămînturile, îi spînzură pe cămătari şi şterg datoriile.

— Dar uneori acest lucru nici nu se vede, pentru că în acelaşi timp trebuie să cîştigăm şi războiul. Dumneavoastră într-adevăr aţi avut de cîştigat. Înmormîntaţi-vă tăticul, care după cît mi se spune era un bărbat viteaz şi povestiţi-le acolo că Pancho Villa este un om cu suflet, dar şi un soldat fără umbră de teamă. Atenţie la ce spuneţi.

Le privi din nou pe cele două femei, îşi puse din nou pălăria şi le spuse:

— Intraţi să vă vedeţi bărbaţii.

Acolo se aflau cadavrul lui Tomás Arroyo şi al bătrînului gringo. Femeia cu faţa ca luna începu să plîngă, apoi să ţipe, dar Harriet Winslow îşi aminti că Tomás Arroyo a ţipat pentru prima oară cu această femeie neconsolată, din pură plăcere de a putea să ţipe atunci cînd face dragoste cu o femeie; şi Harriet Winslow îşi aminti că şi ea a ţipat pentru prima oară cu acest bărbat mort.

— Băiatul meu, băiatul meu, striga amanta lui Tomás Arroyo în noaptea priveghiului într-o biserică din Camargo unde statueta unui Hristos închis într-o cuşcă de sticlă, cu coroana de spini pe cap şi acoperit cu vestmîntul de ocară îi privea aşezat într-o cutie goală de sticle cu bere.

Harriet Winslow îi spuse cadavrului bătrînului gringo doar atît:

— Te aşteaptă un mormînt gol în cimitirul militar, tată.

Tot împreună au plecat amîndouă din Camargo în dimineața următoare, care a fost o dimineață rece și limpede, fiecare cu sicriul ei în cîte o căruță trasă de catîri triști. Garduña, Inocencio Mansalvo și copilul Pedro le-au însoțit pînă la răscrucea de drumuri. N-au vorbit. Garduña își purta fetița învelită în șalul de pe umeri, și cînd au ajuns la răscruce, îi mulțumi din nou Harrietei Winslow.

— O să vezi cum fata mea o să facă să fiu îngropată în cimitir lîngă mătușa mea dona Josefa Arreola în Durango.

— Să dea Dumnezeu să trăiască mulți ani, spuse Harriet Winslow.

— Cine știe; dar voi muri gîndindu-mă la fratele meu din cer, care nu a apucat să se nască și mulțumindu-ți ție...

— Unde o să-l îngropi pe generalul Arroyo? o întrebă Inocencio Mansalvo pe femeia cu fața ca luna.

Ea răspunse fără lacrimi că o să-l îngroape în deșert, unde nimeni să nu mai știe niciodată nimic de el.

— Îmi pare rău că nu te însoțesc, spuse Inocencio. Dar trebuie s-o escortez pe gringa. Din ordinul generalului Villa.

Amanta lui Tomás Arroyo încuviință, dădu pinteni catîrului bătrîn și o porni pe drumul ei necunoscut cînd colonelul Frutos García tocmai venea să-și ia ultimul rămas-bun de la șeful său. Drumul se pierdu în norii de praf și Frutos García o privi pe Harriet și îi spuse că o vor escorta pînă la frontieră Inocencio Mansalvo și copilul Pedrito, care era și el un copil viteaz și care l-a iubit mult pe bătrînul gringo.

— Mai mult, rîse cu un ditamai hohot spaniol, cu un copil alături nimănui nu-i vin idei rele. Fiți liniștită, îi spuse, serios deja, străinei. Dumneavoastră ați făcut ceea ce trebuia să faceți. Bătrînul gringo a venit în Mexic ca să moară. Cine dracu ar fi zis că avea să moară din cauza unei americance. Adevărul este că a murit doar pentru că a trecut frontiera. Nu este un motiv suficient ?

— Și eu am trecut-o, spuse Harriet.

— Nu vă faceți griji. Noi o să vă respectăm pe dumneavoastră și pe bătrînul gringo. Pe bătrîn pentru că era viteaz. Pentru că purta o durere în privire. Și pentru că ăsta a fost

ultimul ordin al generalului Tomás Arroyo: respectați-l pe bătrînul gringo.

— Și pe mine?

— Dumneavoastră nu vă revine decît să vă amintiți de tot ce s-a întîmplat.

Pe lungul drum de la Camargo la Ciudad Juárez, Harriet Winslow avu tot timpul să se gîndească la viața ei cînd se va întoarce la Washington. Dar lîngă ea exista o prezență caldă: un copil mexican. Pedrito îl iubea pe bărbatul mort care acum avea să fie dus în mormîntul căpitanului Winslow din Arlington. Inocencio Mansalvo se ocupă de toate în timpul călătoriei; masă, casă, orientare și alarmă. Cunoștea bine drumurile acestea fără semne. Dar locurile erau deja cucerite de revoluționari și aici toți erau partizanii lui Villa.

La Juárez, în timp ce Harriet se pregătea să treacă de partea cealaltă, copilul Pedrito vorbi în sfîrșit.

— Ți-au făcut-o, bătrîne, îi spuse de despărțire cadavrului bătrînului gringo, în timp ce Harriet aștepta hîrtiile birocratice pentru dificila intrare a unui mort în Statele Unite ale Americii. Ți-au făcut-o, bătrîne. Chiar Pancho Villa a dat ordin să fii împușcat.

Inocencio Mansalvo fuma cu coatele sprijinite pe balustrada podului cînd o chemă pe Harriet cu un gest brusc, plin de năduf în primăvara încinsă de la frontieră. Ea se supuse. Era despărțirea ei de Mexic. Cei doi priviră o clipă, în tăcere, apele tulburi, repezi dar sărace, ale acestui fluviu pe care americanii îl numesc mare, iar mexicanii brav.

Harriet îl privi pe Mansalvo pentru prima oară. Era un bărbat slab cu ochii verzi și părul creț, cu două tăieturi adînci pe obraji, două la colțurile gurii, două pe frunte, toate perechi, ca și cum o pereche de meșteșugari gemeni l-ar fi modelat în grabă cu cioplituri de machete, pentru a-l arunca degrabă în lume. Avea o frumoasă barbă despicată și ea. Harriet își mușcă buza; nu l-a *privit* pe bărbatul acesta pînă în ziua aceea. Pînă la ora aceea.

L-a văzut nemișcat și impenetrabil, tăiat în două dinspre barbă, și știu că va urmări cu privirea lunga frontieră nordică

a Mexicului; pentru mexicani singura cauză a războaielor erau întotdeauna americanii.

Mansalvo privi fără să vrea partea nord-americană a frontierei.

— Bătrînul gringo spunea că nu mai sînt frontiere pentru americani, nici la est, nici la vest, nici la nord, doar la sud, mereu la sud, spuse luptătorul și despături o tăietură de ziar.

Harriet, sprijinită cu coatele pe balustradă alături de Mansalvo, simți mirosul de sudoare, de alcool, de ceapă și de tutun negru al bărbatului. Văzu de asemenea fața bătrînului gringo pe tăietura dintr-un ziar american. Inocencio Mansalvo lăsă să cadă tăietura în apa rîului.

— Ce păcat, spuse. Eu nu știu să citesc englezește. Acum dumneavoastră nu veți mai putea să-mi citiți ce scrie acolo.

Atunci Mansalvo se întoarse și o apucă cu putere pe Harriet de brațe.

— Ce păcat. Cum de nu v-ați îndrăgostit de mine. Generalul ar fi fost viu acum.

Îi dădu drumul.

— Mereu la sud, repetă Inocencio Mansalvo. Ce păcat. Pe bună dreptate asta nu e o frontieră, ci o cicatrice.

Atunci se îndepărtă, și Harriet îl văzu din spate, cu vesta lui din piele de căprioară pusă peste o cămașă fără guler și cu pălăria texană acoperită cu țărînă pe care Inocencio Mansalvo o împrăștia în ritmul pașilor săi din nord, de cresc ător de vite.

Harriet nu-l mai privi nici pe el, nici pe copil. Cînd trecu podul de fier la El Paso, o așteptau un roi de ziariști. Ei, mai mult decît funcționarii de la vamă, confirmaseră deja că Winslow, căpitanul pierdut în luptă în Cuba, în mod sigur amnezic și dezorientat, victimă a cruzimii spaniole în lagărele de prizonieri, dar mereu însuflețit de vitejie în luptă, pe care admirabila lui fiică l-a recunoscut și l-a recuperat în singeroasele lupte ale revoluționarilor mexicani... Harriet auzi și asimilă povestea urzită de presă, o acceptă ca pe o parte a timpului pe care ea avea să-l salveze. Sicriul a fost așezat pe un afet al armatei, pentru a fi transportat la gară.

— Sînteți o știre națională, domnișoară Winslow. Un prieten de-al dumneavoastră din Washington, domnul Delaney, a declarat că Senatul vă va asculta cu plăcere pentru a depune mărturie despre barbaria care stăpînește în Mexic.

Harriet se opri. Se temu să nu piardă legătura cu tovarășul ei, cadavrul recuperat, văzîndu-l că se îndepărtează din nou, o conștiință rătăcitoare și pierdută în moarte mai mult ca niciodată în moarte, o conștiință locuită de fantome, tați asasinați și copii pierduți.

— Domnișoara Winslow... știre națională...

O pîclă albastră o îndepărta din nou de bătrîn: Harriet întinse mîna ca pentru a opri acest cadavru rătăcitor acum într-o pîclă făcută de oameni, o ceață din aburi siguri și energici; pentru a împiedica despărțirea celor doi gringos care au venit în Mexic, el în mod conștient, ea fără să-și dea seama, să găsească următoarea frontieră a conștiinței americane, cea mai grea, strigă aproape Harriet în acel moment, știre națională, știre națională, încercînd să se despartă de grupul de ziariști pentru a nu se despărți și mai mult de cadavrul bătrînului, cea mai grea dintre toate, pentru că este cea mai străină fiind cea mai apropiată și de aceea cea mai uitată și cea mai de temut, cînd se trezește din lungile ei perioade de letargie.

— Ce păcat. Cum de nu v-ați îndrăgostit de mine.

— Fiske, de la *San Francisco Chronicle*. Nu mi-ați răspuns la întrebare. Veți depune mărturie pentru ca să ducem progresul și democrația în Mexic? Dați-vă seama...

— Să ducem? Cine? spuse Harriet învîrtindu-se în jurul ei însăși, zăpăcită, despărțită de mortul ei, de tovarășul ei, văzînd de o parte un pod de soare și un un nor de praf muribund, de cealaltă fuga șinelor acoperite cu mercur și fumul albastru al gării: sicriul învelit în steagul Statelor Unite.

— Cine? Statele Unite, domnișoară Winslow. Dumneavoastră sînteți cetățeancă nord-americană.

— Fiske. Dumneavoastră m-ați chemat pentru a declara că tatăl dumneavoastră a fost asasinat în mod brutal.

— Știre națională.

— V-am servit cu plăcere. Şi acum dumneavoastră...
— Credeţi că trebuie să intervenim în Mexic?
— Nu vreţi să răzbunaţi moartea tatălui dumneavoastră?
— *San Francisco Chronicle.*
— *Washington Star.*
— Nu vreţi să salvăm Mexicul în numele democraţiei şi al progresului, domnişoară Winslow?
— Nu, nu, eu vreau să învăţ să trăiesc cu Mexicul, nu vreau să-l salvez, reuşi să spună şi părăsi grupul de ziarişti, părăsi cadavrul bătrînului, se întoarse alergînd la frontieră, la rîu, la soarele obosit al acelei zile care apunea treptat de-a lungul frontierei de la vest, ca şi cum ar fi uitat un lucru pe care nu l-a spus ziariştilor, ca şi cum ar fi vrut să le spună ceva celor pe care i-a lăsat în urmă, ca şi cum ar fi putut să-i facă să înţeleagă că aceste cuvinte nu înseamnă nimic, să salvăm Mexicul în numele democraţiei şi al progresului, că important este să trăim cu Mexicul în ciuda progresului şi a democraţiei, şi că fiecare poartă în suflet Mexicul său şi America sa, frontiera sa întunecată şi sîngerîndă pe care îndrăznim s-o trecem doar noaptea: aşa a spus bătrînul gringo.

Îi privi de partea cealaltă a rîului pe copilul Pedrito şi pe Inocencio Mansalvo. Le strigă cerîndu-le iertare pentru moartea lui Tomás Arroyo, dar ei n-o mai auziră şi nici n-ar fi înţeles-o. *N-am făcut decît să-i îndeplinesc dorinţa lui Arroyo, să moară tînăr, să duc cu mine timpul lui, să-l păstrez acum.*

N-au auzit-o strigînd cînd podul sări în aer cuprins de flăcări.

— Am fost aici. Ţara aceasta nu mă va mai părăsi niciodată.

Ei îi întoarseră spatele şi o văzură pentru totdeauna intrînd într-un salon de dans plin de oglinzi, fără să se privească pe ea însăşi, pentru că în realitate intra într-un vis.

XXII

– AM PRIVIT ÎN INTERIORUL ACELEI CASE (spuse Arroyo mai tîrziu: acum ea se simte singură şi îşi aminteşte) şi am văzut-o pe mama căsătorită. Mama mea căsătorită în casa tatălui meu. Am văzut-o pe soţia tatălui meu şi am văzut-o necăsătorită. Aşa am hotărît eu. Nimeni nu se atinsese de soţia legitimă a tatălui meu. El nu se atinsese de ea. El se atinsese de mama mea: m-am născut eu. Mama mea era căsătorită cu tatăl meu, nu soţia legitimă a tatălui meu. Ea nu era aşa cum mi-am imaginat-o eu cînd bătrînul Graciano m-a luat cu el în casă în seara aceea care m-a marcat pentru totdeauna, gringuita. Era o femeie gălbejită şi bătrînă ca o bucată de brînză veche şi crăpată, stricată pentru că a fost lăsată în părăsire, fără ca cineva să fi mîncat din ea de multă vreme. Era la fel de neagră ca şi rochia ei, culoarea rochiei imitînd culoarea tuturor cutelor corpului ei ascuns. Mortificată, mortificată: ceea ce am ascultat la biserică de cînd eram copii, mortificarea trupului, mărturisirea tuturor păcatelor, iertarea tuturor păcatelor înainte de a muri: biserica ta este la fel de aspră ca a noastră, gringuita, atît de grăbită să atribuie păcatul, dar şi la fel de grăbită să-l ierte? Cînd soţia legitimă a tatălui meu venea la capelă în zilele de sărbătoare, eu mă întrebam dacă va fi iertată după mărturisirea păcatelor sale. Căci eu nu mi-l puteam imagina pe tatăl meu în genunchi şi spunînd „Iartă-mă": asta făcea ea, purtătoarea păcatelor tatălui meu, pentru că era fericita purtătoare a bogăţiei lui, a numelui lui şi a grijii pentru el: ea trebuia să plătească toate acestea spovedindu-se în numele lui. Pe el niciodată nu l-am văzut în genunchi. În schimb mamei mele nu i-a oferit nici o bucurie, nici bogăţie, dar nici păcat: eu nu eram un păcat, eu unica ei avere nu

eram, repet, un păcat. Eu nu aveam nimic de mărturisit niciodată. Nici măcar transformarea femeii legitime în femeia uscată, neagră, neatinsă. Şi el? Dorinţa mea cea mai ascunsă era să stau cu el după ce va muri. Nu în momentul morţii; don Graciano merita acest lucru mai mult decît tatăl meu, cu mult mai mult, şi eu nu i-l dăruisem. Tatăl meu nu merita nimic. Am jurat că dacă printr-o ciudăţenie a sorţii eu voi ajunge să fiu prezent în clipa morţii tatălui meu, îi voi ocoli privirea, chiar dacă el mă va ruga ca ochii mei să-l conducă pe drumul morţii; am jurat că-mi voi păstra ochii pentru a privi cum i se descompune corpul, am jurat că-l voi dezgropa şi-l voi purta cu mine şi voi rămîne cu el toate zilele şi toate nopţile de care va fi nevoie pentru a-i vedea corpul în descompunere, pentru a vedea cum îi creşte părul şi apoi se opreşte, pentru a-i vedea unghiile ascunse zgîriind liniştea lumii şi apoi oprindu-se şi ele; pleoapele lui dezintegrîndu-se şi ochii lui de mort apărînd din nou pentru a mă provoca să-l privesc, oasele lui apărînd atît de curate şi de albe cum sînt capetele vitelor moarte din deşert: tu ştii de cît timp e nevoie pentru ca adevărata moarte, goliciunea absolută a oaselor (ea îl întrebă înainte ca el s-o poată face) să se manifeste, de cît timp este nevoie pentru ca esenţa absolută a eternităţii noastre pe pămînt să apară, Arroyo, de cît timp e nevoie, mai ales, pentru ca să tolerăm viziunea nu numai a ceea ce vom fi, ci a eternităţii pe pămînt cum este într-adevăr, fără basme, fără credinţă în spirit sau speranţă de înviere? Cîtă vreme ţi-ai fi petrecut privind cadavrul tatălui tău, Arroyo? Cîtă vreme ai fi privit moartea după moarte, Arroyo, fără să ştii, biet idiot viteaz, că moartea este doar ceea ce se întîmplă în interiorul nostru, bine, ai dreptate, dar nu cum gîndeşti tu, nu moartea inseparabilă de viaţă cum crezi tu, ci moartea în locul vieţii în timp ce credem că o trăim: eu, Harriet Winslow, trăiam în atîtea moduri o moarte în interiorul meu, ştiind că sînt moartă şi, ştiind acest lucru, moartea va avea realitate doar în interiorul meu, doar în sufletul meu, iar restul nu conta: acum spune-mi tu, generale Tomás Arroyo, spune-mi tu dacă eu am ieşit din mine însămi, în vreun fel misterios, fără ca eu însămi să ştiu cum,

şi după ce mi-am trăit moartea doar în mine, acum am ieşit în viaţa din afara mea, viaţa pe care o ignoram, acum o accept şi tu eşti o parte din această viaţă, însă doar o parte, bietul meu bărbat, nu te simţi atît de orgolios, există un milion de lucruri care cad în cascadă şi cuvintele mele, visele mele, timpul meu, chiar dacă le-ai dubla cum ai spus-o despre bătrînul gringo care ne-ar urî dacă i-am dărui, cum spuneai tu, alţi şaptezeci de ani, ne-ar detesta: mai sînt şi alţii, în afară de tine care l-au condamnat, Arroyo, bătrînul este acum o parte din viaţa din afara mea, care acum pare să fie în mod miraculos unica viaţă din interiorul meu, mă înţelegi? Şi din ea mai face parte şi amanta ta, femeia numită Luna, şi biata femeie pe a cărei fiică am salvat-o de la moarte în timp ce mă îndoiam dacă merită s-o salvez, în timp ce mă îndoiam dacă eu voi putea vreodată să am propriul meu copil, pentru ca apoi să salvez viaţa aşa cum am salvat-o pe aceea a unei fiinţe necunoscute, anonime: Arroyo, ştiu bine, nu i-am cunoscut pe toţi oamenii tăi, nu i-am privit pe toţi aşa cum aş fi vrut, ştiu că am pierdut ceva, ce am pierdut? Există doi ochi care ar fi trebuit să se întîlnească cu ai mei, sînt vinovată de a nu fi stabilit, pentru prima oară, o lume în afara mea, în afara lumii mele închise, sînt vinovată, Arroyo? Tu trebuie să-mi spui. Eu nu pot să asimilez totul într-un timp atît de scurt. Eu sînt slabă şi străină şi chiar în situaţia mea de aristocrată sărăcită, sînt o fiinţă protejată. Înţelegi lucrul acesta? Dar am învăţat. Fac un mare efort, ţi-o jur. Încerc să înţeleg totul, pe tine, ţara ta, poporul tău. Dar sînt şi o parte din propriul meu popor, nu pot să neg ceea ce sînt, Arroyo, iar aici nu am nici tată, nici mamă, nici pe altcineva decît pe bătrîn, doar în bătrîn mă recunosc eu aici în timp ce încerc să vă recunosc pe voi toţi. Doar pe bătrîn îl am, mă asculţi, Arroyo? Tu m-ai obligat să vă ascult pe voi toţi (spune-mi dacă am pierdut ceva, Arroyo), iar eu am încercat să înţeleg de ce faceţi voi tot ce faceţi. Dar dacă tu mă laşi să văd că le vei face şi lor aceleaşi lucruri împotriva cărora ei luptă, moartea-în-interiorul-lor de care fug în această mişcare asfixiantă în care toţi sîntem captivi, dacă eu cred că le vei face acelaşi rău pe care ţi l-au

făcut ție cînd erai copil, Arroyo, atunci, Arroyo, mă vei fi omorît și mă vei fi trimis înapoi la izolarea care este propria mea moarte, singura moarte pe care eu am cunoscut-o vreodată. Iar acest lucru nu ți-l voi ierta, Arroyo. Să nu faci nimic împotriva propriului tău popor. Dar să nu faci nimic nici împotriva singurului om de lîngă mine, bătrînul care scrie, Arroyo. Acest lucru nu ți-l voi ierta niciodată, spuse Harriet.

Atunci cadavrele de la întîlnirea din timpul nopții cu porcii care guițau au fost întinse în jurul pieței din fața bisericii. Harriet văzuse reproducerea după tabloul unuia dintre vechii maeștri pe care fratele bunicului ei îi ura în aceeași măsură în care îi dorea, îi dorea pentru că erau celebri și neprețuiți, îi ura cînd încă faima lor nu putea să deghizeze distorsionarea realității, perspectivele atît de scandalos de ireale și autodramatice (oare fratele bunicului său ura ceva mai mult ca dislocarea vieții de către teatru, ca toate lucrurile care refuzau să se contopească și să dispară în schema lui despre lume, tăcute și reticente pentru ca el, mister Halston, să poată ocupa nobilul centru a tot ce există? „Ce departe!" strigă Harriet aproape cu mînie): i-l aminteau pe Hristosul lui Mantegna, atît de solitar pe placa lui funebră, picioarele, întregul lui corp tinzînd să se proiecteze în afara pînzei, călcînd peste cel care privește ca și cum ar dori să-i deschidă ochii violent asupra faptului că moartea nu este nobilă, ci josnică, nu senină, ci convulsivă, nu promițătoare, ci irevocabilă și neiertătoare: ochii sticloși pe jumătate închiși, barba rară de două săptămîni, picioarele acoperite cu plăgi, gurile fără suflu și pe jumătate deschise, fosele nazale înfundate, pieptul sîngerînd, părul încîlcit plin de praf și sudoare, senzația înspăimîntătoare a noilor morți care doar cu cîteva ore înainte înjurau, și erau încovoiați sub povara pe care o purtau în spate și mergeau și se opreau în poziție de drepți: Arroyo avea dreptate cînd vorbea de moartea tatălui său și de veghea fiului său lîngă trupul neînsuflețit al tatălui: ce faci dacă deodată tatăl se ridică din morți și dovedește că toți sînt morți deja (tocmai acest lucru l-a aflat ea mai înainte în timp ce era culcată alături de

Arroyo în vagonul de cale ferată) şi că toţi ne dublăm timpul în altă împrejurare, în altă poziţie, în altă vreme: sînt oare toate aceste corpuri întinse cu grijă în jurul pieţei ca nişte marionete vopsite în alb (palide ca ceaţa, Arroyo, care a coborît de pe culmi şi totuşi năzuia să se întoarcă în munţi) doar dovada că ei înşişi, bătrînul scriitor şi tînărul general, tatăl ei rătăcitor şi mama ei înrădăcinată, copilul Pedrito şi femeia cu faţa ca luna, erau cu toţii corpuri ocupate de cei morţi, cadavre locuite în prezent de oameni numiţi „Harriet Winslow", „Tomás Arroyo", „Ambrose Bierce"?... Se opri simţind că îi îngheaţă sîngele în vene: ca şi cum simplul fapt de a pronunţa numele unei persoane, mai ales pentru prima oară, ar fi fost într-adevăr o violare a vieţii acesteia: ca şi cum dacă ar spune acest nume l-ar condamna imediat la moarte pe bătrîn, îl văzu întins acolo printre morţii din timpul luptei, întrebîndu-se dacă l-a omorît Arroyo, sau l-a omorît ea în imaginaţia ei, sau l-a omorît însăşi dorinţa lui obscură şi labirintică: un nume pe care ea l-a citit pe coperta cărţilor pe care bătrînul le purta cu el; un nume care mai mult ca sigur nu era al lui, pentru că el nu vroia să i se spună pe nume şi ea îi respecta această dorinţă explicită cu scopul de a respecta şi toate dorinţele implicite: ea învăţa să se ocupe de lucrurile nevăzute prin intermediul celor pe care putea să le vadă şi de lucrurile văzute prin intermediul celor pe care nu putea să le vadă: cu cîteva ore în urmă, aceste corpuri erau însufleţite şi ea văzu cum le-au sfîrtecat baionetele, le-a văzut cu intestinele împrăştiate, cu creierii străpunşi de gloanţe, cu piepturile ochite de mitralieră, cu picioarele irupînd în şanţuri vulcanice roşii de praf sulfuric, cu fesele acoperite de ultimele fecale, cu pantalonii uzi de ultimul urinat; poate ultima sămînţă, poate, dacă le-a fost dată în clipa morţii erecţia pe care unii bărbaţi o încearcă atunci cînd înfruntă moartea. „Ambrose Bierce" era un nume mort tipărit pe coperţile cărţilor pe care un bătrîn le purta cu el în călătoria lui spre moarte. Harriet nu-l va numi „Cervantes", numele autorului celeilalte cărţi. Astfel încît a-l numi „Bierce" era poate la fel de extravagant. Dar era al doilea nume invizibil, pur şi simplu pentru că bătrînul

gringo nu avea nume: numele lui era deja un nume mort. La fel de mort ca și cadavrele așezate cu grijă în jurul pieței. Oare au avut ele vreodată un nume? Cine se afla printre corpurile pe care ea le-a văzut acum cînd a traversat piața pe care a cunoscut-o în vreme de sărbătoare și în vreme de doliu, cînd bocitoarele s-au așezat în colțuri și au început metamorfozarea lor rituală a vieții și a morții cu gesturi și cuvinte? Care dintre cei pe care îi cunoscuse acolo se afla acolo? Se afla acolo propriul ei tată? Se afla acolo bătrînul gringo? Se afla acolo tatăl lui Arroyo în mijlocul strigătelor și al prafului stîrnit și al tăciunilor gata să se stingă, pe care se pregătiseră mîncăruri uitate?

— Tatăl meu a fost omorît în Yucatan. Bătrînul ticălos și-a pus în minte s-o aibă pe o mică indiană frumoasă chiar la conacul lui don Olegario Molina, care era guvernatorul etern al provinciei. Aceasta se întîmpla în perioada de avînt al cultivării agavei. Toți știam că nimic nu aducea mai mulți bani ca recolta de agavă. Yucatanul era guvernat de casta divină, așa s-au proclamat ei înșiși, ticăloșii de ei. Tatăl meu era un moșier din nord, de prin locurile în care ne aflăm acum: deșert și nopali și cîteva vii ici-colo, de asemenea culturi de agavă și recolte bune de bumbac. Nopțile sînt reci aici în deșert. Sîntem sus, aerul este rarefiat. Se spune că acolo jos e cald și umed tot anul. O crustă tare de pămînt fără fluvii. Fîntîni foarte adînci. Păduri cenușii, se spune. Eu n-am fost acolo. Se spune că pe fecioare le aruncau în fîntîni. Tatăl meu era oaspete la conac și simțea că o merită pe fata frumoasă pe care a văzut-o lucrînd acolo. Îi dă tîrcoale. Se spune că a avut-o chiar în ajunul revoluției. El era deja bătrîn, dar la fel de cocoș ca totdeauna. Pentru că tot pămîntul mirosea a sulf și a sînge, trebuie să fi crezut că a luat deja drumul infernului și că va trebui să se grăbească pentru ultima lui mare cucerire. Se spune că a avut-o pe fată chiar în camera lui și că ea a dat din picioare și a dat jos plasa pentru țînțari care a căzut peste ei și că el a grohăit de plăcere, simțind cum umezeala sîngelui fetei păteză plasa pentru țînțari cu mușchi și insectele prinse în țesătura care a căzut peste ei ca un nor ușor, dar care te strangulează, și

baldachinele de aramă s-au cutremurat și fata la fel: acum alt bărbat ca mine, logodnicul fetei, care avea în sarcina lui cheile conacului, cine știe? care poate avea în sarcină să întoarcă și ceasornicele, a văzut-o ieșind din camera tatălui meu și a lovit-o peste față cu cheile, dar ea n-a plîns, a spus doar: „El este acolo înăuntru", tatăl meu era acolo, gringuita, frecîndu-și din nou penisul ulcerat, ștergîndu-l de sînge, un bătrîn viguros, acum cu penisul etern mînjit de sînge, imaginîndu-și că posedînd o fecioară poseda toate femeile din Mexic, cînd erau la ciclu, posedînd ciclul ca și cum ar fi posedat o femeie, ah, bătrîn ticălos, cum îl detest și cum doresc să fi fost acolo cînd perechea aceea de tineri, o pereche ca mine și... și... la naiba, nu ca tine, miss Harriet, fii blestemată, nici ca Luna, blestemată fie, ultima față pe care a avut-o tatăl meu nu era ca nici una dintre femeile pe care le-am avut vreodată eu, blestemată fii, gringa, și blestemată fie și Luna și blestemate fie toate bătrînele care nu seamănă cu mama mea, care este geamăna ultimei femei pe care un tată blestemat ar fi putut s-o aibă vreodată: ei l-au omorît chiar acolo în pat, știi? a fost îngrozitor: i-au pus cheile conacului în gură, pe toate, l-au obligat să înghită cheile, gringa, pînă cînd s-a sufocat și a devenit albastru ca metalul și atunci l-au tîrît înfășurat în plasa de țințari și în cearșafuri în timpul nopții, cînd mai era mult pînă în zori, l-au pus în coșul cu rufe murdare și au așteptat pînă a răsărit soarele, atunci l-au dus pînă la fîntîna săpată adînc și acolo l-au atîrnat, l-au atîrnat de testicule, cu un cîrlig pe care îl folosesc pentru a ridica baloturile, l-au atîrnat și el i-a spus ei:

„—Eu mă duc la revoluție, dar tu să rămîi aici și să nu spui nimic. Tu vino aici și privește-l cum putrezește atîrnat de fudulii chiar aici unde nimeni nu va ști că se află. Tu nu știi nimic, amintește-ți. Vino doar tu singură să-l vezi. Nu lăsa pe nimeni să afle sau să vină cu tine. Tu să-mi spui cînd va putrezi de tot și nu va mai rămîne din el altceva decît oasele bătrîne și albe. Atunci poți să dai totul la iveală și să-l înmormîntezi creștinește."

„Eu vin din nord. Acest bărbat necunoscut, asasinul tatălui meu, vine din sud. Revoluția se mișcă. Undeva va trebui să ne întîlnim. Poate în capitală. Ciudad de México. Eu îl voi îmbrățișa. El va veni să cunoască pămîntul acesta unde într-o vreme tatăl meu a fost puternic și temut. Eu mă voi duce să cunosc locul în care scheletul lui este atîrnat într-o fîntînă."

— O vei iubi și tu pe fată și i-o vei fura asasinului tatălui tău.

— Poate.

Atunci făcură din nou dragoste și în timp ce ea simți acel corp sălbatic și zvelt lovindu-se puternic și blînd de clitorisul ei, mîngîindu-l îndemînatic cu corpul lui nervos și catifelat în timp ce zăbovea în interiorul ei un moment etern, așteptînd ca ea să termine, depinzînd nu numai de sexul lui tare, ci și de mîngîierea lui, ritmul lui sexual era bătaia inimii lui, simțind ritmul în care pubisul său atingea clitorisul femeii, Harriet își dădu seama că acesta este un moment unic și că ea nu-l va mai retrăi niciodată, nu pentru că nu va mai putea să facă dragoste, ci pentru că nu va mai putea să aibă nimic din ceea ce i-ar aparține lui Arroyo: termină cu un geamăt intolerabil, un puternic geamăt animalic pe care nu l-ar mai fi tolerat la nimeni, un suspin de plăcere a căderii în păcat care îl sfida pe Dumnezeu, care-și bătea joc de plăcere (nici ea însăși nu l-ar fi tolerat la ea cu o lună în urmă), un strigăt de iubire care a anunțat lumii că acesta este singurul lucru pe care merită să-l faci, să-l ai, să-l știi, nimic altceva pe lumea asta, nimic, ci această clipă între cealaltă clipă care ne-a dat viața și clipa ultimă care ne-a luat-o pentru totdeauna: între cele două momente, lasă-mi doar momentul ăsta, se rugă, și apoi se rupse violent de corpul lui Arroyo cu un gest mai de temut ca însăși castrarea, un gest de ură infinită față de bărbatul care i-a oferit ceea ce ea știa că niciodată nu va mai fi posibil să aibă și, știind acest lucru, a descoperit că tot ceea ce îi dă el și poate să-i dea în orice moment este tocmai ceea ce nu poate să-i dea: transpunerea plenitudinii corpului său în lunga călătorie, fragmentară și pedestră prin ani: această clipă de excepție

este a ei pentru totdeauna, nu însă și sursa clipei. Fata așteptînd ca trupul atîrnat în fîntîna sacră din Yucatan să putrezească, un bătrîn desculț care refuza să se îmbrace în hainele de oraș primite în dar de la stăpînii lui, o femeie fertilă numită Garduña ca animalul carnivor care devorează puii altor animale, sau o femeie cu fața ca luna, care îi permitea bărbatului ei să se culce și cu alte femei în timp ce ea aștepta răbdătoare afară lîngă ușă, un popor practic idolatru, mișcîndu-se în genunchi spre un Hristos însîngerat, acoperit cu catifele și încununat cu spini, sau spre un tînăr, alt asasin, dublul lui Arroyo, mergînd cu revoluția dinspre sud pentru a se întîlni cu Arroyo în inima țării care era ca un corp arămiu, suma corpurilor lor arămii, o țară de forma unui corn al abundenței gol din piele tare și carne uscată și coapse asudate și brațe descărnate: ei toți puteau cunoaște sursa clipei pe care o trăiește ea cu Arroyo, ea însă nu: pentru ea toate acestea nu puteau avea niciodată un sens, o prelungire, o prezență continuată în propriul ei viitor, oricare ar fi acesta.

Chiar în această clipă, în brațele lui Arroyo, Harriet l-a urît pe Arroyo, mai ales pentru acest motiv: ea a cunoscut această lume, dar nu poate să facă parte din ea și el știe acest lucru și totuși i-a oferit-o, a ispitit-o cu ea, știind bine că nimic nu-i poate ține împreună pentru totdeauna, și poate chiar a rîs de ea: Nu ți-ar fi fost mai bine să nu ajungi niciodată pînă aici, gringuita? și ea îi spuse că nu, dacă te-aș fi trimis imediat înapoi la frontieră, escortată de oamenii mei? și ea spuse că nu, dacă acum vei rămîne aici cu mine pentru totdeauna și eu o voi lăsa pe Luna și tu vei veni cu mine să-l cunoști pe fratele meu necunoscut din Yucatan, care l-a asasinat pe tatăl meu? și ea spuse că nu, nu, nu (dacă vom trăi împreună și vom crește copii și ne vom căsători și vom îmbătrîni împreună, da, gringuita?).

— Nu.

— Te temi să nu mă omoare un glonte într-o bună zi?

— Nu. Mă tem de ceea ce tu poți să omori.

— Crezi că pe bătrînul tău gringo?

— Şi pe tine însuţi, Arroyo. Mă tem de ceea ce poţi să-ţi faci ţie însuţi.

— Crede-mă, gringa, cea mai mare parte a timpului eu nu sînt eu. Eu alerg, rostogolindu-mă de cînd ştii tu. Acum m-am oprit aici în casa care a fost trecutul meu. Deja nu mai este. Acum ştiu. Trebuie să mergem înainte. Mişcarea nu s-a terminat.

— Ai încălcat nişte ordine rămînînd aici?

— Nu. Eu lupt. Astea sînt ordinele mele. Dar, rîse Arroyo, Pancho Villa detestă pe oricine ar vrea să se întoarcă acasă. El priveşte acest lucru aproape ca pe o trădare. Sigur că m-am expus cînd am pus stăpînire pe conacul familiei Miranda şi am rămas aici.

El mergea spre sud, spre Ciudad de México, să se întîlnească cu fratele lui care i-a asasinat tatăl.

Ea nu.

— Nu e posibil, spuse Harriet cu amărăciune. Îmi oferi ceea ce eu niciodată nu voi putea fi.

Iar acest lucru Harriet Winslow nu i l-a iertat niciodată lui Tomás Arroyo.

I-ar fi plăcut, la sfîrşit, să întindă mîna pentru a o atinge pe cea a bătrînului, pistruiată şi osoasă, cu verigheta lui groasă, şi pentru a-i spune că ceea ce a făcut n-a fost pentru a-l răzbuna pe el, ci pentru a-i plăti lui Arroyo pentru răul pe care i l-a făcut ei: el ştia că ea nu va fi niciodată ceea ce el i-a demonstrat că poate fi. Atunci ea, condamnată să se întoarcă acasă cu cadavrul bătrînului gringo, a trebuit să-i demonstreze lui Arroyo că nimeni nu are dreptul să se întoarcă acasă.

Totuşi Harriet Winslow ştia, îi spuse scriitorului rătăcitor, mîngîindu-i mîna acoperită de păr alb, că nu i-a făcut rău lui Arroyo, ci i-a dăruit victoria eroului, moartea tînără. Şi el, bătrînul gringo, şi-a atins scopul: a venit în Mexic ca să moară. Ah, bătrîne, ţi-ai atins scopul şi ai fost un cadavru frumos. Ah, generale Arroyo, ţi-ai atins scopul şi ai murit tînăr. Ah, bătrîne. Ah, tinere.

XXIII

Acum ea se așază, singură, și își amintește.

Nota autorului

ÎN 1913, SCRIITORUL AMERICAN AMBROSE BIERCE, mizantrop, ziarist al rețelei de presă Hearst și autor al unor frumoase povestiri despre Războiul de secesiune, s-a despărțit de prietenii săi scriindu-le niște scrisori în care, dezmințindu-și vigoarea recunoscută de toți, se declara bătrîn și obosit.

Totuși, în toate aceste scrisori spunea că își rezervă dreptul de a-și alege modul de a muri. Boala și accidentul, de exemplu să cadă pe o scară, i se păreau nedemne de el. În schimb posibilitatea de a fi pus la zid în fața unui pluton de execuție mexican... „Ah, a scris în ultima lui scrisoare, să fii un gringo în Mexic; acest lucru înseamnă eutanasie."

A intrat în Mexic în noiembrie și nu s-a mai știut nimic de el. Restul este ficțiune.

Această carte a fost începută într-un tren între Chihuahua și Zacatecas în 1964 și terminată la Tepoztlán, Morelos, în 1984, acasă la Antonio și Francesca Saldívar și utilizînd mașina de scris a pictorului Mariano Rivera Velázquez.

Mexic, februarie 1985